

OLION

**ILLUST
REERI
TUD
KUU
KIRI**

N 10-12 OKT.-DETS. 1932

ALFRED WAGA: EESTI KUNSTI AJALUGU

Esimene osa: **KESKAEG**

153 illustratsiooniga, millest osa on uudismaterjal. 357 lk., hind 9 krooni, kriitpaberil ja luksusköites 15 krooni. Piltide allkirjad eesti, prantsuse, inglise, saksa keeles. Lõpus pikem saksakeelne kokkuvõte.

Teos sisaldab järgmised osad: Kindlusarhitektuur; Kloostrid ja kodanlik arhitektuur; Raidkunst, puuskulptuur ja nikerduskunst, maalikunst, metallplastika, eriti kullasepakunst. Lõpuks kokkuvõte: Eesti keskaegse kunsti seisukoht Põhjamaade kunsti arenguloos.

Teos käsitleb küll keskaegset kunstiloomingut, kuid viimane ulatub meie päevini (ehitised, varemed jne.) ja huvitavamad küsimused, mis meil praegusel ajal tõusevad, näit. vaadeldes kindlusi, eramaju, kirikuid, varemeid jne., vastatakse selles teoses. Autor käsitab kogusummas seda mitte nagu mingit saksa koloniaalkunsti, vaid kunsti, mis küll võrsunud teiste rahvaste ja maade tõukel, kuid kasvanud siiski kohalikkudes tingimustes ja moodustab ühe huvitava lüli Põhjamaade kunsti arenguloos.

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS — TARTU, SUURTURG 12

KINO CAPITOL

Tartus, Tähe tän.

Tähelepanu!

On Teil halb tuju? On Teil igav?

Kõige huvitavamalt, lõbusamalt ja odavamalt veedate oma vaba aja, küllastades ja vaadates neid

suurepäraseid ja kütkestavaid eeskavu,

mida oma tehniliselt viimistletud, ainukestel sellesüsteemilistel, maailma-kuulsa Daani „Fa-Bofa“ aparaatidel linastab Tartus esietendusokino Capitol.

Seansside algus kell 17, pühapäeval kell 14.

Tulge ja veenduge!

Jälgige hoolega
kino Capitoli
reklaami!

Eesti Näitus-messil ja Tartu näitusel 1932. a. kroonitud
SUURE KULDAURAHAGA

Igasugune kantsleijaja kooli-

TINT

Dr. keem. Kuusk
& mag. Raudsepp

Tartus, Tiigi tän. 78
Telef. 13-87

IGASUGUSED
TELLIMISED
TÄIDETAUSE
SOLIIDSEMAS
RÄTSEPATÖÖKOJAS

**A
PIHU
UURTURG.9**

*
Tellimisi
täidetakse
nii tellija kui
ka oma lao
riidest
*

OLION

KOLMAS AASTAKÄIK

N 10-12 OKTOOBER-DETSEMBER 1932

Meinhard Aleksa

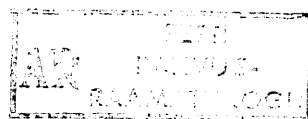
Sügisene

*Sajab, sajab
järjest päevad läbi, ööd.
Muudkui vihma, uduvööd
taevas maha ajab.
Sao all längus juba maja.*

*Rooste, rooste
sügiskaste
tõuseb kihisevast soost,
katab kaunid künnid, kesad.
Ah, need rabad,
sood ja rabad,
laukad, mülkad, —
halla, mürgiauru pesad!
Nurmekolkad,
nurmenurgad,
roostejoast ka viimsed urkad
imbutatud!*

*Õhe, õhe
kes säääl köhib
lækastab ning koriseb
kodukohas
koldetuhas?*

*Sajab, sajab —
muret sajab.*

AUG. PEERNA

MONOGRAVÜÜR

TOIMETAJA JA VÄLJAANDJA GEORG NAELAPEA
TOIMETUS JA TALITUS
TARTUS, RIIA T. 64—3
TELEFON 5-42
ADDRESS: OLION — TARTU

OLION

KEELELINE TOIMETAJA MAG. JOHANNES AAVI
OLION ILMUB KORD KUUS
TELLIMISHIND: AASTAS 6 KROON
POOLAASTAS 3 KR. 75 S.
SELLE NRI HIND 1 KR.

ALEKSANDRS ČAKS

JĀNIS GROTS

JĀNIS PLAUDIS

PĀVELS VĪLPS

Nāidete puhul uuemast Läti luulest

OTSEKUI üle kivide ja kändude on veerenud senine eesti ja läti luule vastastikune tutvustamine ja sõprussidemete loomine kirjanikkude vahel. Põhjuseks esijoones muidugi keeleline kaugus, mis nii siin- kui säälpool on teinud sõnakunsti varade vahendamise ja suhete otsimise ainult paari huviosalise asjaks. Mis suudab aga üksik asjaarmastaja, olgu ta kui energiline ja ohvrimeelne tahes! Seepärast oluaks vaja juba ammu viia naaberrahvaste suhtlemist kultuurialadel organiseeritud alusele. Meie poolt pole aga kahjuks kuni viimase ajani selleks tehtud peaaegu mitte midagi. Küll aga on osa läti noorkirjanikest juba mõni aasta tagasi kirjandusliku läbikäimise tihendamist Eestiga pidanud otse programmiliselt silmas. Ja nende algatusel ning vahe-
tõlgetel on võinudki läti publik tõlgetes tutvuda üsna paljude näidetega eesti kõige uuemast kirjandusest, ka kõige nooremailt kirjanikelt. Isiklikultki võisid mõned nooremad eesti kirjanikud, tänu samale ringkonnale, läti publiku ees esineda möödunud aasta talvel külaskäigul

Riiga. Allpoolesitatud luule proosatõlked on esimene samm auvõla tasumisel mainitud eestihuvilistele läti noorkirjanikkudele. Vist esmakordselt pääseb eesti lugeja nende läti noor-luuletajate värsside maitsmisele, kes ütlevad end olevat „täielikult 20. sajandi ja demokraatliku vabariigi lapsed“, kes luulelt nõuavad „ajakohaseid ideid, sisu ja vormi ühtlust, kokkuhoidu väljendusviisis ja elu ümberkorraldamise soodustamist, ühe sõnaga — tänapäeva“. Meie koduses žargoonis võiks ütelda ka — elu lähedust. Kui siit avaneb meie moodsele kirjandusele analoogilisi ideelisi perspektiive, kui säälsamas lugeja aga märkab ka erivüsi rakendusviisis — siis peaks see seda rohkem õhutama kummagi naaber-
rahva kirjanduse võrdlevale jälgimisele. Lisavõimalusi meie ja läti noorte võrdlemiseks annab loodetavasti ka peatselt toimetulev Trauksma (Häire) rühma, kuhu kuuluvadki näidete varal esitatud luuletajad, küllatulek eesti noorematele kirjanikkudele Tartusse. O. U.

Aleksandrs Čaks

Miks olen ablas — luulele?

Hommikul
kui mu hingeaur
ujus kitsas kambri
nagu valge pilveke,
otsisin asjatult — leiba
lauasahtlist,
vanade kaelasidemete,
seebikausikeste
ja vorstikõlude nagu heidetud ussinahkade vahelt.
Heitnud mõttes lahmaka lõmmu ahju,
ma naersin —
miks olen ablas luulele?
Oleksin ma ettekuulutaja,
või trummilööja usulahas,
kas või ärijuht margikorjamise seltsis,
poleks mul püksid istekohalt
nagu loor,
nagu kohvisõel,
ning ainsad kingad
tõmbtuule alatiste aukudega.
Ent miks olen ablas — luulele.
Naeris Nietzsche seinalt —
isegi meeletuses on vajalik mõistus! —

Tõlk. M. Pukits

Jānis Plaudis

Armastus

1
Algas üürgama neegrimuusika
idamaisis lõhnus.
Jahedas väsimusudus
kohmetusid paljastatud olad.
Õisis ripsmeis
värinal
põlema löid
januste silmade leegid...
Puhkes kirgedest joobumuses
terav ning punane —
armastus.

2
Unusid muinaslood õitest,
ohete paitused,
suudlused.
Haitusid unelmad ja laulud
õhtutundidel...
Kirgede pulbitsevas sügavikus
kustusid värisevad leegid.
Närtsis
hämariku taim —
armastus.

Tõlk. M. Pukits

Aleksandrs Čaks

Kolm raamatut

Andsin välja raamatu
ilusa,
igavikust, kunstist ja hingest,
andsin välja,
aga kõik ärid järsult
nagu üks
loobusid
mu raamatust.

Aga kas ma nukrusin?
Ei!
Andsin välja teise
raamatu,
leegitseva raamatu
kaastundest, abist, inimsoost
ja tema kultuuri õilsusest.
Siiski asjatult
ma otsisin teda äride aknailt
toredate romaaniööidete,
moodsete tindipottide,
aprilli-postkaartide
ja kuivetanud kinoiluduste vahelt
asjatult.
Ja kui ma, astunud ärisse,
küsisin raamatut,
oma hõõguvat raamatut,
preili, lõhnatsev
nagu esimese järgu sigar,
õrna madonna näoga,
naeratas —
„Härra, siin pole varjupaik
ega loomakaitse selts.“

Ja siis
sel udusel sügisõhtul,
kui pärnade all bulvaaridel
õite asemel
lõhnasid ainult
uulitsatüdrukud
ja auto tormas pimedusest
kahe kiirgava päikesega enda ees,
mina
koju pöördunud, tõmbasin maha saapad,
visates nad aknast välja,
müüsin perenaisele mantli
oma toa eest,
istusin ja
kirjutasin teose:

„Praktilised nõuanded
riigikassa varastele,
vekslivõltsijaile,
mõrtsukaile,
vallasabiellulitele,
algajaile kirjanikele,
abituuriumil läbikukkunule,
autojuhtidele ja
tantsuoskamatule.“

Kakskümmend raamatumagnaati
kisklesid tema ümber
nagu riigitoetuse ümber.

Ja kui see raamat ilmus,
tuhandetena —
säravad
valgusreklamid
näitasid rahvale
mu raamatu nime.
Kõrval kuulsate Dunlopi autokummide,

Chlorodontpasta
ja Houbigan imeväärse puudri,
kõigilt nurkadelt,
tulpadelt ja vitriinidelt
vahtis vastu
teile mu nägu,
kitsas ja kõhn
pärast unetuid öid
ja lõunaid, mis söödud ainult unes

Firma
palgatud agendid-hüüdjad
hõiksid —
Elagu!

Hulkurid, õppurid arutasid,
vaadeldes võõrast nägu:
„Kas on see mõni joggiin,
uue, nälgimiskestvuse rekordist,
vahest poksija-jaapanlane,
tulev Dempsey vastane,
või haaramatu mõrtsukas?“

Preilid ohkasid:
„Oh, meie hingepäästja!“

Aga
üks moodne
tubakavabrik
laskis välja
kõige halvemast tubakast
minu nime all
oma parimad sigarid.

Tõlk. M. Pukits

J. GENTALEN „TUŠŠIJOONISTUS“

AKVAMANIL LAIUSELT

Alfred Vaga: „Eesti Kunsti ajalugu I“
E. K. S-i kirjastus

Pāvels Vilips

Ave sol!

Tāna hommikul
nagu sulametall kollaselt hõõgavana
valgus päike üle linna müüride
ja üle ruttavate tööliste uulitsail,
kes kibeda higiga
peavad teenima päevalist leiba.

Nurkadel tukkuvaile voorimehile näis,
nagu sajakas üle nende õlgade
jahedat kevadvihma
ning trammide päikesepaisteses tärnas kuulsid nad
erilaste sumisevaid pesi.

Aga mina
tõstsin sonimütsi noka
neljakümne viie kraadi all
vastu päikest —
ning hüüdsin nii valjul häälel,
nagu noored ja tugevad kopsud seda lubavad:
Ave sol! —
Sääl ruttas mu juure keegi mustas, punase randiga
ja pappkarbiga pääs,
ning näidates kulunud hammaste servi
nagu värisedes vaenulises külmuses
urises tigidalt:
„Kodanik, lubamata agitatsiooni pärast
palun minuga kaasa“ —

Tõlk. M. Pukits

Jānis Grots

Kerge hingetõmme

Kuis ma ihkan kergelt hingetõmmet,
sa mu nägematu, aimamatu sõber, —
õisi, puid on täis maailma ruumid,
kauge taevas, kaugel silmaring.

Selles elus olen kannatanud rohkem,
kui mu süda, õlad suudaks kanda,
sellepärast hingamisse mulda ahnelt —
nagu öö, mis lõhnu külvab õhku.

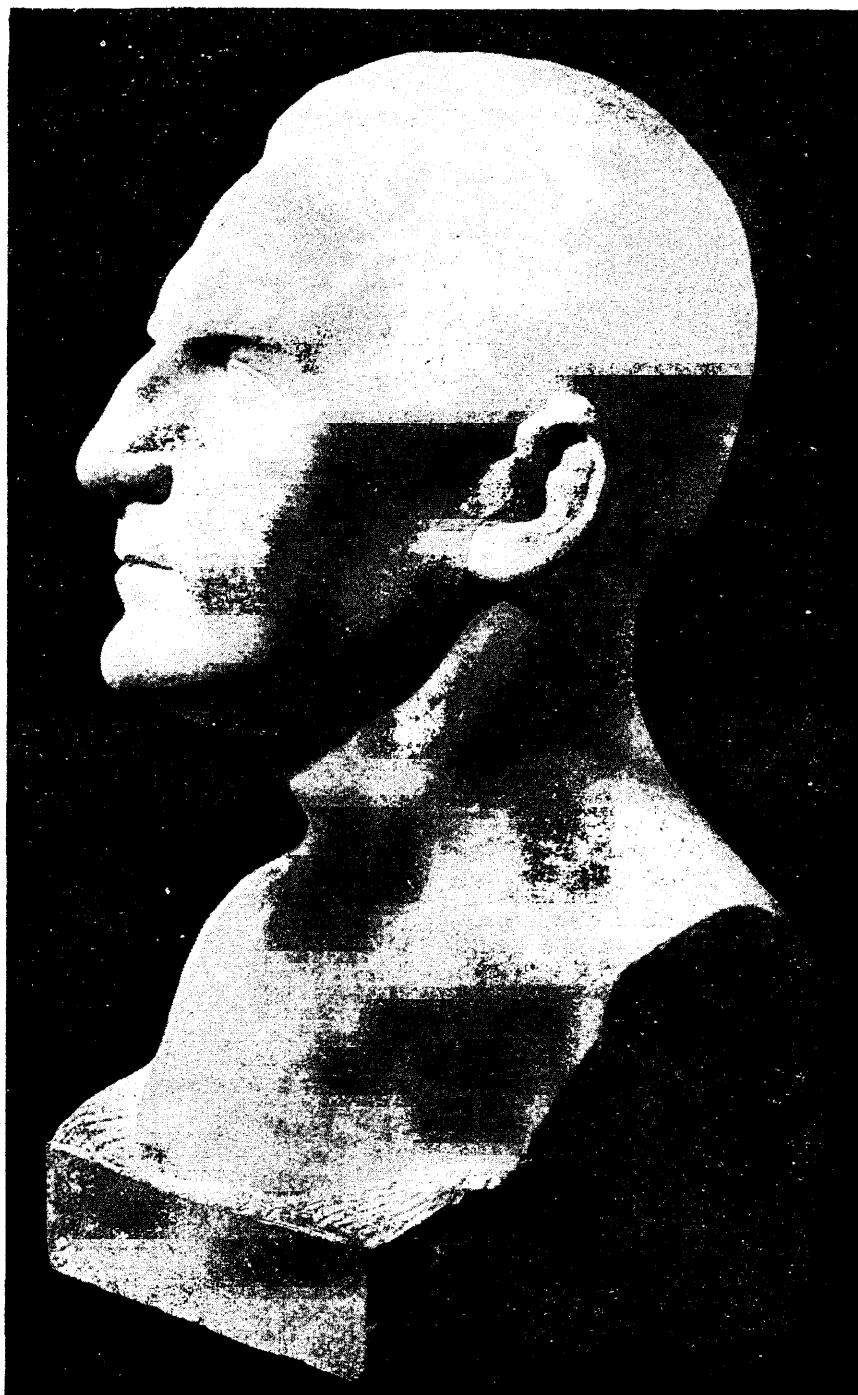
Tahaks vaikida nii nagu vaikivad nood väljad,
siis kui nende kohal sajab sügisvihma,
selget vett kui ammendavad lättest astjad —
tahaks hingata sääl järgnend hommikul.

Tahaks vastset sündida sääl ellu
teisi kaasa tõmmata vaid suudab süda
koguni kas linnuteegi perspektiivini,
nagu öö, mis tähti külvab õhku.

Siis kord koidaks hommik see, mis kaua oodatud,
päiksetõusul kõlaks mürahtus:
eluks, tööks ja armastuseks oled võidetud —
nüüd on täitund kunagi antud sõna.

Nii ma ihkan kergelt hingetõmmet,
sa mu nägematu sõber, tundmatu —
õisi, puid on täis maailma ruumid,
kaugel taevas, — kaugel silmaring!

Tõlk. M. Pukits

H. HALLISTE

HRA J. HUNDI PORTREE
Kivi

NELI ROMAANLAST: CAMI GOMEZ DE LA SERNA, PITIGRILLI, BONTEMPELLI

Massimo Bontempelli sünd. Comos a. 1878. Tema esikteos — luuletuskogu „Egloghe“ — ilmus a. 1904.

B. on ülioriginaalne kirjanik. Teda tervitab rõõmsasti intellektuaalne eliit. Aga ka teravaid vastaseid leiab ta kirjandusliku Itaalia omapäraseima nähuna. Üheski tema teoses pole vististi lehekülge, mis ei oleks äratanud poolehoidu või vastuarmumisi.

Bontempelli loomingus esineb eriline petiik huumor. Mitte inimesed, vaid suuremad või väiksemad „saatused“ figureerivad ta töis. Ta opereerib novelli külma maagiaga, paradokside pooltõega. Dramatiseerib igapäevaseimaid pisiasju („La vita intensa“). Ta teistest töist nimetagem: „Socrate moderno“, „Sette savi“ (kus loogika tunneb rõõmu loogika kokkuvarisemisest), „Il figlio di due madri“, milles käsitletakse tardunud inimlikkust.

Massimo Bontempelli

„Accademia d' Italia“ liige

Pühapäev

PIAZZA kubiseb inimesist, sest on pühapäev; linalased ujutavad kohvikulauad suurveena pilgeni täis. Autosid sõidab mööda, õhtu on sume: igatsus rõõmu järele täidab õhku kuldse lilletolmuga, pääsukeste kisa langeb äreva jõugu hulgast taevast, mis näib suure roosipõõsana. Aeg hiilib laudadest mööda nagu laps, kel pole isu magamaminekuks. Pimeneb juba kergelt ja magus õhk muutub reetlikult lembeks; nüüd on pääsukesed minema lennanud, kaugele ära, üle maailma piiride.

Platsi valvab ühe palazzo esiküljel tornikell. (Laudu vabaõhus, kodanikke kohvikus, pühapäev juunis: tumm päategelane ranges jõugus on suur, kollane, seesmiselt valgustatud nägu.)

Läikivaist klaasruudest tänavaveereni laudade vahele surutud rahvas on kirev ja vadistab nagu ennist pääsukesed. Taga ühe äärlaua juure on siirdunud mingi pühapäevane perekond.

Oli: ema, isa, kaheksaastane laps.

Emal põinud rõõmu ei pühapäevast ega roosilisest õhust, samuti toredast peegelduvast värvimängust ees-seeisvas jäätisetassis. Ta vaatas tigidasti ringi. Põhjana vihkab ta kõiki, kes enne neid on tulnud ja paremate laudade ääres istuvad. Ta viha mürgitab jäätise, nii et see violetiks muutub. Parajasti märkab ta veel suuremat teotust: mõningaid inimesi istus korvtoolel ja mitte tema kombel harilikel istmeil. Ta pilk välgatab nende nägudesse: need tajuvad kaugelt pilku, kahvatavad, kogelevad järsku, pöörduvad kohmetuina, ei tea, kust tuleb see kärsitusehoog. Naine läheb metsikuks tigidusest, ta seesmus kisendab taeva poole mõne eseme järele, mille kallal võiks vabastada enda viha.

Isa vaikib, silmitseb naist ülalt kuni alla, vaatleb siis vaikselt poisikest.

Kuid laps on mattunud õndsuse kaitsva katte alla.

On söönud parajasti oma jäätise pikkamisi lõpuni. Ta õnn muutus minut-minutilt luutlikumaks. Ta tundus ihuüksinda maailmas selle külmetisereliikviaga.

Ta ei suuda vabastada pilku sellelt, vaid vaatab pinevalt altlähenevat lusikat. Kõige meelsamini tahaks magusust veel suuski näha, soovib vaadelda teda kõrist alla voolamas, kus ta nõrgub ebamaise õndsusega. Seejuures mõtleb ta, kuis varsti, jäätisega valmis olles, tõstab pää paljude möödasõitvate autode vahetamiseks.

Nende autode kära on see, mis kutsub teda.

Aga see võib oodata. Laps sulle silmad pooleldi õnnetuse sukelduses; naudingus, mis täidab teda, mida ta ootab. Ta on nii õnnelik, et on unustanud vanemate evimise.

Naine sihtis sel ajal mehele ja hoidis ta oma pilgu tule all.

Hetke eest mees vaatles veel mahedasti oma õlgkübarat ja silus sõrmiga jahedat lauaveert. Järsku peatasid sõrmed, naeratus haihtus ja murdus keskelt pooleks otsekuvi võti lukus. Ta tajus kollast pilku oma päälael. Elu ringi ta ümber — pakatas.

Kõikjal kära, liiklemine, süütus: atmosfäär laua kohal on nagu tardunud.

Aga äkki, üleminekuta, moonduvad draama elemendid.

Laps oli lõpetanud jäätise ja tõstis pää autode suunas. Ta pilk sätendas nende läikivate kastide taoliselt, peegeldas nende hõbedasi laternaid. Kõik helendas temas, veri ja rõõm ringlesid kiiresti ning õndsasti soonis veerlevate rataste taoliselt; ja siis purskas järsku õnn temast, lastes tal püsti hüpata, siis tõstis ta käed ja plaksutas pihke elu palge ees. Selle ägeda liigutuse juures tõukas ta käega üht klaasi, mis maha kukkus ja purunes.

Kildude klirinast märkas laps äkki, et ta polnud üksinda maailmas ja hakkas uluma jahmatusest.

Isa oli kohmetult pää tõstnud, kumardas kiiresti klaasi püüdma, kahetses üleaurust viibet, tõusis püsti ja kahvatas.

Agaga ema pildus sädemeid rõõmu pärast. Ta mahasurutud tigidus moondus hetkeliselt vihaks, viha valmistus mõnus-vabastavaks puhanguks.

Ta laskis veereda mõningaid, südamele tohtu õnekusega hetki; ta maitses põhjani ümberringi valitsevat hirmuärevat ootust. Ta hoidis ähvarduse pihus nagu lipu või piitsa. Siis puuris pilgu poisikese näkku, karjus talle mingisuguse mõõdukas-ägeda vihaga: „Lambapää!“ ja seadis end vastu võtma kõrvakiilu.

Kuid siiski laskis ta veelgi veereda mõne sekundi. Kõrvakiilu ei visata nii lihtsalt minema. Ema tahab, et hoomataks kõrvakiilu tulevat ja et see oleks puudutamatu kõrvakiil. Tal on täielik õigus sellele kõrvakiilule, see subliimeerib naudingut. Ta on kohustatudki selleks, emakohused, peate teadma, et sellest saaks täielik kõrvakiil, ülipädagoogiline ja üleietiline: kõrvakiil perekonna nurgakivina, kilomeetripüstina inimlikus ühiskonnas. Tehniliseltki viiakse ta laitmatule täiusele; pandagu tähele, see pole vaid säärane juhus, teda valmistatakse ette, mõõdetakse, kaadetakse ta. Laps ootab, kujuna jääb. Isa ootab häbelikult. „Kõik klapib!“ Käsi on nüüd soovitud kõrguses, peopesa täpselt põse suunas, kaugus sobib, tuleb esimese järgu kõrvakiil. Tähelepanu. Ema käsi on kohtuotsust täidesaatev meeskond. Valmis olla.

Ema nägu naeratab. Kes näeb vaid toda nägu, see võiks pidada seda inglil naerutuseks paradisiis.

Kes vaatab aga ka last, sel jookseb vabim pälaest jalatallani.

Too nägu ei evinud enam midagi lapselikku. Ta oli tahunud nagu aastakümnevanusest põlgusest ja hirmust. Põlgus ja hirm kasvasid sekund-sekundilt ning koondusid silmesse, mis auku langesid. Oli kohutav, nii tohtu ja grotesk: ta näis ühe silmaga väljendavat kogu põlgust, teisega kogu hirmu.

Käsi läbistas õhu ja kõrvakiil maabus täielt näole, kus ta jäi istuma otsekui kinnikülmanuna.

Õhk oli kaame ümbruses, lahenes siis ägedasse nuttu, mis peagi lahtus katkendlikuks nuuksumiseks; kolm seisid püsti, isa maksis, langetatud päi; läksid minema, ema tõmbas last hüpleva kotina enda taga; järgnes isa pidulikus visiitkuues, lühikesed hõlmad löid vastu reisi. Neid kolme tüüpi inimesi tuleb seirata.

Nad elavad päris lähedal. Ollakse varsti sääl käänates ümber mõninga nurga ja lähides tumedate ahtate tänavate võrgu. Poisike loovutas enda nüüd täiesti niiviisi tagatõmmatav-olemise lõbule; aeg-ajalt meenu-tas talle mõni kindlam tõmme selle nalja sügavamast tähendusest. Isa hinge ometi ahistasid pahameele ja mõot-matu armastuse hood; ta oleks meelsasti oma poisi käte võtnud, üsna ligi vastu rinda surunud ja nõnda ära kannud. Kõige meelsamini aga ütelnud naisele midagi hirmsat, selle eest, et ta löi tema olendit; siis minema kihutada ja teda mitte kunagi enam näha! Poisiga istuda kahekesi mingis kirkas söögisaalis, valge laua ääres nagu restoraanis, valge põllega tüdruk teenib neid, tema otsib lapsele parimad palad ja annab talle rikkalikult juua; ning lõpuks vaatab talle naerdes otsa, tuleb veel üks üllatus: pikkamisi tirib ta oma visiitkuue tagataskust maiustiste pakikese. Ja niiviisi igal õhtul, siis lähivad koos kinno, mõnikord teatrisse; ei tee ka midagi, et homme on esmaspäev, sest tal ei tule enam büroosse minna, nad on rikkad, tulevad igal õhtul hilja taksoga koju — aga nüüd peaks ütlema sellele naisele ometi jalamaid midagi koledat, mis teda välguna rabaks, põrmustaks ja maha lebama jäta, või vastu seina paiskaks nagu sääl parajasti ta ümber nurga painduva varju. Aga ta endagi vari paindub ümber nurga ja langeb siis maapinnale. Nüüd, nähes iseenda varju, häbeneb ta. Avab rääkimiseks suu, aga naine teeb näo, nagu pöörduks ta ümber ja mees ruttab oma kingi uurima, teeb, nagu kommistaks. Naine jääb seisma, nad on päral, naine pöördub ümber.

Mehes kerkis soov karistada, iha kätte maksa, täieliku piinani. Järsku märkas ta, et tal oligi ju juba teatav küps plaan. Kuna naine lävel käändus, kahmas ta kiiresti oma seesmisse kuuetaskusse: midagi rahulduse taolist tuksatas ta niiskeis silmis.

Ta lausus niisiis: „Mine üles, ma tahan endale veel sigareid osta.“

Naise nägu tõmbus põlglikuks grimassiks, mis tähendas nõusolekut. Siis kadus ema lapsega uksevõlvi pimedusse.

Isa ootas hetke liigatamata, haaras siis uuesti taskut: jah, sigar oli sääl. Mees sirutas end: uus isarmastuse laine hoovas üle tema, nimetu viha selle vastu, kes oli lõõnud ta olendit. Ta jooksis kiiresti alla mööda viimist tänavajuppi, libises varjuna kõrvaltänavakese suhu, jõudis mõne sammu edasi väikesele platsile. Platski oli pime, kõik majad neljal küljel olid pimedad, üheainsa erandiga: kahekordne maja, kõigist suletud aknaluugest nirises valgusehelk. Enne kuidagi toimimist heitis mees umbuskliku pilgu enda ümber. Kedagi polnud näha, mingit kära kuulda. Ta saavutas peaaegu varvas-tel valgustatud maja ukse, see oli praakil, ta lükkas selle lahti, läks läbi läikivate valgete kahvelkividega vooderdatud ahta koridori; koridori lõpus oli teine uks, seekord kõvasti suletud ja rauast. Ta vajutas kellanupule. Jalamaid avanes vaateauk raudses ukstes, kaks hõõguvate süte taolist silma vahtisid teda viivu, siis sulgus auk ja uks avanes kääritult. Mees astus sisse ja kuulis, kuidas see tema taga lukku langes. Ta tõusis üles paarist trepist. Üles jõudnud küsis ta rutuliselt pereniselt: „Kas mõni plika on vaba? Praegu kohe?“ — „Kaks on vaba.“ — „Ükskõik, mõni, ainult ruttu.“ Ta tõusis üles tüdruku järel teisest trepist, mad kadusid. Mõne minuti pärast tuli ta tagasi, tuli alla, tagasi tänavale, vaatas jälle umbusklikult ringi, tõmbas hinge. Kiiresti läks ta koju südame olles täis uhkust ja küllastatud rahuldust. Praegu ei vihanud ta enam kedagi. „Mu armas, armas poisu,“ pomises ta. Tema elu tuli taas harjunud roopasse, ta tundus endale rõõmsana ja vabana nagu jumal, kes on karistanud surelikku. Ta tuli koju. Võttis sigari taskust; sigar pihus astus ta tuppa ja lausus naisele: „Siin ma olengi juba, armas; kas ma ei käinud kähku?“

Itaalia keelest *Paul Korp*

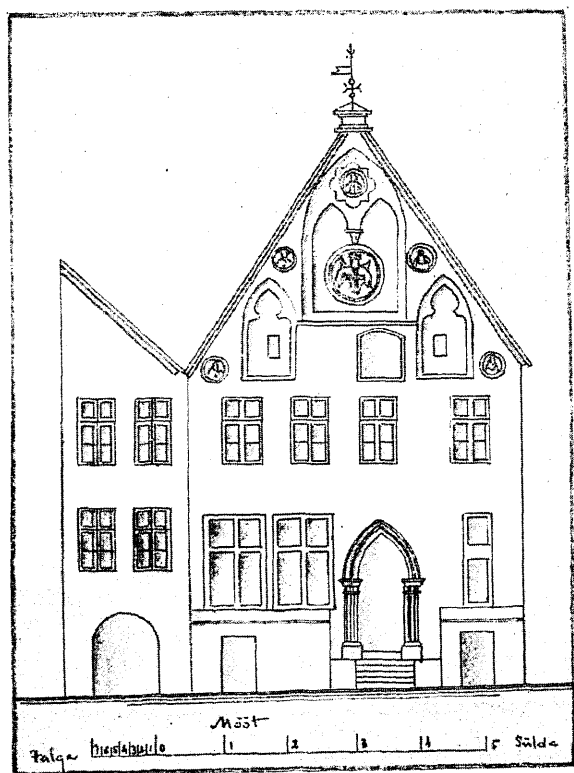
TRISTAN JA ISOLDE

Nikerdis Tallinna raekojas

Alfred Vaga: „Eesti Kunsti ajalugu I“
E. K. S-i kirjastus

Hugo Peets

Huvitavaid Tallinna fassaadmaalinguid

GÜNTHERI MAJA FASSAAD A. 1857 TALINNAS
(enne viimast ümberehitust)

TALLINNA, kuna ta on kõigi teiste kodumaa linna kõrval paremini säilinud, pakub oma arhitektuuri minevikupärandustega aeg-ajalt ikka midagi üldhuvi väärivat. Selliste päälinna huvialuste minevikupäranduste hulka kuuluvad praegu fassaadmaalingud.

Ainsate veel säilinud Tallinna vanade fassaadmaalingute, mis leiduvad Güntheri hoone viiul Kuninga tänavas, puhastamisele asuti s. a. suvel. Need ainukesed omasarnased maalingud olid aga aja jooksul seevõrra tuhmunud, et raske oli kirjeldada neil leiduvaid kujutusi. Nüüd on kunstnik Greenbergi poolt püütud neile tagasi anda nende esialgne kuju, kuipalju see üldse võimalik oli, kui arvestada seda, et nad on elanud üle juba hulga restaureerimisi, milledest viimne toimus 1880-nete aastate ümber Thomsoni poolt.

Huvi mainitud maalingute vastu on täiesti põhjendatud, kuna siin käsitletavad kuus maalingut, esitades omaette arhitektoonilise detaili, on ainulaadne omasarnane mälestus vana Tallinna erahoone fassaadi maalikaunistusest. Üldiselt on olnud erahoonete kui ka avalike ehituste fassaadid sageli kaunistatud maalingute ja raidkujudega ning pühakirja salmidena, kuid tervel kujul pole neist ainustki säilinud. Siinmainitud hoone fassaad, õigemini siiski ainult viil, on ainukeseks näiteks maalikaunistusest: kui suurel määral on seda sündinud teiste hoonete juures ning millised motiivid on maalinguil kasutatavad olnud, selle kohta puuduvad igasugused andmed.

Raidkivikaunistusi ornamentidena, pühikute ja teiste inimkujutustega ning pühakirja salme, samuti kui õuemärke ja muid detaile — on sellevastu võrdlemisi rohkesti säilinud, kuigi nende praegused paigutusviisid pole

kuidagi ühenduses sellega, milleks nad on olnud mõeldud. Nende püsimist on soodustanud nende materjal (kivi), kuna maalingud väga kiiresti hävisid. Siseruumide kaunistusi maalinguina seevastu leidub — niihästi lõuendile maalitud laekaunistusi kui ka ornamenteeritud palklagesid, kuid nende iga pole kaugem 17-ndast ja 18-ndast sajandist.

*

Kõik kuus maalingut on maalitud kahe sentimeetri paksustele sõõrikujulistele kokkupöönatud tammelaudadele; viis neist on pöönatud pikuti ja üks (evangelist Luukas) põigiti ning jagunevad kolme erisuurusesse. Kõige suurem, mis asetseb viilu keskel ning kujutab Kolmainust, ulatub 1,55 m läbimõõduni; temale järgneb viilu tipus asetsev Kristust-valitsejat kujutav maaling 1,05 m läbimõõduga. Ülejäänud neli 66,5 sm läbimõõduga maalingut kujutavad evangeliste ning moodustavad kaks paari: esimene paar (Markus ja Johannes) asetsevad viiulil üks vasakul ja teine paremal suurest maalingust, kuna teine paar (Matteus-Luukas) asetsevad samuti vasakul ja paremal viilu kõige allpoolsemas osas.

Maalimisel on juba paigutus ettemääratud olnud, ja kuna nad on olnud mõeldavad dekoratiivsemina, siis on juba maalimisel arvesse võetud nende mõjuvust maapäält, altvaataja distantsilt. Seepärast on arusaadav, miks kõige kõrgemal asetsev — Kristust kujutav — maaling on suurte värvipindadega; võrreldes selle all asetseva maalinguga, samuti kui niisama suure maalingu üldpinna juures on kõrgemal asetsevate evangelistide kujutused rindpildid ja eredavärvilised, alumiste poolkehaliste ning tumedavärviliste vastu. Seejuures moodustavad nad kõik ühe terviku koos viiluga, mis kõigi tundemärkide kohaselt on üheaegne pärandus (näit. nišside jaotus kui ka keskniišide keskel konsooli kujutav raidkivist habemik mehepää).

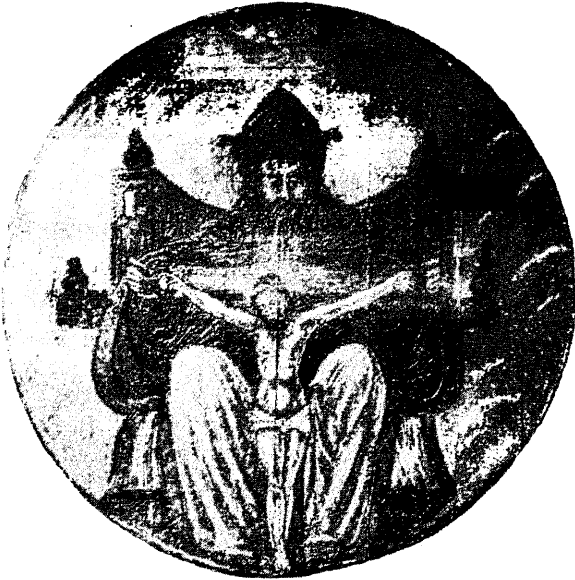
*

Kõige suurem, kolmainust (Isa, Poega ja Püha Vaimu) kujutav maaling sunnib lähemal vaatlusel võõr-eeskujusid otsima. On ju selliseid motiive kunstnikud väga armastanud.

Kõnesoleva pildi keskosa moodustab troonil istuv, rangeilmeline habemik Jumal-Isa, kõrges paavstimütsis, riietatud pumasesse päälis- ning valgesse alusmantlisse; tema jalge vahel ristil habemik, haavaga paremal küljel kannataja Kristus-Poeg. Risti hoiab Isa põlvedega ning mõlema käega põikpuu ottest. Isa pää kohal — Püha Vaim lendleva tuvi kujul. Rühm on ümbritsetud helekollase värvioeooliga, mis servade poole üleminekul muutub hallikaks, paiguti valgete laikudega, pilvede kujutuseks.

Aegade vältel on see maaling kõige enam kannatanud, kuna paiguti olid õige suured pinnad värvilagedad (eriti alumine parempoolne osa), kuid õnneks on aidanud joonistuse kadu vältida teatavad joonistuse piirjoonte ning vähemate pindade puuselõikamine, mis koos värvide käsitleusega püüab pildile reljeefi ning efekti anda. Üldiselt on see ka õnnestunud. Reljeefi sügavus tõuseb paiguti 3—4 millimeetrit.

Niihästi kompositsioonilt kui ka joonistuselt ei saa kõnesolevat maalingut eriti õnnestunuks pidada, kui aluseks võtame teisi sellesarnaseid tuntumaid motiive; seda ongi peetud Düreri jäljenduseks (Neumann). Kuivõrd see on õigustatud, püüaksime jälgida. Põhjust selleks on annud arvatavasti Düreri *Dreifaltigkeit*, mis valmis aastal 1511 ja mille kolmandikku moodustav pildi keskosa kujutab sama kompositsiooni kui käsitlevad maalingki. Väljatöötus üksikasjades on aga sootu erisugune. (*V. Klassiker der Kunst IV Bd. Dürer p. 48, 49. Herausgegeben von V. Scherer*). Krutsifiksi seljataguse moodustab säälasetseva Isa avarais voltides kuub, mis katab risti

KOLMAINUS

kolmenurgeliselt ja ulatub ainult Kristuse põlvini Ristil, mida Isa hoiab põikpuu altpoolt, on tähed I. N. R. I. Pää kohal lendlev tuvi on Püha Vaim. Puudub troon samuti kui alumine põlvede partii. Nagu näha, on see kompositsiooniliselt hoopis erinev, mis tohiks ka küsitavaks teha laenu Dürerilt, liiati kui ka Düreri poolt käsiteldud motiiv pole ainuüksi tema algupärane, vaid selle algkuju võime jälgida juba keskaja esimeselt poolelt, kus see oli levinud eriti Bütsantsis.

Meil on põhjust kõiki siin käsiteldavaid maalinguid pidada ühe meistri tööks; järelikult peaks leiduma ka eeskujusid teistele, muudelt meistritelt. Üldjoontes ehk võksimegi seda teha, kuid üksikasjus kui ka kindlas mõjustuseküsimumes oleks see enam kui vaieldav. Teatavast kindlast mõjust võime rääkida kui koolist, millest meister läbi on käinud, ja kui —, siis nürnberglikust.

Poolkeha-maalingus, mis Kristust kujutab valitsejana, on viimane riidetatud punasesse mantlisse, hoides vasakus käes ristiga kaunistatud valitsemismuna, kuna parem käsi on manitsev-hoiatavalt üles tõstetud. Habemikku ja pikkade juustega pääd ümbritseb kollane oreool, mis aegamööda muutub kollakas-halliks taustaks. Nagu eelmisel pildil, on siingi kasutatud joonistuse ning pindade puusse-lõikamist. Vasakut pildipoolt piirab kahekordne reljefne piirjoon. (Ülespanemisel on see krohvi alla jäänud).

Ülejäänud neli evangelisti, nagu eespool tähendati, kujutavad kaks maalingupaari. Eredavärviline, rohekas mantlis Markust kujutav maaling asetseb viilu keskmaalingust vasakul: evangelist on kujutatud siin rindpildi suuruses, lehitsedes parema käega tema ees lahtiselt leavat raamatut, kuna vasak käsi väljaulatava nimetissõrmega toetab pääd. Mustjashallilt taustalt lehvib pää kohal aupaiste sõõr. Parempoolisel pildiserval on ookerkollane lõvipää kujutus. Üldkäsitlus võrdlemisi elav.

Parempoolse paarmaalingu moodustab evangelist Johannes, riidetatud punasesse mantlisse, mida omakorda katab üle vasakpoolse öla heidetud roheline päälismantel. Nägu on profiilis pöördunud vasakule, kuna ta vasaku käega hoiab kirjatahvlit, paremas ülestõstetud käes kirjapulka. Parempool, seljataga embleem — kotkas, mustjashallis värvis, erekollase noka ning punase silmaga. Taust mustjashall ning pää kohal aupaistesõõr. Nii kui Markus, on ka Johannes maalitud rindpildi suuruses ja samuti habemeta kui eelminegi.

KRISTUS

Alumise maalingupaari moodustavad Matteuse (vasakul) ja Luukase (paremal) poolkeha-pildid. See maalingupaar on värvidelt võrdlemisi sarnane — mustjashalli tausta mõjul tõuseb esile alusmantli punane (Matteuse) ning oranžkollane (Luukasel) värv, päälismantli rohekashalli värvi juures. Üksikasjad on siin võrdlemisi hästi ning elavalt välja töötatud.

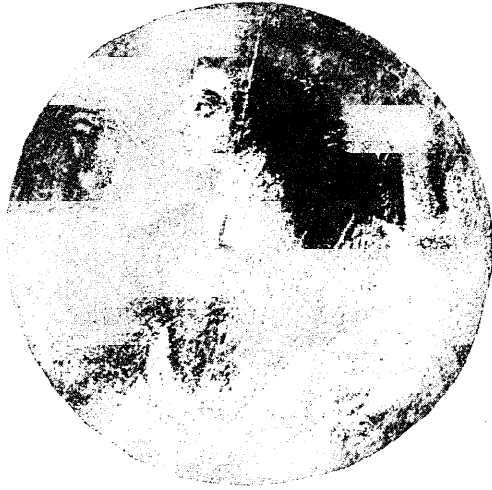
Matteus on kujutatud habemikuna, istuvas poosis, pää pöördud vasakule, paremas käes sulg, vasak toetatud istme külgsuule. Tumedalt taustalt erineb pää kohal aupaiste sõõr ning pildi parempoolisel serval rinnale ristamisipandud kätega ingli kujutus. Vasakul pool on märgata varemata ülemaalimise jälgi.

Samuti istuvas poosis ning habemikuna on kujutatud Luukas, ees pergamendileht, hoides seda vasaku käega; pää on pöördud veidi paremale ja paremas käes on kirjutusvalmis sulg. Vasakul mustjashallil taustal pruun pullipää ja pää kohal aupaiste sõõr. Vasak käsi on küünarnukini paljastatud ja üle parema öla on heidetud voldirohke päälismantel.

Kõigi eelkirjeldatud nelja evangelisti kujutavais maalinguis ei ole kasutatud joonistuse ega ka pindade puusse-lõikamist nagu kahes suures maalingus. Teata-

EVANGELIST MARKUS

EVANGELIST JOHANNES

val määral võib seda vahest siiski aimata Markust kujutavas maalingus, kuid äärmiselt piiratud kujul, sest et paks värvikord on selle juba katnud.

*

Kahes varem käsitletud suuremas maalingus võime tunda tugevat eelreformatsiooniaegset katoliiklikku mõju, mis selgitavana omast kohast aitab määrata nende tekkimisaega. Puhtstiililistel kaalutlustel ei võiks neid vanemaiks pidada kui 16-nda sajandi esimesse veerandisse kuuluvaks. Neid on püütud ka 15-ndasse sajandisse paigutada (F. Amelung, *Revaler Alterthümer* p. 4), kuid see on sündinud enam meeleoluliselt kui puhtajalikel kaalutlusil. Kuna maalingud koos fassaadiga moodustavad terviku ning viimasegi tekkimisaeg ei võiks palju tagasi ulatuda 16-nda sajandi alult, siis oleks meile suureks abiks nende vanuse dateerimisel teada, millises seisukorras ning kelle haldusel ta oli tähendatud ajajärgul. Selle selgituseks pakub meile rikkalikke andmeid Tallinna linnaarhiivis leiduv kinnikute põhiraamat (n. n. *Grundbuch*). Ta algab 1461-se aastaga ning käesoleva hoone kinnistusnumbri kohta on esimene märge 1466-ndast aastast. Kahtlemata on säälpiisunud hoonete iga pikem, sest 14-nda sajandini püsis sääl turuplats ning oli seetõttu eriti kõrgeväärtusega hoone asukohaks. Varemast ajast on peetud seda hoonet (v. Amelung) ühele Tallinna piiskopost kuuluvaks ja ajavahemikul a. 1433

EVANGELIST LUUKAS

pidades viimase eluloolisi andmeid ning tegevust, on meil täieline alus arvata, et need on tekkinud pärast hoone müümist viimasele ja enne a. 1824; tõenäoliselt siiski kohe pärast aastat 1504, millal see hoone arvata-vasti sai suurema ümberehituse osaliseks. Samast ajast on vististi pärit ka õues asetsev majakabel.

*

Nagu varemgi mainitud, võime kõnesolnud maalinguid lugeda ühe meistri tööks ja silmnähtavalt kohaliku meistri omaks. Kes ta on olnud, seda on kahjuks raske määrata, kuna puuduvad igasugused meistrimärgid, samuti kui teisi maalinguid samast ajajärgust. Omaaja paremate töömeeste hulka on ta aga kindlasti kuulunud. Et Tallinnas sellal häid maalijaid leidus, näitab seegi tõi, et näit. ka 1548 (see on muidugi küll hiljem eelpool tsiteeritud ajast) on tellitud siit Soome (Rasborchi) altaripilt, mille eest on maksetud kakssada riia marka ja kaks tünni võid. Maalijaks on olnud maaler Michel, kes sellal on olnud tugevaim töömees, kuna sellest ajast on pärit rohkesti arveid tema nimel.

Eelpool käsitletud maalingute valmistaja isik jääb praeguseni lahtiseks ning vaevalt edaspidigi õnnestub hankida andmeid, mis sellesse selgust tooksid.

Hugo Peets

EVANGELIST MATTEUS

H. LEPIK

KIRETUIM NAISEGA
õli

Vilmar Adams

Avang tsüklile „Katseid elada”

*Mitte Gandhi ei valitse maailma,
Mitte Kristus ei kujunda valitsust:
Mussolini ratsutab Itaaliat
Ja Stalin Venemaal talitseb.*

*Ei sõna, vaid võim oli alguses!
Mitte lemb, vaid surm elu lõpetab!
Hää on inglina hõljuda valguses.
Aga tapmagi elu meid õpetab.*

*Me vennad vaid enese saatuse.
Me ivad on toored ja inetud.
Kuid teid pole teisi, kui jaatuse
Ning homses meil paremat vinetab.*

*Ah, ükskõik mis elu tahab taluda,
Kõige elava hõngus tahab helada —
Nii teeme — kui üleni valutab —
Veel viimseidki katseid elada.*

Jluduskuningannaga baaris

*Kuni koiduni peol oli iga.
Jäi väikseks Hotel d'Europe.
Oli lõbu kui töö meile igav,
Oli tants nagu armastus ropp.*

*Sina töid oma kroonitud ilu
— Lipuehtes loss on Su rind, —
Mina hindasin hingetut ihu
Ja kuldsõrmus oli ta hind.*

*Oli kauge mu sõbralik armsam,
Oli Eange mu mehelik jonn...
Ah, kui ülev on unistusmarmor,
Ah, kui lohutu kõik on, mis o n.*

*Urbus mõistusest kurbuse juga
Kõrist haaras hommik kui hunt:
Tõelus — silmisse sihitud nuga.
Lange eesriie! Igatsen und!*

ADAMSON-ERIC: PRL. KAROLA LIPU PORTREE

Jaan Pert

EKKKÜ juubelnäitus

EKKKÜ käesoleval järjekordsel sügisnäitusel, mis samal ajal on vaadeldav ka ühingu juubelnäitusena, esineb rida meie vanemaid ja nooremaid EKKKÜ ümber koondunud kunstnikke. Samuti esineb ka üksikuid kunstnikke kutsutud külalistena väljastpoolt ühingut. Kogu arvult esineb 27 kunstnikku umbes 120 numbril all. Näitus, omaette sisukas, ulatab meie suuremate kunstinaätuste keskmise tasemeni.

Vanemaist EKKKÜ liikmeist avaldavad endiselt hoogsat loominguulist produktiivsust A. Jansen, A. Jegorov, R. Nyman; rida teisi aga nähtavasti on jäänud oma teel seisma. Hoopis hoogsamalt rühub edasi ja on tõusmas otse etteotsa noorem generatsioon: Adamson-Eric, A. Sivard, H. Lepik, H. Halliste, K. Herman, A. Murakin j. t. on küpsnud või on küpsmas nii tehniliselt kui ka loominguuliselt, s. t. sisuliselt, ja nendega tuleb juba arvestada. Säärast olukorda loomulikult ei tule pahaks panna, rõõmutseme uute vaimukandjate arenemise puhul, neid omalt poolt kõigiti tervitades.

A. Laipman on toonud sellele näitusele Kunstimuseumist oma varem maalingu *Mia padrona*, pastellis, mida ennekõike võib kasutada võrdluseks nooremate kunstnike väljapanekute puhul. Selgub, et õpilasi on jõudmas järele pastellis maestrole enesele, ja see kõneleb nooremate kaunist edasijõudmisest.

A. Janseni väljapanekuist väärib ülimalt tähelepanu *Portree*, õli, üks kunstniku akadeemia-aegne töö, maalitud värskelt ja elavalt. See on näituse parim portree alal. Maalinguna *Talu õu* on tabatud eskisliku värskuse ja kergusega, mille tõttu täiesti andestada väljatöö-

tuse stilisatsiooni. Koloriidi tiheduselt pälvib tähelepanu ka *Maastik*. Nõrgimana tundub *Narva vaade* selle dekoratiivsuse tõttu.

A. Jegorovile saatuslik on ta suur viljakus. Oma uusimate tööde objektiks on ta kasutanud Pärnut ja Vana Tallinnat. Ta ei andu seejuures maalilistele probleemidele, vaid aina produtseerib, masindab. Tal on kahtlemata tehnilist küpsust. Kuid päale uue motiivi uuel maalungult peab nõudma ka uusi maalilisi probleeme. J. kordab end liialt palju, ja see segab.

R. Nyman on välja pannud paar uut maastikumotiivi soojas, sillerdavas toonis ning N. Kannu portree, mis pole just eriti õnnestunud.

L. Oskarilt sedapuhku viis suurt maastikku, muidugi Abruca ja Koitjärve aineil. See aeglaselt ja tasahilju töötav kunstnik nähtavasti säeb üles endale nõudeid, ta maalungud ei ole mitte tühjad lõuendid; need ei sära, ei tõmba endile erilist tähelepanu, kuid neis ei puudu oma vaikne elu.

A. Scherbakoff vääriks esiletõstmist, kui mitte ta töid poleks varem nähtud. Sch. on seekord näitusele toonud oma viimase aja töist parimat: *Sügis-* ja *Kevadmaastiku*, *Daami rohelises* ja *Pr. S. portree* — neist igaüks vääriks enesel peatumist.

Kui A. Murakini *Natüürmort*, küll värvirõõmus, jätab keskpärase mulje, siis tema monotüüpiaid peab mainima kiitvalt.

Pole ka nõrk A. Kaigarodoffi esitus, samuti ka N. Bergholzi oma, kes on välja pannud varem nähtud töid.

L. OSKAR

KOITJÄRVE MOTIIV

Nooremaist tuleb esikohal märkida *Adamsone Ericut*, kes näitusel samal ajal tugevaim, huvitavaim ja mõjuvaim. A.-E. koloriit on omapärane, isikuline, aga ka tema maalimisviis, probleemide käsitlus. Kuigi ta *Prl. K. Lipu* portree tundub eksperimentiditsevana, on see ometi terviklikuna lõpetatud. Tüse on *Isa portree*, natuke laialt nooruslikuna trakteeritud *Emma portree*. Samas jälle küps *Natüürmort kasukaga* ja maaliline *Lamav akt* — suurmaaling, mis publikus ja sõnavõttudes tekitanud on küll eriarvamisi, kuid mis on näituse omapärasemaid töid.

H. Lepik maalib julgelt ja spontaanselt; tema koloriit pole küll veel sulatatud maalinguis märkamatuks, kuid see on omapärase harmoonia ning kargusega. Vaadake L. *Sõdureid lõunastamas* või tema *Kaksikportreed*. Ei saa salata, et siin on tegemist andega, kes näeb kodumaisi aineid, ja seda küllalt terviklikes kompositsioones.

K. Herman evib tehnikat, aga jääb liialt objektiivseks, külmaks. Kuid talle nähtavasti pole võõrad maalilised probleemid.

E. Brinckmann, üks uustulnukaid meie kunstielus, äratab oma väljapanekuis nii portreede kui eepilise kompositsiooniga oma võimete vastu usaldust.

A. Sivard areneb aeglaselt, aga siiski; tema kaks väljapanud kompositsiooni kõnelevad maalilisest kultuuristki, jäävad aga tumeda koloriidi tõttu kuidagi monotoonselt mõjuvaiks.

W. Kuusik, noor naiskunstnik, on pannud välja tehniliselt võrdlemisi rahuldava portree ja paar maastikutüüdi.

Skulptuuri esindab ainuüksi H. Halliste, kellest töötab küpseda meile juba lähemas tulevikus portreedebüstide meister, sest näiteks tema *Naise pääs*, puu, on tabatud päälle tehnilise, realistliku sarnasuse ka kujutatav sisemine hingeliigutus. Võrdlemisi plastiline, suurejooneline on ka tema *Ago pää*, puu, kuigi see jääb tunduvalt dekoratiivseks. Realistlikuna mõjub H. *Kunstnik Jegorovi* portree, puu, ning vormi võtnuna *Lille Nuki* pää ja „J. M.“ büst.

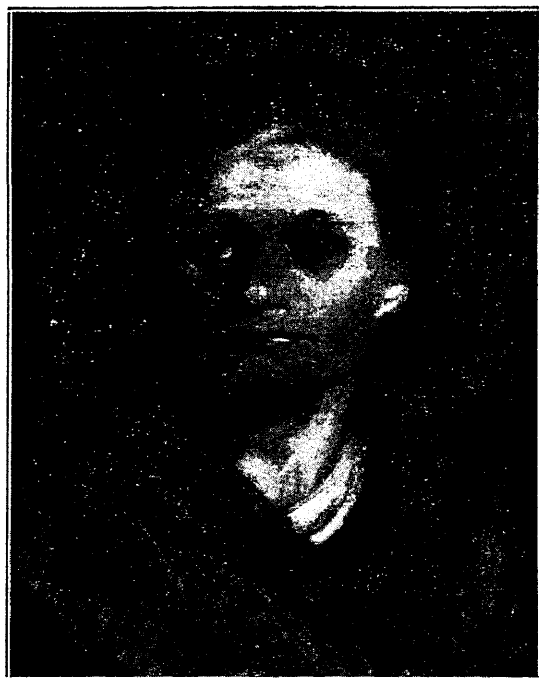
Graafikas väljapaistvaimad on A. Kulkoffi ekspressiivsed joonistused, K. Lutsu pliiatsijoonistused, J. Gentaleni tuššijoonistused (mis osalt veel maneerlikud) ja K. Zeidleri värvilised joonistused.

Veel esineb enam-vähem õnnestunud, tihedas koloriidis maalingutega E. Foerster, virtuooslikus tehnikas akvarellega A. Grineff, primitivistlikus maneeris ja paiguti põlevas koloriidis K. Teder, tehniliste akvarellega H. Kuusik, õlimaalingutega O. Jungberg, paari vana portreega A. Kilgas, maaliliste liiledega õlis L. Valter.

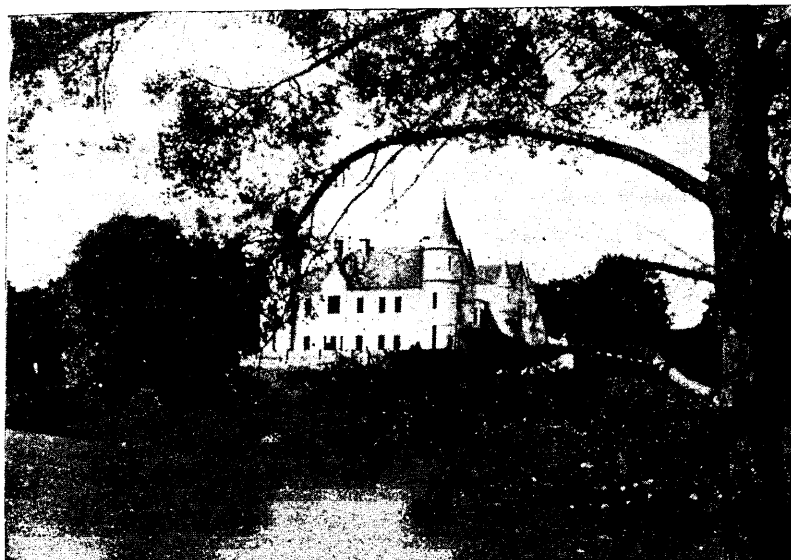
J. Pert

H. HALLISTE KUNSTNIK JEGOROVI PORTREE
Puu

E. BRINKMAN PR. ROOSI PORTREE
Pastell

ALATSKIVI LOSS

E. Haugas, õpet.

Alatskivi loss

ALATSKIVI asetseb meie kodumaa idapoolses osas. Ilus on ta oma künkliku maastiku ja metsade rohkuse tõttu. Igal kevadel ja suvel on ta paljude ekskursioonide ja huvireisijate kui just mitte lõppsihiks, siis pikemaks peatuskohaks olnud.

Käiakse vaatamas muistset Linnamäge, Kalevipoja süngi, aga ennekõike minnakse surnuaiale Laksi Tõnise ja Juhan Liivi haudadele. Kalevipoja süng ja linnamägi! Mälestuspaigad vanast vaba Eesti rahvast, esimene — mütoloogiline, teine ajalooline. Tõnis Laks, keda rahvas mäletab kui üht sellest suurest hulgast, kellele kodumaa oli jäänud kitsaks, keda rõhus võõras võim ja valitses võõras vaim. Teine Alatskivi poegadest: Juhan Liiv. Ta ei taotelnud oma isiklikku õnne, — kogu eesti rahva kurb saatus purustas ta hinge, murdis ta vaimu*).

Ja siis Alatskivi loss. Kohapäälsete andmete järele on ta ehitatud parun Arved Nolkeni enda joonistatud plaanide järele, ühe inglise lossi eeskujul. Ehitustöö algas a. 1876. Suurem osa ehitusmaterjalist on saadud Alatskivilt. Nõnda on alusmüüride graniit võetud mõisa põhjapoolseilt põldudelt, Alasoo külast, kust ka pärit on Villem Reimani mälestussamba alus, mis läinud aastal Tartu Toomemäele püstitati. Kivilõhkujad ja -lihvijad olid Venemaalt, Oloonetsi kubermangu karjalased. Selle töö tegijaid tol ajal meie maal nähtavasti ei leidunud. Võib-olla ka, et võõras tööjõud oli odavam. Ahjutegijad pottsepad olid Riist, puusepad Tartust. Ainult müüri-

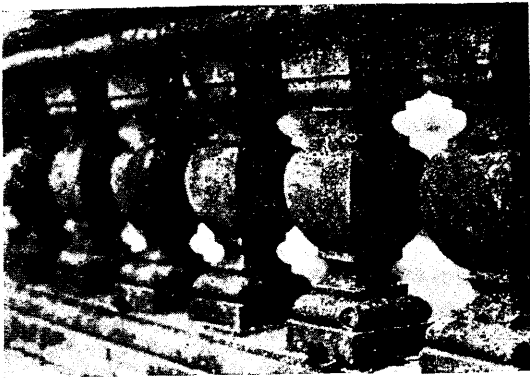
sepad olid meie peipsiäärsed venelased Nina ja Kolkja külast. Töö ettevõtja oli keegi Kurnossov Ninast. Et ta aga lepingus ettenähtud hinnaga ei saanud töötada, vabastati ta, pääle seda kui talle mitu korda oli tööhinda tõstetud. Ehitamine anti ühe läti inseneri kätte, nimega Tulp. Töö tehti väljastpoolt palgatud ja mõisa töölistega. Vallamehed, s. o. vakataluomanikud on vaid ükskord tasuta vooris käinud välismaalt tellitud katusekive Tartust ära toomas. Välismaalt pärit on ka kaminat marmor, delftikirjalised truubikivid ja hollandi laadi pressitud kahvlitest ahjud, millede lähem valmistuskoht oli Danzig, barokk-uste vaskkäeraud jne.

Esimesel aastal ehitati alusmüür, tasandati ümbrus, täideti lohud, tõsteti maa lossi kahel küljel terrassiks. Telliskivid ja lubi on kohapääl põletatud. Puumaterjal saadi metsast. Suuremat läbitöötamist nõudsid laud pöranda parketi jaoks. Vahtra- ja tammelaud kuivatati enne rehes. Siis viidi nad mitmeks kuuks likku idapool asetsevasse saeveski järve. Pärast seda toimetati nad uuesti suitsurehte suure kuumuse kätte kuivama.

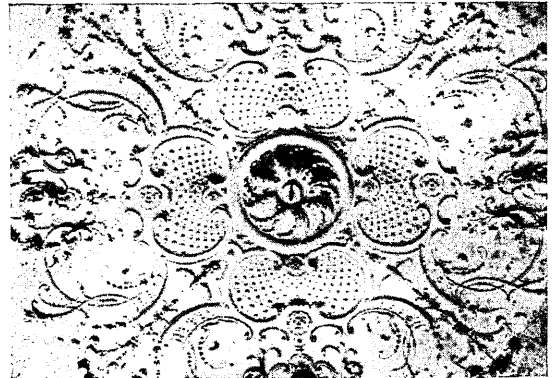
Loss ehitati n. n. krahv Stackelbergi vana puust härrastemaja kõrvale. Selles elas mõisa valitseja Funke nii kaua, kuni loss valmis sai. Siis lammutati vana hoone ning valitseja kolis majja, kus elas seni mõisnik. Nüüd asub siin algkool. Alatskivi mõis kuulus varem Elistvere krahv Stackelbergile ja lossi ehitaja isa, parun Nolken Luunjast omandas ta krahvi tütrelt, kelle ta naitis.

Lossi õu ja väikene park on piiratud igast küljest telliskivimüüriaga. Müür on kaetud paekiviplatidega, mis ühes trepiastmetega on toodud Põhja-Eestist. Tre-

*) Lähemas numbris ühe vana alatskivilase sulest huvitavaid mälestusi Laksi Tõnisest ja Juhan Liivist.
Toim.

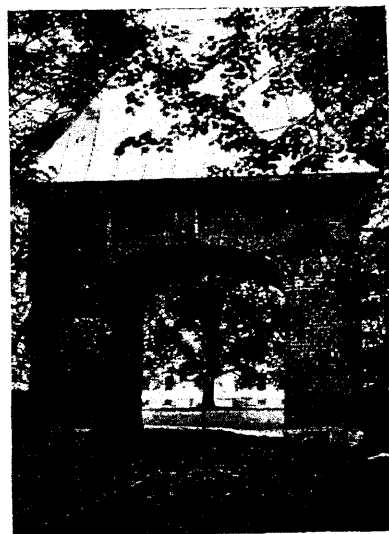
NUKUTULBANDIK LOSSI TAGUMISELT RÖDULT

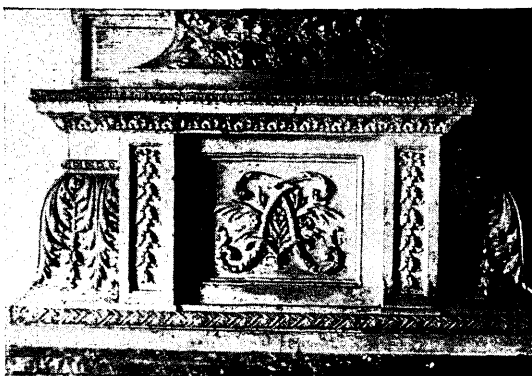
LAELUSTUS ALATSKIVI LOSSIS

ALATSKIVI LOSSI TIIB

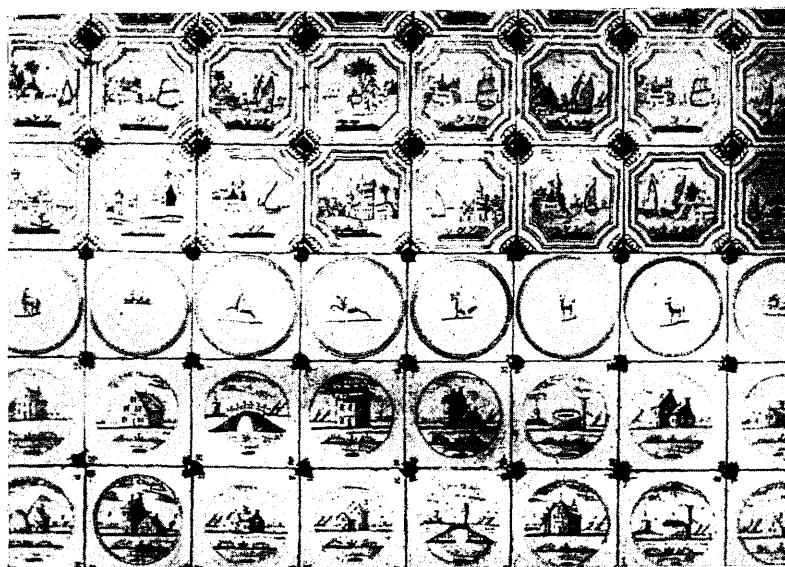
ALATSKIVI LOSSI SÄILINUD AUVÄRAV

KAMIN ALATSKIVI LOSSIS

KAMINAILUSTUS ALATSKIVI LOSSIS

OSA DELFTIKUJULISEST LOSSI SALONGI AHJUST

piastmed toodi siia ka toorel kujul. Neid töötasid välja ülalmainitud karjalased. Lossiõuest välja viis kaks kõrget telliskivivärvat. Nendest on üks alles, kuna suurem a. 1929 riigi poolt vallale müüdi koolimaja ehitusmaterjaliks.

Lossi ehitamine on kestnud 7 aastat. Kui töö oli jõudnud nii kaugele, et parun N. võis asuda sinna elama, andis ta peo, kuhu oli kutsutud kogu valla rahvas. See oli 21. juunil a. 1882. Lossiesine plats olnud täis kaetud laudu. On söödud, joodud, on peetud kõnesid ja lauldud.

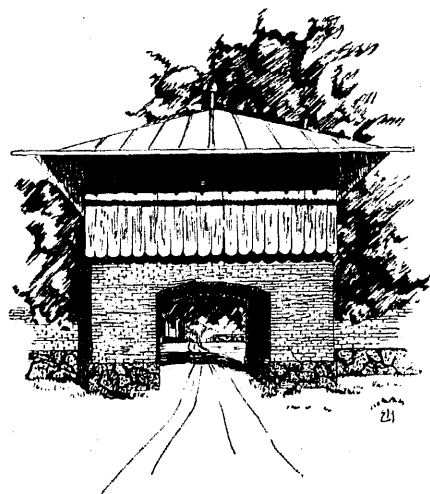
Nii seletavad peost osavõtjad, kes praegu veel elavad — Kaarel Kook Saburilt ja Kustav Kook Rupsilt.

Mõni sõna lossi sisearhitektuurist. Ruumid teevad sünge mulje, ütleb igaüks, kes neid on näinud. See tõsidus on aga täiesti põhjendatud. Seda nõuab stiil, — põhjamaa-renessaans. See omakord pole sattunud juhuslikult siia, vaid on valitud ehitaja maitse ning iseloomule vastavalt. Kes vähegi tuttav inglise kultuuriga, teab, et inglane ei harrasta tänava- ja lokaali-elu nagu teised rahvad. *My home is my castle*, — mu kodu on mu kindlus, ütleb inglane. Ta koondab oma tähelepanu kodule, mis peab talle pakkuma puhkust, rahu ja mõnusat ajaviidet hääde sõprade keskel.

Alatskivi loss pole suur, aga ta võis olla kodune ja mugav. Üleni mustalt tahveldatud on pildigalerii, väike raamatukogu, söögituba. Raamatukogus on seina ülemine äär kaetud brokaatvärvi inkrustaga. Magamistoal on lagi ja ukсед pruunid, tapeet tume hallikas-roheline. Kabinett on niisama sünge. Ainukesed toad rõõmsamais toonides olid salong ja buduaar. Esimene oli rokokoo-stiilis hoitud: valge, lilleline tapeet; teine — ampiir: valge, helesinine tapeet. Saal, millele antud rooma aatriumi kuju, on jälle raskemais toonides: lagi, sambad ja tahveldus hernerohelised, tapeet punane atlas.

Pargis ja ümbruses pole leida erilise luksuse jälgi. Lossi kõrval on praegu veel alles telliskivipaviljong,

E. Haugas'e joon.

ALATSKIVI LOSSI LAMMUTATUD LÄÄNEVÄRV

mille ees olnud krocketiplats. Lossist eemal on asetatud loomulikule graniitrahvale metallist Apollo Belvedere kuju. Sinna viib umbes paari kilomeetri pikkune sirge tee läbi metsa, mis ühes linnamäe ja Kalevipoja sängiga kuulub muinsuse kaitse alla.

Olgugi et Alatskivi mõisnik rahvast kõige halvemini ei kohelnud, olevat ta pääle 1905. a. mässusid mõisa rendile annud ning ise kas Tartus või välismaal elanud. Vabadussõja ajal oli paigutatud lossi Alatskivi komandantuur. A. 1920 rentis Alatskivi vald lossi riigilt oma 6-klassilise algkooli jaoks. Kui aga vald a. 1929 vana härrastemaja ümber ehitas koolimajaks, asusid lossi elama mitmed ametnikud ja käsitöölised. Läänud aastast saadik asub lossis piirivalve Peipsi jaoskonna staap, üleajateenijate kogu ja kašino.

E. Haugas

Paul Morand

New-York

PAUL MORAND

Tänapäeva Prantsusmaa loetavamaid kirjanikke. On viimaste aastate jooksul äratanud suurt tähelepanu mitte üksnes oma kodumaa piirides, vaid ka väljaspool. Imesteldav on ta teoste viimisteldud vorm, huvipingutav ta omapärane töö käsitlusviis, haarav ta biograafiliste kogude ja reisikirjelduste värskus.

Ta toodang on üsna rikkalik. Kirjanduslikku karjääri algas ta oma „Poeemidega“. Järgnesid „Nouvelle Revue Française“ avaldatud „Tendres Stocks“, „Ouvvert la nuit“ j. t. Erilise koha prantsuse kirjanduses on ta aga võitnud oma XX-nda sajandi kroonikaga, kus ta kahtlemata annab võrratu pildi nüüdisaegsest maailmast. Nii annab ta näit. oma romaanikujulises „Buddha vivant“ huvitava ülevaate Vaikse ookeani saarte elust ja säälse valitseva klassi noorema generatsiooni Lääne kultuuri mõjutustest tasakaalu kaotanud hingelisest vappustisest, kuna „Magie noiris“ kujutatakse praeguse aja Antilli, Aafrika ja Ameerika Ühendriige neegrile musta maagia ja valge tsivilisatsiooni ristisugustuse tulemusi. Alljärgnevas katkendeid „New-Yorgist“, milles ilmneb geniaalse kirjaniku omapärane vaatlusviis selle 100% moodsele, ainulaadsele „tuleviku keskusele“. Toim.

MU ees avaneb puistee, mis oleks lai, kui teda piiraksid euroopalikud majad; surutud kolmekümne- ja neljakümnekordsete ehituste vahele, näib ta ahtakese uulitsakesena. Päike läbib seda vaid hetke vältel, mil ta on otse selle kohal, ja siis on paremini näha selle geomeetrilise kitsuse põhjas inimvoolu, mida kõrguste tipude sulatusahi puhuti paisutab kolm või neli korda päevas. Nende ehituste mass lasub möödudjal, ja et ta teda ära ei mulju, sellest ei puudu palju. Pilvelõhkujad, hiiglaste sümpaatia kaudu ühendatud, toetuvad üksteisele vastastikku, et üksteist tõusmisel aidata, püüvad, jätkuvad, kuni perspektiivi kadumiseni. Sa katsud nende kordi lugeda üksikult, siis, väsides, haarab silm neid kümnete kaupa; kallutatud pääd kaela murdumiseni, ning viimne terrass, mida näed, on tõepoolest esimene nende terrasside seerias, mida ehk vaid profiil-vaade või linnulennult võiks avastada!

Pilvelõhkujad! Ühed neist on naised, teised mehed; ühed näivad Päikese templitena, teised meenutavad atsteekide kuupüramiide. Kogu kasvamise hullumeelsus,

mis läanetasandikel lamestab Ameerika linnu ning laseb määramatute kaugusteni õisi ajada elulistel agulitel, väljendub siin vertikaalses kasvamises. Need *in-folioid* annavad New-Yorgile ta suuruse, ta jõu, ta homse ilme. Katusteta, terrassidest kroonitud, näivad nad ootavat rangeid balloone, helikopteere, tuleviku tiivastatud inimesi. Nad kindlustavad end vertikaalselt nagu arvud ja nende aknad järgnevad neile horisontaalselt nagu nelinurksed nullid ning mitmekordistavad neid. Olles ankrus kalju elavas lihas, laskudes maa alla nelja või viie korraga, kandes oma sisemuses oma tähtsaimaid orgaane, dünamoid, keskkütet; needitud punase raua külge, ühendatud maa-aluste kaablite, põhiplaani palkide, terasportaalide kaudu, kergivad nad üles vibreerivaina ülemiste kordade kohutavast kõikumisest; atlantiliste tormide määramine painutab tihti nende terasraamistikku, kuid nende armatuuri paindlikkuse tõttu, nende askeetilise kõhnuse tõttu nad püsivad. Seinad on kadunud, toe mõttes ühtki osa mängimata; õõnsad telliskivid, millede konstruktsioon on nii kiire, et neid võib toota ühe maja korra osa võrra päevas, pole muud midagi kui kaitse tuule vastu, ja need graniidid, marmorid, mis ehituste baasi ilustavad, pole paksemad kui mõni millimeeter ega moodusta muud kui ornamenti; lattidest laed on lihtsalt haagitud taladesse, katus on terasplaatidest. Igasugune puuosa tarvitamine on keeldud, isegi dekoratsioonina; kogu pingutus, kõrgusega suurenedes, on augustatud neist tulekindlaist puuridest, mida läbistavad umbes kakskümmend tõstetooli ja niipalju elektritraatide puntraid, et võiks neid juusteks pidada.

*

On Wall Streeti tund. Kiirendan samme, möödudes Equitable Trust'ist ja väiksest valgemarmorsest majast, mis pole muu kui Morgani pank — endine Morgan Drexel ja Co; detektiivid valvavad seda, sest-saadik kui a. 1920 üks dünamiidiga täidetud vankeer ees lõhkes.

Natsioon, kelle varandus kaheksakümnest kaheksast miljonist on kasvanud kolmesaja viiekümne miljardi dollarini vähem kui kolmekümne aasta jooksul, peab ju tõesti kuhugi mahutama oma raha: see on siia.

New-Yorgi börs ei ole majesteetlik ehitus, mis kuulub riigile; ta võtab enda alla hariliku *buildinge*'i madalamad korrad, milledest teised on üüritud erabüroodele. Tõstetoolis püüan leida kohta inimeste keskel, kel käed ja taskud on täis väärtpabereid, ning peatun kaheksümne-teisel korral, ainsa prantsuse abibörsi büroo ees Stock Exchange'i juures. A. de S. P. ootab mind oma büroos lageda taeva all; Atlandi ookean ja Hudson moodustavad väärka tausta selle noore ärimehe energilisele näole; kõrvaltoas näen inimesi istumas suurtes tugitoolides, kes jälgivad nimistut, sarnast neile nimistule, mis märgivad baski pallimängu meekonna seisut, kus sähvatab valges ja punases väärtpaberite mõõn ja tõus. Tõuseme veel kaks korda kõrgemale ning leiame end sõjaväe keskuses võitluse möllus. Hingeldav ametnikkond, higist nõretav, vestiväel, töötab palavikulise kiirusega, mütsistatud mehed on traatide kaudu, mis nende kõrvu suunduvad, lakke kinnitatud, põrandal hoitud kõveraks painutatud torudel, mis suhu suunduvad, üks käsi telegraafil, kuna nad teisega suurte registreeritelt kirjutavad nulle ja dollarmärke — kepi ümber keerduvaid madusid.

„Vaadake,“ ütleb mulle S. P., „orderid voolavad Berliinist ja Pariisist; vanas Euroopas on veel raha küllalt!“

... Sada United Steel...

... Tuhat Coty...

... Kümme tuhat Canadian Pacific...

Euroopa börsid ei tunne viimaseil aastail järjekindlat ja tohutu suurt New-Yorgi börsi progressiooni; nii

on ka meie kapitalid, seitsaadik kui neil võimalus on välja valguda, voolanud otsima kulda säält, kus teda leida.

„Kui saame orderi Pariisist või isegi Prantsuse provintis, siis on New-Yorgis kuue minuti jooksul väärt-paber ostetud. Me ei paku ühtki, sest me ei ole pankurid, vaid kiired publiku käsu täitjad, lihtne abibörs.

Teises ruumis opereeritakse transfertidega. Kõik väärtpaberid on Stock-Exchange'is nimelised ja iga päev maksetavad; spekulatsiooni suurenemisega on töö muutunud päratu suureks; ei ehitata veel küllalt ruttu ja üürihinnad on vähese ajaga muutunud kahekordseks; praegu on pühapäeva- ja ööametnikkonnad töös. Madalinn, mis enne sõda oli õhtul kella seitsmest alates pimedusse uppunud, on nüüd hommikuni valgustatud.

Laskume alla umbes kahekümne korra võrra, kohatame kuluaarides ärritatud sekretäride voolu, saadikute tormi, jahiliste tsüklooni, vahetalitajate orkaani, kes paljapäi edasi ruttavad, mustas kuues ja triibulistest piüks-tes, nagu Londonis. Tunnen nende seas mõnesid, sest et neid nii tihti olen näinud karrikatuuristatuna, mõnd vana ärimehe tüüpi valgeis karmasses, nelgiga reveeris.

Sosistatakse üksteisele kõrva tips'e.

„Kaheksa päeva pärast on ta 180...“

„Kui oleksin seda teadnud!“

Mulle nimetatakse kuulsaid nimesid. Kas need mehed hoiavadki oma kätes minu saatust? Hetkel, mil neid kavatsen küsitella, ruttavad nad minust ette ning küsivad minutit:

„Milline on teie mulje börsilt, härra? ...“

Lord Rothermere võrdleb Wall Streeti suure imeva pumbaga, mis ähvardab neelda maailma kapitalid ja kui-vaks imeda Euroopa.

*

Üks neist paremusist, mida New-Yorgilt ootame, on võimalus säääl elada, kus gaas, elekter, telegraaf, telefon, liiklemisvahendid, kasvatus ei ole riigi või omavalitsuse monopoliks ja seepärast täidavad oma ülesandeid eeskujuliselt. Vaim, milles kadedas puudub, linn, kus võib õnnelik olla, ilma et tarvitseks häbeneneda, muudab neid elurõõmsaks. Paul Bourget kirjutas a. 1893: „Prantsusmaalt lahkudes sügava rahutusega sotsiaalse tuleviku ees, vaibus see rahutus tegevuslikkuse atmosfääris, mis valitseb New-Yorgist Floriidani“. Kui enim nähti meie kunstitöid Ühendriikidesse valguvat, üteldi: „Nii palju kaotatud!“; nüüd mõeldakse: „Nii palju päästetuid!“ Mures homse päeva pärast, on meie suured lukustööstupid Guérlain, Lenthéric, Coty, Houbigan, Saint-Gobain jne. asutanud töökode New-Yorgis; meie kunstnikud lähevad sinna võib-olla samuti varjupaika otsima luksusesemele: mõttele. President Butler ütles mulle Columbias: „New-Yorgist kujuneb Lääne tsestrum, läänekultuuri varjupaik.“

Euroopa on ema, kes ajaloo kestel saatis New-Yorki lapsi, keda tahtis karistada: hugenotte, kveekereid, vaeseid, juute või lihtselt väetimaid. Ta arvas neid sulgevat pimedasse kambrisse, ja ometi oli see maiustuste hoiukoht; tänapäev on lapsed suureks kasvanud; nad on muutunud maailma keskuseks; nad on lakanud olemast eraldatud kolonistid, keda alaväärtuslikena koheldakse; nad ei karda enam, et neid provintslasiks peetakse ja et neid naerdakse. Igatsus ema-kodumaa järele kaob nende teadvusest. Läänepoolne ja Kalifornia ei maini kunagi Euroopat. Kuid New-York mõtleb temale ja hoolitseb tema eest, sest ta on vähem lihtsimeelne, vähem marurahvuslik, vähem metsik, — on sallivam, intelligentssem. Ainult New-Yorgi kaudu tungivad meie ideed Ühendriikidesse. Just sellepärast peame hoidma seda ühendavat sidet mandriga, mis kaldub meid mitte sallima ja mis on muutunud nii julmaks ja ebanimlikuks kõige vastu, mis pole tema häälolu.

New-York pole enam moor; ta on vanem kui Peterburi. Tema käekäik on meie käekäik. Ennast tema Broadway uuduste vastu kaitsta, tähendab tagasi liikuda seda ettemääratud korda, mida tulevikuks kutsutakse. Cocteau ütles mulle: „Üldiselt sa lähed New-Yorki oma

kätt vaadata laskma“. See oli tööpoolest nii ja siis tahtsin Euroopale teada anda, mida säääl olen näinud, ja sellega ennustada. Mõned leiavad, et New-Yorgil pole mingit omapärasust. Kuid kui võtta ainult arhitektuur, kombed, new-yorgilised elusuhetumised — sellestki oleks maailm segi paisatud.

*

Kui planeet kord jaheneb, siis on New-York ikkagi olnud inimesele ta soojimaks hetkeks. Muide, ta ei kustu ialgi. Ruumid jäävad kogu ööks valgustatuks. Klaasmasin, keskküte muriseb lakkamatult une ajal, isegi taeva pimedus annab järele ja kõik pilved helenevad; just siin on see kõigi asjade liialdatud tarvitamine, see, mida kokkuhoidlik eurooplane nimetab pillamiseks. Ventilatorite tsüklooni, külma vee kaskaadid. Vanad autod jäetakse tänavale ning omavalitsuslikud ettevõtted uputavad neid merre. Linn raiskab kõike, elab krediidi najal, heidab kõrvale poole oma toidust, spekulereib, laostub, töötab end jällegi üles ja naerab. Üks kuulus lause kõlab nii: „New-York on juutide omandus, iirlased valitsevad teda ja neegrid tunnevad sellest rõõmu.“

Valgus, liikuvus! ei ühtki varju, ei ühtki puud, ei ühtki kasutamata ruumiosa, ei midagi sellest, mis loodus siia asetas, ole paigale jäänud. Hommikuti, mil Manhattani urisemine mult une on riisunud, tean, et võin evida igat lõbustust, pääle selle, et mind äratav, nagu Pariisis Champ de Mars'il, musträästas.

New-York on geomeetriline, milliseiks moonduvad kõik tulevased linnad. Joonte, ideede, tunnete lihtsus-tamine, sirgjoone valitsus. Kahe dimensiooni linn, nagu ütleb Einstein.

New-York on äärmine. Ta kliima on äge, tujukas. Sel aastal aprillis korjati päikesepistesse surnuid. Külmanuid on siin igal aastal enam kui lahingus langenuid. Kuumus ruumides on selline, et süda ähvardab lõhkeda. Siin elatakse vestiväl.

Kontrastide linn, puritaanne ja vabamõtteline; politseistunud Ameerika ja metsiku mandri kahekordne pilt, Ida ja Lääs; Viienda Avenüü luksusest kolme sammu kaugusel on Kaheksas Avenüü, must ja kasimata. New-York sümboliseerib Ameerikat ja pooled ta elanikest on välismaalased; ta on anglo-saksi kultuuri keskus ja ta räägib jiidid; siia on koondunud maailma ilusaimad naised ja inetuimad mehed; ta hävitab ühe ainsa hommikupooliku kestel, pärast seda kui kaheksa päevaga oli rikkaks teinud. Väljasaadetuist, pisaraist, vaesusest, väljatõrjutuist kujunenud, sulleb ta end nüüd vaestele, põhjalainuile, neile, kes on „teel garaazi“, nagu ütlevad jänkid; siin elatakse, vilistatakse, vastatakse kõigele: O. K.! (Küll käib!) ja surrakse vaid viimsel silmapilgul, õige kiiresti ja nii vähe kui võimalik. Niisama palju kui siin inimesi sünnib (tänavail pole kunagi rasedaid naisi), sureb neid.

*

Perekondlikku elu ei ole siin enam. Majateenijate puudumine, omavalitsuse keeld kõiki elukorteris evida, elamine võõrastemajades on sellele annud viimse hoo. Tänavail pole alaealisi lapsi. Need saadetakse poolteise-aastaselt lasteasutadesse. Inimesed kolivad alatasa. Kui mõnd otsida, pole neist pärast kuud jälgegi enam. Ainsad permanentsed aadressid on pankade omad. Muudetakse seisukohti samuti kui elukohti. Linn muutub samuti. Ehitatakse ainult kolmekümne aasta jaoks: ehitustel ilma minevikuta pole samuti tulevikku. Teatavad linnaosad muudavad oma välimust sajandi kestel. „Ma lahkun puhkuse ajaks ja tagasi tulles ei tunne ma enam oma tänavat ära,“ ütles mulle keegi daam.

Söömine? Süüakse igal ajal ja ei-kunagi. Lõuna-söök, see ladina keskpäeva pingutuse lõdvenemine, on tundmatu. Öhk on nii värske, nii sarnane kõrgustike omale, süda töötab nii tugevasti, et ei mõelda ka magamisele. Ollakse joobunud, mürgitatud, täidetud fiktiivset hääolust, kola'st. Voodeid ei ole, vaid on diivanid, vedrudega varustatud magadisasemed, mis päeva ajal seina kaovad. Öö on vahele jäetud. Kuidas puhata selle valguse, selle krambi, selle lõkke keskel? Isegi

Vilmar Adams

Koosolekult tulles

Meetrite ilmas ja naelte
 Kus päälegi võltsit on kaal —
 Kaalutud aarded, miks vaevate
 Mõtlejat metsikul ajal.
 Aeg eide päralt ja sõduri
 Ja nende, kel liikmekaart —
 Ah, kellel on vaja Su tõde,
 Su kõrgeproovilist aaret?
 Sus kutset on ennast avalda,
 Kuid kellel on tarvis Sind?
 Näed: kõneleb kes, see ka kavaldab,
 Sest igal kõnel on hind.
 Kas turuga tahad Sa vaielda?
 Kas tõusik on Sinule vend?
 On inimen solvat ning taie
 Kui roomakil luulelend.
 Karjas oinas on juhiks ja — müksib.
 Kelm, sõge ja ulak Su teel.
 ... Kes vaimne, see elagu üksi,
 On õpetand meile Poetet.

Sõbratarile

Profiilis kord Sa Josephine Baker,
 En face ja teine kord Sa tavaline neid.
 Kuid kiusatuslik peente huulte peeker
 Ja vaikus hää, mis selle taha peidet.
 Jää Sina mulle! Läbi elu tantsi,
 Kord vesi keev, kord tarretanud jää!
 ... Ma rõõmutsen, et Sind ma Sulle andsin,
 Et möödub kõik, kuid meie sõprus jääb.

Naise monoloog

„Ta noorem — öeldub — on ja kaunim?
 Mis sest! Kuid minu päralt võit.
 Ma mõtteis teda surma taunin
 Ning teda ületada võin.

Mu poolt on kavalus ja tarkus
 Ning piiritu temperament.
 Kuid tal on relvaks armund argus
 Ja keha närbuv happy end.

Ta nimele loob uue sisu
 Mu ässitav ja laimav keel.
 Mu nõudlik ikka kasvab isu
 Tad rängalt karistada veel.

Ju ures näen, kuis tema lamab,
 Ta kehalt kistud kaitsev siid,
 Ja rütmiliselt talle langeb
 Mu pilgari ja viha piits.

Las olla noorem ta ja kenam,
 Las ühelte tõuseb tema rind:
 Ma viskan mängu palju enam.
 Hääd keha võidab visa hing.

Ja kui ta nõrkub — lembe uri —
 Ja armu mangub krampund suu
 Ma pole hää tall' ega kuri,
 Ma olen ainult külm ja suur.

Kui tuju kättemaksus ujub
 Ning algab lembe võimas sõit,
 Siis mina muutun marmorokjuku
 Antiikseks, mille nimi Võit.“

tühjad suletud kauplused on valgustatud hommikuni. Nägime inimestega täidetud restoraane koidu ajal: samad inimesed on nelja tunni pärast tööl. New-York on linn, mis ei seisata, ei puhka kunagi. Autod, tramvaid liiguvad ülalt alla kogu öö kaksikümne neli tundi päevas... Uinud õhuraudtee surina saatel ning ärkad samast müra. Edison on kord ühel intervjuul ütelnud, et uni on eeljalooliste eppohhide viimne jäänus, mil inimesed magasid, sest et neil muud paremat pimeduses teha ei olnud.

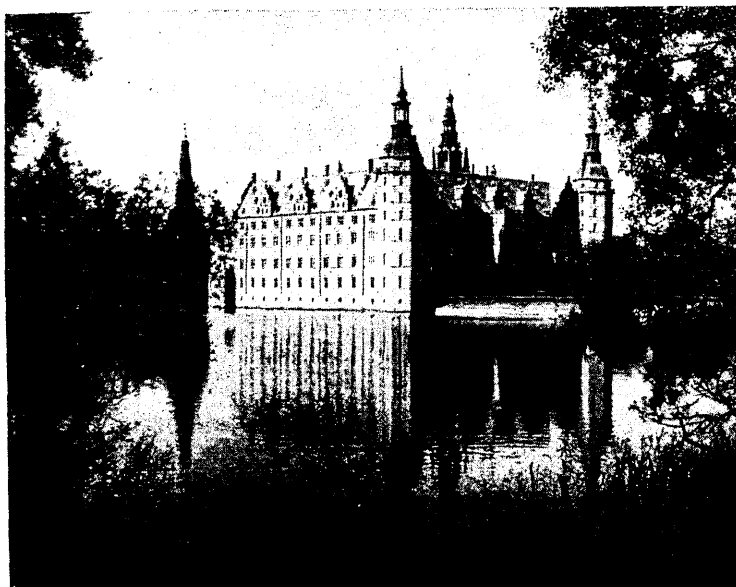
Kõik sünnib kiiresti. Tuul puhub saja viiekümne kilomeetrilise kiirusega tunnis, kõigutades pilvelõhkujaid; lumetormid, suvised vihmavalingud üllatavad poksilöökidena. Keegi ei käi jala; hüpatakse oranžikarvalisest taksoist ruudulisse, horitsontaalsest torust vertikaal- sisse; elatakse impulsiooniliselt: telefon on automaatne relv, millega tulistatakse mõne minutiga terveid linnaosi.

Tõugeldakse! Tõugeldakse, ilma pahatahtlikkuseta. Kõik on rõõmus, kuid ühtlasi hirmus. Broadway valgus ja fanfaarid ei ole määratud elu uinutama, vaid teda mitmekordistama. Lõbustused on tööga kõrvuti asetatud, nagu kullaotsijate juures. Töötatakse end hirmsasti ära, kukutakse, kõrvaldatakse kukkunu, ning mäng algab uuesti. Kui ollakse liig noor, liig vana, liig väsinud,

elatakse mujal: saartel elatakse meheas. Keegi ei ela New-Yorgis oma huvi pärast. Siia jäädakse täpselt niikauaks kui rikastutakse. Igaüks töötab nii palju kui jaksab, nii vähe aastaid kui võimalik. Pääle neljakümne met hakkavad kõige tagajärjekamad Key-West'is õngit- sema; viiekümneaastaselt sõidetakse Cannes'i golfi män- gima, kuuekümnegaastaselt annetatakse Columbia ülikoo- lile, mis on õnnejumala jootrahaks, aga elatakse Fiesole'is.

New-Yorki minnakse sellepärast, et kümne aasta jooksul poliitika, diplomaatia, kaubanduse ja rahanduse alal ei saa midagi teha, midagi mõista, mis sünnib maa- ilmas, kui teda ei tunne. See on suur auhinnajagamise keskus, kust meie poksijad tagasi tulevad miljonitega, meie kindralid aumõõkadega ja meie keemikud raadiumi- grammiga. Läheme sinna, nagu läheb talupoeg turule mune müüma; läheme sinna, nagu talusulased jooksevad ära kantoni päälinna, sest et sääl on igal õhtul „kino- etendusi“ (ja milline kino!). New-York on linna süm-bool, täiuslikem linnalise ühtimise saadus; haigus, mida siin põetakse, on see linnade korrupsioon, mida püha Assisi Frantsisk nimetab babüloni paheks. Kui linnas elamine on üldse meeletus, siis on ta vähemalt New-Yorgis meeletus, mis vaeva tasub.

Prantsuse keelest A. N.

MUISTNE KUNINGALOSS FREDERIKSBORG

Kopenhaageni ligidal

Karl Kesa

Kuninglikel radadel

Matkapilte ühelt Daani-sõidult

KAKS mõnusat turistiomnibust viivad meid pike-male ringsõidule Põhja-Seelandi. Mõõda suurepäraseid asfaltteid, mida järjest ehitatakse juure ja millesse iga aasta maetakse raskeist aegadest hoolimata miljoneid kroone veerema küngastest üles ja alla, üle põldude, läbi väikeste metsasalkade. Maastik umbes nagu Lõuna-Eesti maisamail. Kuid palju, palju enam haritud — kogu Daanis 94% pinnast, siin veel enam. Ei ühtki lappi kasutamata maad, ei ühtki eestilist karjamaad. Kõik karjad on ketis — enamasti väikesed; võime lugeda ainult ühe 30-päise karja, mis tumepunase jutina on tõmmatud üle rohelise ristikehinapõllu.

Ülikultiveeritusest hoolimata ei mõju maastik nii ilutult, oma lagedusega masendavalt, kuidagi kalgilt ja hingetult, nagu näiteks Preis. Võib-olla tuleb see hoo-neist, mis siin, kuigi ka kivist, kuid sagedasti valgeks lubjatud, pole nii moonamajalikud ja mille ümbrus enam kaunistatud lillede ja puiega. Vahest tuleb see inimestest, kes meile kõikjalt lehvivad taskurätte, nähes, et sõidavad võõrad, kes tulnud vaatama nende maad: töölised põllult, jalgrattail vastu sõitvad noormehed, hallpääd, (veendume: daanlanna on jalgrattalgi naiselikult meeldiv), manöövriil olevad sõdurid puhmaist piiludes; daani härrad ei näi viimase kohtamise üle just rõõmutsevate — võõrad satuvad nende, desarmeerimise eesvõitlejate maal, otse „sõjapiirkonda“! Hoopis omapärase piduliku ilme annavad Daani maastikule aga rohked li-pud, mis lehvivad paljude talude õues ja pikkadel vardail ja mille punane õhetab rõõmuga laiguna puie tumedast rohelusest.

Daanlane on suur rahvuslane ja otse armunud oma rahvuslippu Danebrogisse, muistsesse merimeeste truu-see saatjasse kaugeil retkil, mille ümber hiljem koondus kogu Daani rahvas ja millega ehib oma kodu nii kunin-gas kui Jütlandi kalur, jah, isegi saapapuhastaja oma tooli. Ka postkastid ja kirjakandjad on rahvuspunased. Harjumata silmale on see pisut võõras, kuid kahtlemata praktiline. — Siin tuleb mee- lele üks pisut piinlik vahejuhtum ringsõidult Hamburgi sadamas, kus töölised ühelt

kaubalaevalt meid „tervitasid“ vandumise ja rusikanäi-tamisega. Ei mõistnud kuidagi arvata, mis võiks töö-listel olla meie vastu. Hamburglased juba teadsid — vaenuavaldus oli sihitud mitte meie, vaid must-punane-kuldse lipu vastu, mis lehvib meie laeval. Tõepoolest, vabariiklik lipp on osale Saksa kodanikest, olgu need kommunistid või rahvussotsialistid, niisama ärritav kui punane härjale.

Seeland on Daanimaa süda.

Siit rannikuilt, kus nüüd töötab Euroopa rahuar-mastavaim rahvas, on kord merele purjetanud sõjakaid mehi, kelle võim ulatus kuni kauge Vahemereni ja kes Daani krooni alla surusid Briti saarte ja Skandinaavia rahvad. Igal sammul võib siin kohata Daani kangelas-liku ja kuulsusrikka, saagade hämarusse kaduva mine-viku mälestusmärke. Juba teel Kopenhaagenisse olime möödunud Daani vanemast säilinud kantsist, Hansa-tornist, mille ehitas kuningas Waldemar III kaitseks Hansa vastu, ning vanadest Daani kultuuri- ja võimu-tsentrumitest Ringstedist ja Roskildest, väikestest lin-nakestest, tukkuvaist oma suure mineviku varjuelus. Ringstedis St. Bendti kirikus puhkab muuseum oma võit-lustest kuningas Waldemar II, ajaloolise Tallinna asu-taja, ning kuninganna Dagmar, sündinud Böömi print-sess. Roskildesse, vana kuningate-linna imposantsesse doomkirikusse, mille kaks ülipeent torni nõeladena üle-nevad massiivselt ehituselt, on maetud peaaegu kõik Daani valitsejad kuninganna Margarethest alates, kes Daani krooniga ühendas mõneks ajaks ka Rootsi ja Norra oma ning kelle kuulsusrikka valitsemise mäles-tusmärke me leiame vanast Tallinnastki.

*

Ühelt järsult teekäänult avaneb romantiline pilt, nagu tõelisuseks saanud muinasjutulik kangastus: puie rohe-lises raamis, üle väikse järve on uhke loss, mille hallid müürid roheliste, sajandite niiskuses hallitanud torni-dega peegelduvad lainetavas vees. See on Frederiksborg, muistne kuningate residents. Lossi piiravad mitu tuge-

vat telliskivivalli ja laiad kraavid rohelise, sõõnetanud veega, millest pole suutnud üle tungida isegi kõikvõimsad aja väekolonnid. Siin elab edasi sajandite-tagune maailm. Lossi avar õu kajastub kõmisevalt meie samme, nagu tammuksid rüütlite kärsitud ratsud kivisillutisel. Äkki hakkab selle hulka helisema õrn, hõbedane meloodia, kellamäng lossi kiriku tornist: „Üks kindel linn ja varjupaik“, luteriusu eesvõitlejate laul.

Lossi kirik, kus sajandite kestes kroonitud on Daani kuningaid, on haruldaselt tore luteriusu kirikute kohta oma rikkalike kuldilustuste, inkrustatsiooni ja hõbedase kantsliga. Seinu katavad kõigi Danebrogi, Daani kõrgema aumärgi kavaleride vapid, igivanad, ajahambast puretud ja uudusest läikivad.

Loss pärast seda, kui tuli ta läinud sajandi keskpaigu oli rikkunud, restaureeriti endisel kujul, päämiselt õllefabrikant J. C. Jacobseni annetatud summadega, ja seati sisse osalt kuninga representatsiooni-ruumideks, osalt rahvusajalooliseks muuseumiks. Viimasesse on koondatud igasugused Daani ajaloolised esemed ristiuse tulekust alates kuni viimase ajani. Muuseum sisaldab rikkaliku ja kunstiliselt väärtusliku kogu Daani ajalugu illustseerivaid maalunguid ning rohkesti silmapaistvaid mööblikunsti esemeid vanust kuninglikest lossidest ja aadlimõisast. Sammudes läbi lõpmatute saalide ja tubade labürindi, möödub meie eest kogu Daani võitlus- ja sõdaderikas ajalugu, hiilgus ja viletsused, valitsejate inimlik õnn ja traagika, mille juure muistsed pilltoosid helistavad oma nukraid viise.

Manisin äsja J. C. Jacobseni nime, millest ei saa mööduda peatumata. J. C. Jakobsen, suure Carlsbergi õllefabriku omanik, pärandas peaaegu kogu oma hiiglavaranduse, selle hulgas õllefabriku, kunstiteaduslikuks fondiks, mis iga aasta annab keskmiselt ühe miljoni krooni sissetulekuid. Oma pojale Dr. Carl Jacobsenile jättis ta „ainult“ ühe miljoni, kes sellega asutas uue, Ny Carlsbergi õllefabriku ning oma mitmekordseks kasvatatud päranduse surres annetas isa eeskujul ka Daani kunsti ja teaduse edendamiseks. Carl Jacobseni fond annab aastas umbes 750.000 kr. sissetulekuid. Pääle selle asutas C. Jacobsen juba oma eluajal Glyptoteegi, Daani suurima kunstimuuseumi, mille kogudes on üliväärtuslikke skulptuure ja väiksem valik maalunguid kõigist aegadest, alates Sumerist ja Egiptusest kuni tänapäevani, — ning ühes Kopenhaageni tööstuseltsiga Daani kunstitööstuse muuseumi.

Jacobsenide pärandustest asutati Daani kuningliku teaduste seltsi juures n. n. Carlsbergi fond, mille varanduste väärtust (ilma Ny Carlsbergi õllefabrikuta) hinnatakse 43 miljoni krooni pääle. Fondi sissetulekuist peetakse ülal Carlsbergi keemia ning füsioloogia laboratoorium (175.000 kr. aastas) ja Frederiksbori muuseum (225.000 kr.) ning toetatakse uurimusi looduse, keele- ja mõtteteaduse, matemaatika ning ajaloo alal (1.325.000 kr.).

Annaks Jumal väikesele Eestile ka ühegi nii suure õllefabrikandi! Napsid jätvavad meie kultuuri ainelise lätte varsti päris kuivale.

*

Meie tee viib edasi põhja poole, riivates Gribskovi, Daani suurimat metsa. Ta pindala on ainult napilt 100 ruutkilomeetrit.

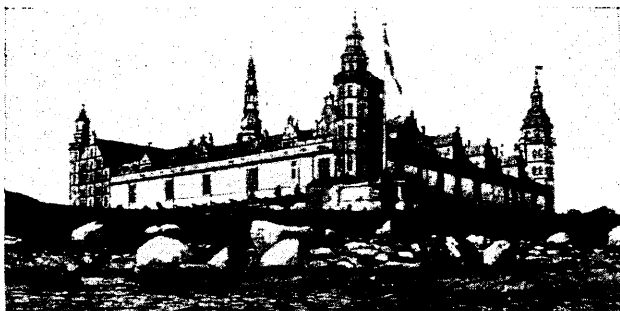
Metsa servas idüllilise Esromi järve ääres asetseb Daani kuningate suviloss Fredensborg määratuma lilleaia ning pargiga, mille alleed mööda lossist avaneb kaunis vaade järvele ning selle taga müürina seisvale põlismetsale. Fredensborg oli kuningas Christian IX, praeguse kuninga vanaisa armastatuimaks asukohaks. Daanlased kutsuvad Cristian IX-ndat Euroopa äiapaks, sest ta üks tütar oli Inglise kuninganna, teine Vene keiserinna Maria Feodorovna, Aleksander III-nda abikaasa. Maria Feodorovna, kes mõne aasta eest suri kõrges vanaduses oma Fredensborgi läheduses mererannal, n. n. Daani Rivieras asetsevas villas, jutustatakse, tegutsenud peaaegu surmani väga agaralt äri, nimelt laevanduse alal, kuid mitte kõige parema eduga.

HAMLETI MÄLESTUSSAMMAS

HAMLETI HAUD

KRONBORG, HAMLETI LOSS

Vilmar Adams

Reiside rakatus

Kui mitu tuhat kilomeetrit
Euroopat pidi minu retk!
Mul ikka kaugus oli veetlik
Ning uudne igatsetud hetk.

Kui rahvusvahelise rongi
Ma seisan aknal läbi öö —
Mu hinges kiigub võõras Tonkin
Ja süda kõvemini lööb.

Ma külmalt põlgasin karjääri,
Ma meelega ei olnud „tark“.
Mu pilk on otsind ilma ääri
Ja jalutus mu oli karg.

Mu läbi käidud risti-rästi
Slovaake külalahke maa...
Viit päälinna tunnen hästi
Ning kolme veidi tunnen ma.

Mul Tartust kodusem on Praaga
Barokne, laialt hingav linn
Ja čehhi iluhelde maaga
Kaks aastat sõprustas mu hing.

Mu suusk on liuelnd tipel Tatra
Kui kogu maailm oli all!
Mu jalul küürutasid latvad!
Mäepäiksest õhetas mu palg!

Mind Adler kutsus külla Viinis,
Me seltsis eritlime und.
Mind tummas ööelu Berliinis —
Bensiini parfümeerit tund.

Siin baari-eerosest liig kaamest
Ma puhkasin suurkorso man,
Kui kauneist kella-viie-daamest
Lööb öitsema Kurfürstendamm.

Mind tõstis rannalt Müggeljärve
„Do X-i“ kolossaalne tiib.
Mail slaavi maitsesin ma värve
Ja jooni kerges Sans Soucis.

Mu sõitudel ei olnud kava,
Vaid tujul oli tipp ja org:
Viis korda käisin Bratislavas,
Kuid Viini kaldal vaid ükskord.

Ma viinamarju sõin Sofias,
Mu keha Adrias on pest
Ja sõites sinna, sõites siia
Kord üllatas mind Budapest.

Jäi suhu maitse kuuma lätte
Siit, õnnis Margareete Saar!...
Kui poolik töö jäi mulle kätte
Kaks hoopis võõrast ilmakaart...

Ööd tuhat olen magand võõrsil
Ja oli — nagu tantsutuur.
Kuid veel ei ole sulgund sõõr see
Ja reisirakatus on suur.

Sest palun saatjaid mu, kui tuleb
Kord tuhat esimene öö,
Siis tänuks vähese mu töö
Mu'st öelge, surm kui silmad suleb:

„See mees ei taotlenud karjääri,
Ta oli hulkur ja poeet
Nüüd anname tal vaba teed!“
— Ja põrm mu saatke stratosfääri.

Kuningas Christian IX-nda ajal, kes Fredensborgis iga suvi elas, olid Daani kuningakoja laialdaste sugulussidemete tõttu siin sagedasti koos pooled Euroopa valitsejad. Nüüd seisab loss tühi ja mahajäetud, sest kuningas Christian X eelistab Fredensborgist oma Skageni suvimajakest ja revolutsioonide laine on kuningate ja keisrite pere lõõnud hõredaks. Ainult uudishimulike turistide jalad tallavad laiade kõnniteede kruusa ja lossi pärsiavaibatatud põrandaid, kus kord kõrisenud on monarhhide kannused.

*

Ning veel ühe lossi, vahest kõige romantilisema ees peatuvad meie omnibused. Süngena ja võimsana seisab ta tõmbil maaninal, mis lõikab kolmnurgana Daanit Rootsi eraldavasse kitsasse väina. Kohisedes uhavad Kattogatist tulevad lained kivist randa, kaeblikult kriuksub roostetanud tuulelipp torni tipus, mille rõdul marisib edas-tagasi hall vahisõdur.

See on Kronborg, Hamleti loss.

Rahutul ja sõdaderikkal uue aja sünnisajandil ehitas selle siia põhja Gibraltarisse kuningas Frederik II, et kindlustada oma võimu Läänemeres. Sest Öresund on Läänemere uks ja Kronborgist pidi saama selle lukk, mille võti on Daani kuningate taskus. Ja üks võõrad laevad, kes oma kaubaga tahtsid pääseda Läänemerele, nende hulgas nõrkeva Hansagi omad, pidanudki Daanile kuni 19. sajandi aluni maksma väinatolli.

Kaugele kostis kaja Kronborgi toredusest ja võimsusest, aga ka ta pilkaste keldrite õudseist saladustest. Küllap need olid Inglise rändnäitlejad, kes, käinud siin kuningale mängimas, jutustasid lossist ka oma kaasmaalasele Shakespeare'ile. Nii sai Kronborg seni kodutuna igivanas legendis kummitanud õnetu Daani printsi Ham-

leti lossiks, mis on seitsaadiik lahutamatu seotud ta nimega.

Siin lossi määratu pikkades, kõrgetes saalides, kus praegu asub kaubanduse ja laevanduse muuseum ning mida Shakespeare pole vist kunagi näinud oma silmaga, nagu Schiller enne *Wilhelm Tell*i kirjutamist Helveetsiatki, laskis ta elada ja kannatada oma melankoolisel kangelasel, ning siin tugevate vallide terrassidel, kus veel praegugi peavad pikas reas sümboolselt vahti muistsed kahurid, suud sihitud selgesti üle kitsakese väina paistva Rootsi ranna poole. Ja sammub merituelles lehviva Danebrogi all vahisõdur oma veidrais üleskeerdud pükstes, kuuvalgeil õil ümber eksida ja kaevata Hamleti kurikavalalt tapetud isa vaimul.

Daanlastel on Kronborgi kohta oma legend. Lossi sügavaimas keldris, jutustab see, istub rauda ja terasse rietatud Holger Danske, pää toetatud kätele, kuna ta habe on kasvanud marmorlauda. Ta magab, ja näeb unes kõike, mis sünnib Daanis, kuni hädaoht teda kutsub maale ulatama oma avitavat kätt.

Kui 18. sajandi veerul Shakespeare romantika lainel vallutas Euroopa mandri, kodunes Hamlet veel enam Kronborgis. Selle lähedal asetsevasse Marienlysti kuurorti tekkis Hamleti park ning talle pandud mälestustahvlist sai aegamööda ta haud! Käesoleva sajandi alul püstitati Hamletile pargis isegi ausammas, mil kahjuks pole näidatud ei ta sünni ega surma aastat, ja alles viis aastat tagasi uus, muinasjutuliste elukatega kaunistatud hauakivi. Ka Opheliat pole unustatud ja kuninganna Juliane Marie järele nimetatud Marie-allikaist on saanud Ophelia kaev. Aga Holger Danske on süngest keldrist toodud välja ning pandud oma und jatkama voogava väina kõrgele kaldale, millest mööda voorib katkematult reas kõigi maailma maade laevu. Karl Kesa

Kolm uut diplomeeritud maalikunstnikku

Fot. E. Sellaks

ANATOLE SIVARD

EDUARD AHAS
Kujur Halliste töid

NICOLAI ESPE

Kunstlikool Pallase lõpetajate tööde näitus Tartus 25. IX—9. X 32

KUNSTIKOOL *Pallas* on sedapuhku väarikaks tunnistanud maalikunstniku diplomiga varustada oma õpilasperest Ed. Ahas, N. Espe ja Anat. Sivardit. Nende kunstinahtust võisimegi äsja *Pallase* ruumides huviga jälgida.

Kui mõnikord näituse tase on üsna ebauhtlane, jättes asmetikulisi üleminekuid tugevama ja vähem tugeva esineja suutmise vahele, siis käesoleval korral tänavused lõpetajad avaldasid võrdlemisi ühtlaselt arenenud võimet oma isikupärasust edasi anda, iga kunstnik omal alal. Teame, et igauks esinejaist teeb läbi veel nii mõnegi murrangulise käärimise enne, kui jõuab vajaliku kristalliseerumiseni, mis on loomulik, sest loov vaim ei leia kunagi rahuldust saavutatud eesmärkidest, ta püüab, peabki püüdma edasi, kaugemale, kõrgemale. Kuid suun on üksikuil juba kindel — edasi-arenemine on igaühe enese teha.

Väga arvukate õliportreedega esineb Ed. Ahas. Õnnestunuimaid neist olene näinud juba eelmisel näitusil. Võib arvata, nagu oleks Ahas tahtnud sellele alale jääda, sest on ilmne, et ta on portretistina järjest paremaid tulemusi saavutanud, kuid uudisena on ta käesoleval korral siirdunud žanrimaalingule. Ning üsna hääde tagajärgedega. Nii ta *Lambapesijad* kui ka *Koolilapse saatjad* vihjavad sellele, et Ahas sel alal peaks töötama edasi. Üldmuljelt õnnestunud ning kompositsiooniliselt häa on ka ta *Mensuur*. Ahase maastik on alati külmaks jätnud, kuid meeldivusega tuleb mainida ta *V. Munamäe*, mis on antud edasi seesmise soojusega ja mille mäeseljandike kuldkollane koloriit loob põuase suve ja päikeseleitsaku kujutelma. Natüürmordid *Kirjutuslaud* ja *Eesti heeringas* käivad Ahase väljapanekute tugevama osa alla. Väga sümpaatselt jääb meele pr. Kimmeli akvarellportree. Ahasele ette heita tahaksin teatud ebapuhtust värvi käsitlemisel.

Nic. Espe on end n.-ü. leidnud väikeste maastikuliste motiivide mõistmisel ja edasiandmisel. Meeldivad on ta sügismaastikud, otsekoheselt-paeluvalt mõjub ta oma *Õhtuses* ja *Õises maastikus*. Kuid ta allegoorilised *Suvi* ja *Sügis* kuuluvad nii meeleolult kui ka kompositsioonilt selle kunstniku parimate väljapanekute hulka ja peaksid talle jääma teednäitavaks.

Espe esineb mitme häa vaik-eluga, milledest aga eriti ümara mulje jätab *Natüürmort kaladega*. Ta üksikuist väikestest akvarellist on ka mitmed üsna hääd. Nimetamata ei saa jätta kunstniku *Vabadussilda*, mis on (tahtlikult või mitte) hoitud hollandi kooli (17. s.) maitstes ning mõjub omapärasena. Portreist tuleks mai-

nida ta bayronlik-puškinlikku autoportreed vanameisterlikus läbiviimises.

Anat. Sivard, kes samal ajal korraldatud Kujutavkunstnike Keskühingus esines Tallinnas kahe kompositsiooniga, on *Pallase* näitusele toonud arvuka kogu väljapanekuid. Nende järele otsustades näib ta eriala avalduvat linnamotiivide maalimises, kus ta mõjub ja mängib valgus-varju mitmekesidusega, olgu kas nurga tagant tuleva valguseefektiga (*Narva motiiv I*), päikesehelgiga ja varjudega lumes (*Talve motiiv*) või pikkade puuvarjudega hämara õhtu valguses (*Narva motiiv III*). Ta siingi ära trükitud *Narva motiiv* ja *Pallase trepid*, samuti kui ka ta *Interjäär* tagajärjekalt taotlevad samu effekte.

Ka õnnestunud natüürmorte on Sivard välja pannud, kuid eriti meeldivaks peab tunnistama tema haruldase puhtusega välja töötatud natüürmorti kaladega, mis oma tehniliselt õnnestumiselt midagi soovida ei jäta. Portreede alal on Sivard tagasihoidlikult meelepärane, parimaid siin on prl. K. ja hra K. portreed.

Nagu kuulda, pole olnud näituse külastamine kuigi elav. Käesoleval korral selgitab seda nähet asjaolu, et kohalik ajaleht (võib-olla kriitikust olenevail põhjusil?) avaldas näituse „kirjelduse“ peaaegu otse näituse sulgemise eelpäeval. Kuid on silmatorkav, et meie publik üldse suhtub meie kunstnike püüdesse liig osavõtmatult. Meie kunstirahvas on ju niikuinii väga tagasihoidlik ning täis hirmu igasuguste reklaamvõtete vastu; just sellepärast peabki meie ajakirjandus võtma enesele selle hooli, meie publiku huvi kunstinahtuste vastu niivõrd elevil hoida, et needki vähesed, kes teevad kaasa meie kunstielu küllalt elavaid avaldusi, ei unustaks end kohvikuisse, kinodesse ning spordivõistlustele. On väga kahju, et kogu hool ja vaev, hästikorraldatud väljapanekud ja ilusad saavutused jäävad materjaalselt hindamata meie laiemas publiku poolt, kuid et kunstnikele ei pakuta seda moraalsetki tuge, mida nad vajavad, et olla ja töötada praegusil eriti neile nii raskeil aegadel, siis on see juba suurim pahe.

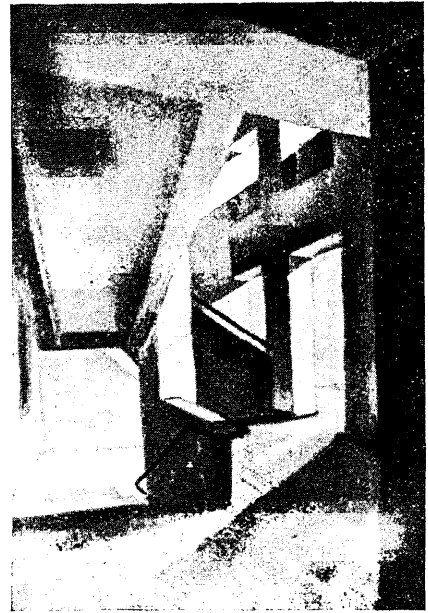
Lõppeks mõni sõna ka kunstitööde hindadest. Meie laiemas publikus ja ka ringkonnis, kus enam huvi tuntake kunstielu nähtuste vastu, valitseb arvamine, et kunstitöö omandamisele selle kalliduse tõttu ei või mõeldagi. Üllatatud aga on see, kel õnnestub saada hindade ülevaadet, sest siis selgub, et kõik maalingud on hinnalt väga kättesaadavad ning tekitavad igas kunstiarmaastajas soove teoste omandamiseks. A. N.

K. K. Pallase lõpetajate näituselt

Fot. E. Selleke

ANAT. SIVARD NARVA MOTIIV

ANAT. SIVARD PALLASE TREPID

Fot. E. Kaldt

ED. AHAS

VÄIKE MUNAMÄGI

Fot. E. Selleke

ED. AHAS

MENSUUR

Fot. E. Selleke

ED. AHAS

KOOLILAPSE SAATJAD

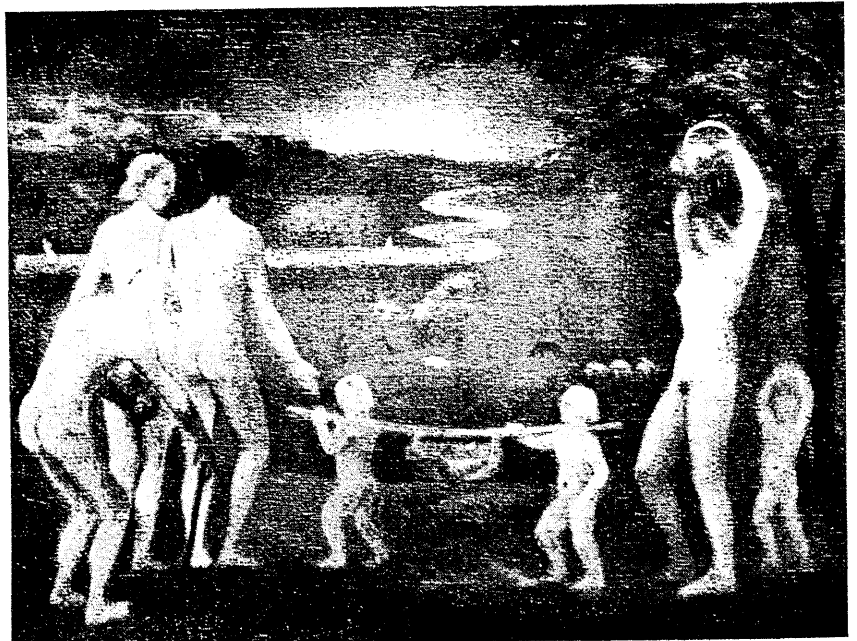
Fot. E. Kaldt

NIC. ESPE

KEVADE

Fot. E. Selleke

NIC. ESPE

SÜGIS

Vastan kõmule

Käesoleva seletuse avaldamine viibis selle tõttu, et see oli vahepääl „Loomingu“ toimetuses, kus aga lõpuks loobuti selle avaldamisest, vormilistel põhjustel. Autor

MINU äraolekul kodumaalt on aset leidnud kõmukas avastus. Nimelt keegi, kes oma nime ei ole alla kirjutanud, kõlblise nõrdimuse toonis teeb mu kohta avalikuks *Vaba Maas*, kirjutises *Üks teaduslik õnnetus ja kuritöö*, et maikuu *Loomingus* ära trükiti *Kuulsuse anatoomia* toovat eesti teaduse (!) plagiadi, kuna selle autor ei olevatki mina, vaid W. Lange-Eichbaum (tuntud psühhiaater). Sugada saab ka ajakirjandus, mis tõi asjaomasest kõnest ulatuslikke ja ... pool-davaid refereeringuid. See kõmukas paljastus, nagu selgus mu tagasitulekul, oli veeks kohvikujõudikute veskile, kuigi see tegelikult põhjeb (tahtlikul?) arusaamatusel ja asjatundmatusel. Anonüümse ajalehemärguse kverulantsist on jõutud välja arendada käibiv klacikompleks, mis — olles osavasti lantsseerit väljapoole kohvikute loomulikke tegevuspiire — nõuab selgitust.

Nende jaoks, kes ei käind *Kirjanikkude Liidu* viimasel kõnekoosolekul Aia tänava suures kuuldesaalis, olgu seletet, et kirjutis *Loomingus* on mõneleheküljeline ideestiku ning näidistfaktide kokkuvõte enam kui kahetunnilisest kõnest, mille pidasin suurele rahvahulgale avalikul kõnekoosolekul, Liidu juhatusel. Kõne taotles anda heterogeensele publikule kujuka pildi kirjaniku kuulsakssaamise põhitingimustest. Mis puutub kõne uudsesse teaduslikku mõtetikku, siis see mõistagi ei olnud imet mu enese sõrmist, vaid on asetusest kirjandussotsioloogilise vaatlusviisi vaevakaile uurimustele ehitet ja kõneks stiliseerit kompilatsioon arvesse võetavamast ning uusimast materjalist.

Saksa arstiteadlase Lange-Eichbaumi elutöö *Genie, Irrsinn und Ruhm* tuleb arvesse ainult kui kompilatsioon vastavate eriteadlaste uurimustest, kuid olles varustet rikkaliku näidistfaktide leksikoni ning bibliograafilise aparadiga, moodustab entsüklopeedilise käsiraamatu... geenius-hullumeelsuse väärtusprobleemi alal. Sellisena see leidis rohkesti kasutamist (nagu muide ka R. Zilsel'i *Geniereligion* ja sama autori lühem teos *Genieproblem*). Üksikud võtmised on mul sellest aga „segi seatud“ mitte mingi peitmise sihiga, vaid sellepärast, et mu teaduslikul jäljetonil *Kuulsuse anatoomia* oli loomulikult teistsugune siht, ulatus ja rakeldus kui saksa õpetlase 500-leheküljelisel raskestiloetaval süsteematisel suurteosel, mis tervelt 1652-he autori läbikaevamisele ehitab oma sotsioloogilis-bioloogilise ning väärtusteoreetilise geenius-probleemaatika.

Mina ei ole ei arst ega sotsioloog, sellepärast ei saaks Eichbaumile üldse toetada teaduslikku tööd. Kirjandusteaduse seisukohalt on siin aga tegemist ammutunt õpperaamatuliste tõdedega (leiduvad kõik näiteks meilgi eksamil nõutavas A. Morize'i õpperaamatus *Problems and Methods of literary History*; samuti kui ka Boillot'is, Richards'is, Renard'is jne., jne.). Eichbaum ei ole ühtki neist asjust ise leidnud, nagu lapselikult usub „avastaja“ (et: „Lange-Eichbaumi pääideed kuuluse relatsioonist... on meie noor teadusemees kasutand...“), vaid ainult kohandand oma süsteemile, samuti kui mina neid kirjandussotsioloogilise vaatluse elementaartõdesid kohandasin oma erilisele vähenõudlikule kavatsusele, mille eesmärkide hulka ei kuulund ei prioriteet ega alapärarus, vaid mõjuvus, reljeefsus ja retooriline esindus. Kui mu kõne oleks tahtnud olla teaduslik töö, siis ma üldse ei saaks toetuda arstiteadlasele Eichbaumile, seda enam et ükski kõnealuseist üldisist seisundeist ega isegi ükski seik demonstratsioonimater-

jalist ei kuulu teaduslikult Eichbaumile. Veel vähem kuulub talle nende seisundite rakeldus meie aja-koha olustikku, sest vaevalt Eichbaum tunneb Oksa, Tuglast, Kr. J. Petersoni, Juhan Liivi ja teisi minu poolt käsitet suurusi. (Muide: Eesti kohta kõneleb artikligi 473-st reast 93 rida, seega üksviiendik; kõnes märksa enam).

Mida naiivsem, seda julgem „avastaja“ teeb mu „teadusliku kuritöö“ õige lihtsaks: tema väidab, et isegi mu artikli „alg- kui ka lõpulause on võetud“ mainit raamatu 27-ndalt ja 212-ndalt leheküljelt. Tõsi küll, *Zahlen beweisen*. Kuid palun asjahuvilisi ise oma silmadega nimetet kohti üle vaadata ning veenduda, et asi siiski nii ei ole, ning et arvud võivad olla ka absurdsed. Ei ole nimelt õige, et mu kirjutis sisaldab mingeid „äravõtmisi“ Eichbaumi teose lhk. 65, 25, 305, 185 ja 267-lt. Vastuvaidlematult õige on, et ei ole vähemätki võtmist neilt lehekülgedelt. Mis puutub algla lõpplausesse lhk. 27-ndalt ja 212-ndalt, siis Eichbaum lhk 27-ndal kõneleb võimatusest tuletada mõiste definitiooni sõna etimoloogiast, minu artikli algulause on aga nüüdisaja mõtlemisviisi hinnang. Ühine on neil lehekülgedel sõna „arkailine“, mis minule vähemalt oli tuttav mitte Eichbaumi kaudu. Ülejänd leheküljed käsitlevad komplitseerit näidistfakte ja üldisi kirjandussotsioloogilisi seisundeid, mis ammu eriuurijate poolt ja õpperaamatuiski avaldet.

Minu kõne materjal oli samal määral omapärane ja laenat, kui seda on kõik asjatundjate poolt laia publiku ees peetavad kõned, näiteks kas või neil päevil Vanemuises peet dr. Kirschbergi kõne hingeanalüüsist ja hüpnosisist jms. Ma mõistan vägagi haridusvallas ilmselt neitsilikule leiutaja paljastusrõõmu, kuid kohtumõistjaks selliseis küsimusis ei peaks siiski hakkama julge võhik ja tast sõltuvad kohvikuteadlased, kes isegi ei oska või ei taha teha vahet populaarteadusliku kõne-foljetoni ja teadusliku väitekirja vahel.

Ja siin tuleme õige pahasliku vassingu juure, mille pärast vastangi. Mu süüdistaja üsna loomaliku tõsitudusega võrdleb ja vastandab mu viisi „end ehtida võraste sulgedega“ *Kuulsuse anatoomias* dr. Eichbaumi „piinliku aususega“ iga vähemagi laenu nimetamisel. Siin on ilmselt käidud W. G. Hamiltoni *Parlamentaire loogika* sofistliku nõuande järele (päätüükist d.: Erireeglid vastalise asja mahategemiseks): „Et leida ühel ajal viga, on tarvis see käsitada sellena, millena seda pole mõeldud“. Sest muidu peaks leidurile ometi teada olema, et teaduslikule uurimusele asetatakse hoopis teistlaadseid nõudmisi, kui mõjutaotlevale informatiivsele kõnele. Viimasel nõutakse ainult, et see oleks koostet asjatundlikult, sihtitaotlevalt ning mõju-kalt. Et need tingimused olid täidet, näitasisid publiku ja kogu ajakirjanduse üksmeelne suhtumine kõnemesse, kui ka — mõne ametvenna lõkkele löönd kadetus, mis hiljem enesele laenab moraali mantli ja mõõga. See huvi kõne vastu, aga kindlasti mitte naiivne arvamus, et Tartus kõnekoosolekul on leiutat uus teaduslik või filosoofiline süsteem, oli põhjuseks, et *Loomingu* harit toimetaja pidas tarvilikuks paigutada kokkuvõtte üldsust huvitand kõnest *Loomingusse*. Selle kokkuvõtte koostasin juba kohvrüte otsas, enam-vähem mehaaniliselt, ja nii ilmuski juba mu äraolekul too „vähenõudlik läbilõige kultuurajaloolise kuuluse problemaatikast“ (nagu öeld artiklis eneses). Ilmus mu kaugel viibides, ilma et ma korrektouris oleksin saand veel korra silmad üle lasta tektest, mis võib olla oleks annud artiklile veidi teise kuju. Ei saand isegi trükivigu kõrvaldada; ammuugi puudus maht n. ü. Pythagoras'e tsiteerimiseks poes 1×1 tarvitades. Aga ainult teadlikud pahastitõlgitsejad

ELMERICE PARTS: SETU PEIUPOISS

Ed. Ahas'e maaling

või mind üldse mitte tundvad inimesed võisid mulle inkrimineerida mingit *dolust* (kuritahtlikkust).

Kui see arvustaja tõesti tunneb rõõmustavat huvi ühe eestlase teadusliku töö kohta, siis palun teda kätte võtta minult mitte följetoni, vaid teadusliku töö. Teaduslikke pretensioone on mul seni avaldunud ainuüksi slaavi kirjandusajaloo alal (ning hoopis privaatsetl veel mõnel teisel). Kui arvustaja võtaks kätte minu ainealalise töö, näiteks mu uurimuse Gogol'i esikteose üle (*Gogol's Erstlingswerk Hans Küchelgarten im Lichte seines Natur- und Welterlebens*), mis ilmus ainealises teaduslikus ajakirjas (*Zeitschr. f. slavische Philologie*, VIII köide, 1931 ning eritrukkinguna Markert ja Petters'i juures, Leipzigis), siis ta leiaks säält veel piinlikuma „aususe“ tsiteerimises, kui Lange-Eichbaum'il.

Kuid asjaolu, et olen pisut tegelnud ka teadusega, ei võta minult õigust eesti kirjamehena olla tegev ka teistel aladel, mis mul on paraku möödapääsmatu juba eluhoidmise põhjusel. See ei sünnita kellelegi kahju, sest mina oskan väga hästi teha vahet teadusliku töö

ja selle populariseerimise vahel, ning olen alati annud teadusele, mis teaduse, ja rahvale, mis rahva kohus.

Kuid elu on mulle õpetand, et on asjata oodata alati pahaslikelt kohvikujõudikuilt lihtset külma õiglustki, kõnelemata juba asjade sisulisest hindamisest või koguni häätahtlikkusest. Siin on reeglits kaasvõitleja vaimne pussitamine. Sellepärast ma viimasel ajal ei raiska enam ennast õiendusteks isiklikes asjus.

Aga ühte ei taha siiski lubada: euristilisile vassinguile ehitet lööksõna „plagiaat“ lansseerimist kõnealusel juhul ega üldse selle tarvituselevõtmist säärases laiendat ulatuses. Sest kui see pääseb meil poolharitlaste leerist üldmaksvusele, siis peavad osutama plagiaadiks mitte ainult kõik populariseerivad üritused vaimualadel, mitte ainult Wells'i *Maailma ajalugu*, André Maurois' romaanid ja Bert Brecht'i *Kolmekrossi ooper*, vaid paratamatult ja eriti osutuvad plagiaatoreiks ka meie omad, kõige algupärasemad ja lugupeetumad kirjanikud ja kultuurtegelased...

Vilmar Adams

Alfred Waga: Eesti kunsti ajalugu I

Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus

NEILE, kel pole olnud pidevat kontakti meie eluga viimase aastakümne jooksul, võib üsna rabavat mõju avaldada eestlaste edasitung ka kunstiväljaannete alal: a. 1930 ilmub *Köleri monograafia* (esialt *Olionis*, hiljem eriraamatuna *Looduse kirjastusel*), siis *Eesti kunsti aastaraamat*, siis Ed. Roosi kirjastusel *Konrad Mägi*, luksuslikemaid eesti raamatuid, ning nüüd *Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastusel — Eesti kunsti ajalugu I*. Tundub üllatusena ka kodumaalasele see ind, millega on viskutatud õhinal arendama rahva maitset ja huvi kunstiküsimuste vastu. Kas põhjustavad seda väljaandjate kasu-väljavaated? Aga ei! Hää, eneseohverdusliku tahte moment eesti asja hääks kirjastajate juures.

Mis puutub meie teenekaima seltskondliku ürituse — *Eesti Kirjanduse Seltsi* — kaudu teoks saanud Alfred Waga teosesse *Eesti kunsti ajalugu I*, siis sel „ei ole eelkäijat, kui mitte lugeda W. Neumanni a. 1887 ilmunud esikteost *Grundriss einer Geschichte der bildenden Künste und des Kunstgewerbes in Liv-, Est- und Kurland*“, nagu ütleb autor. On õige autori väide, et nn. balti kunsti — niipalju kui ta on seotud meie maaga — ei saa eraldada, välja jätta eesti üldisest kunstiajaloo. Vildakalt on seni „mõistet eesti kunst tarvitatud üksnes eesti rahvusest kunstnikkude loomingu nimetusena (alates päalegi vaid rahvusliku ärkamisaja kunstnikupõlvaga)“. Tõelikult võimegi rääkida üksnes balti kunstiperioodist meie kunstide arenguloos. See on väide, mida raamatu väärtuseks arvame.

Ühtlasi tuleb autori teeneks arvata tema aastatevanust vaeva kodumaa kunstide tundmaõppimisel ning säilinud minevikuvarade kronoloogiliseks tervikuks koondamist ja selle, vastavalt igale kunstialale, süstemaatilist uuringut. Viimane on võetav muidugi teatava algatusena ja katsena. Ses mõttes tahab autori töö olla omakord eelkäijaks pärastisele eesti kunsti ajaloo, mis aga ühe isiku tööna on vaevalt mõeldav juba lähemas tulevikus. Kuni selle momendi saabumiseni täitku tühikut Alfred Waga *Eesti kunsti ajalugu I* (millele edaspidi järgnevad teised köited?).

Sisuliselt kõneldavat teost arvustada, — seda on õigupoolest raske. Nähtavasti ei tahagi meil kergesti leiduda kriitikut, kes riskiks ja sõandaks asjatundjana tungida kõigile neile rohketele kunsti üksikaladele, mida pakub *Eesti kunsti ajalugu I*, nimelt sama julgelt nagu autor, kes on ilma kaastoimetajateta toime tulnud suure tööga. Säärane kunstisõprade seisukoht on mõistetav, kui arvestame tõelist elu, kus suudetakse enam-vähem põhjalikult süveneda vaid teatavasse kitsamasse erialasse, isegi eriküsimusse, kunst aga on väga laialdane mõiste. Ka on küsitav, kas suudetakse selle teose arvustamisele anduda küllaldase erapooletusega. Seda kaaluvail, autorist olenevail põhjusil.

Seisukorra nii olles võime kahjuks esitada vaid toimetuse üldmulje *Eesti kunsti ajalugu I* puhul, mis avaldub nii autori kui tema vaimulapse suhtes hääsoovlikus hääkskiidus. Ja meie ei poolda teosele kergesti osaks saada võivat ägedat mahategemist või — mis veel pahem kauni raamatu levingule — vaikimist. Seni on juba autor „päapesu“ saanud *Vabas Maas*, kuna arvustus kui seesugune on alles avaldamata ning vahest isegi kirjutamata. Ja raamatki lugemata? Muidugi ei ole kerge autorit kontrollima hakata. See tähendaks omakorda eriuuringu nõuet.

Eesti kunsti ajalugu on varustatud ka pikema saksa-

Alfred Waga: „Eesti Kunsti ajalugu I“

E. K. S-i kirjastus

TALLINNA PÜHAVAIMU KIRIKU END.

PÄAALTAR

Altarikapi parempoolne grupp

keelse referaadiga. See hõlbustab teose tundmaõppimist muulastele ning annab ühtlasi võimaluse raamatut levitada ka välismail. Samal põhjusel on iga illustratsiooni seletus avaldatud 4 keeles: eesti, saksa, prantsuse ja inglise k. Mida *Eesti kunsti ajalugu I* pakub oma illustratiivselt küljelt, selleks nii autori kui ka kirjastuse nõusolekul mõningaid näiteid käesolevas nr-is.

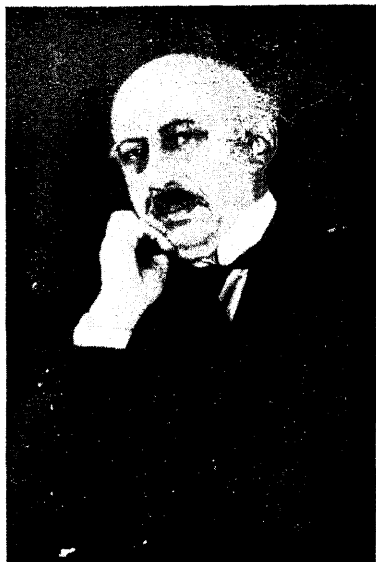
G. N.

P. S. Muide, autor on edukalt võitnud oma võitluse Eesti päälinna nimetuse alal: vastandina Seltsi tege- laste vaatele *Eesti kunsti ajalugu I* tunneb vaid sõna *Tallinn pro Tallinna*. Kas või seegi näide ei anna usku autori võimeisse?

Idem

Sándor v. Hegedüs

Hüään

SÁNDOR V. HEGEDÜS

Ungari kirjanik Sándor von Hegedüs on sündinud Budapestis, 21. augustil 1875.

Tema isa: Sándor v. Hegedüs, kuningl. Ungari kaubandusminister. Ema: Jolán von Jókay, maailmakuulsa ungari romaanikirjaniku Maurus Jókai vennatütar.

Sándor v. Hegedüs lõpetas Budapesti polütehnikumi dipl.-insenerina. Alul töötas ta Donausildade ehitamisel Budapestis. Kaks aastat elas ta Põhja-Ameerika Ühendriigis, kus tema esimesed teosed ilmusid inglise keeles suurimais ameerika ajakirjades. Maailmasõja ajal teenis ta insener-ohvitserina vene rindel.

Ta tegutseb kirjanduse alal juba kolmkümmend aastat. Selle aja jooksul on ta kirjutanud 50 köidet, millest 32 on trükkis ilmunud. Ungari teatris on mängitud 6 tema näidendit, kaht neist ka Saksamaal, Austrias, Rumeenias ja Ameerikas. Ta on kirjutanud umbes 1000 novelli, 6 romaani, 12 suuremat ja 5 ühevaatuselist näidendit. Tema teoseist on mõned ilmunud seni 14 keeles.

Ta on Ungari mõlema tähtsaima kirjanduseseltsi, *Kisfaludy Társaság* ja *Petőfi Társasági* liige.

Ta on pidanud kirjanduslikke loenguid välismaal: Helsingis, Prahast, Pozsony's.

TEMA EKSTSELLENTS jagas audientse. Ootesaal täitis hariliku abipalujate hulgaga. Neil kõigil oli üks soov: avaldada härra ministrile oma häda, oma viletsust, oma nurjunud elu; ta tehku imet ja aidaku neid hädast.

Saaliuks avanes ja sekretär hüüdis valju häälega paluja nime. Seekord oli see Csizik, kes teenis arveametis. Haletsemisväärne olend! Umbes kaksikümmend aastat istus ta oma kirjutuslaua taga samas osakonnas, kuhu ta oli nimetatud õigusteaduse üliõpilasena, et ta võiks teenida endale ülalpidamist. Siis unustati ta sinna. Võib-olla arvati, et ta oli ikka veel üliõpilane.

Ta nägu oli kahvatu ja habe ajamata, kuid silmad kiirgasid isesuguse läikega. Neis pilkudes hiilgas mingi salapärase jõud. Kui Csizik kellelegi otsa vaatas, siis tekkis teisel tunne, nagu kaaluks ja möödaks ta vahetpidamata, kui palju liha tema kaasnimese keha küljes ri-

pub, sellal kui tema ise on nii haletsemisväärset kõhn... Ta nägi tööpoolest välja, nii nagu oleks teda parsil kuuvatatud. Pole ime! Tema büroo asetses kahekümne aasta jooksul ülal, neljandal korral, pööningu lähedal; sääls veetis ta oma parimad kaksikümmend aastat.

Ka nüüd poleks ta alla tulnud, kui mitte üks vägev isand teda selleks poleks sundinud. Lapsed, naine, viletsus sundisid teda minema Tema Ekstsellentsi juure ja paluma palgakõrgendust... Sest kui sageli pidi ta oma pööningutoast päält vaatama, kuidas tema seltsimehed alumistelt majakordadelt, kes küll olid niisama kõhmad kui tema ise, siiski võisid endale vähemalt osta saiakese, kui neil töö ajal nälgi oli. Csizikul ei jatkunud sellekski... Nii ronis ta siis välja oma koopast, pärast seda kui kuulused uuest ministrist olid ulatunud isegi sinna. Sellest ministrist räägiti üldiselt, et tal olevat hää süda; ja oli ise väikesest mehest tõusnud suureks härraks; virga töö läbi oli ta jõudnud sellele kõrgele kohale... Kuuas meie Csizik neid jutte, enne kui ta, nii paljude nurjumiste järele, lõppeks siiski otsustas õnne katsuda. Nii laskus ta siis alla oma tornikambrist, et puistata välja oma tulvil süda Tema Ekstsellentsi ette.

Ja nüüd seisis ta silm silma vastu selle mehega, keda eluvõitlejad tema võimu pärast peavad vanajumalaks endaks. Csizik suutis vaevalt valitseda oma ärevust. Siiski kandis ta oma palve ette.

„Kahekümne aasta jooksul töötan ma arveametis ja kahekümne aasta jooksul ei ole minu seisukord penni eestki paranenud. Lapsed, naine maksavad palju raha. Igauks tahab süüa, igauks tahab... Ja mina saan ikka veel sedasama palka, mis kahekümne aasta eest.“

Tema Ekstsellents katkestas ta kõnet:

„Ma mõistan, te soovite ametikõrgendust.“

Csizik noogutas:

„Ma palun seda, Ekstsellents.“

Minister nägi ära, et seda inimest pidi aitama; ometi polnud ei osakondades ega keskasutuses ühtki vaba kohta. Mõneminutilise sügava mõtlemise järele ütles minister:

„Mu armas Csizik, teid on raske aidata...“

Csizikus liigatas midagi. Kui ta nägi, et keegi — esimest korda kahekümne aasta jooksul — tõsiselt suhtus tema hädale, pääsis ta keel valla.

„Härra... Ekstsellents... mul on teeneid isamaa ees, riigi ees, suuri teeneid!“

Minister huvitus üha elavamini.

„Millised teened need on?“

Csizik oli meeldivalt üllatatud nii suurest lahkusest, ta huultelt purskusid sõnad esile:

„Ekstsellents, nende kahekümne aasta jooksul ma kogusin riigile suure summa. Ma päästsin ligi sada miljonit, mis ma kümne ja kahekümne penni viisi riigile kokku hoidsin. Ja riik on mind täiesti unustanud. Ta jättis mind hätta ja viletsusse...“

Minister julgustas vaesekest veel enam:

„Rääkige selgemini, ma ei mõista teid täiesti.“

Ja Csizik sattus päris ekstaasi, kui ta jatkas:

„Ekstsellents, minu käes on juba kaksikümmend aastat palga- ja sõiduarvete kontroll. Pika päämurdmise järele ma tulin hääle võttele, mida enne mind keegi ei tunnud!“

„Ja milleks on see võte?“

„Selles seisabki minu leiduse väärtus. Selle võtte abil tegin ma ametnike palkadest ja muist arveist väikesi kärpeid, ikka ainult kümme kuni kaksikümmend penni, kuid need läksid riigi kasuks. Kahekümne aasta jooksul õnnestus mul sel viisil päästa sadu miljoneid. Ma tegin seda riigi hääks, Ekstsellents... Riigi hääks! Mul on häämeel, et lõppeks sain ütelda Teie Ekstsellentsile, mis ma riigi hääks teinud olen. Mõni teine oleks vaevalt

Märkuseks ja täienduseks kirjutuse kohta „Eesti mees ja tema sugu“

KARL MITT on kirjutuses „Eesti mees ja tema sugu“ (*Olion* nr. 7/8, s. a.) esitanud mõningaid huvitavaid andmeid kõnesoleva laulu tekkimiseaja nähtustest vaid andmeid kõnesoleva laulu tekkimiseaja nähetest (umbkaudu 65 a. tagasi). Kahjuks ei leidu aga temagi kirjutuses täiesti kindlaid ja autentsid teateid mainitud laulu autori kohta, millise küsimuse ümber on püsinud tänini alles udu. Ka Mitt mainib oma kirjutuses laulutegijaks rätsepp Kotleppi. Kirjutuse lõpus ütleb ta aga üsna mõjukalt: „kuuldavasti ja tõelikult olnud selle laulu luuletaja Siberi ja Pikajärve lambur Lepik“. Oma poolt arvan, et see väljendus võiks jääda edaspidi vaidlematult püsivaks ja igasugune kahtlus selles asjas peaks kaduma. Kuus aastat tagasi kirjutasin *Vabas Maas* selle küsimuse üle pikemalt, milles mitmekülgete selgituste tagajärjel jõudsin otsusele — esireas Hans Kanni, kuid ka paarilt teiselt isikult saadud teadete najal, — et kõnesoleva laulu loojaks on olnud lambur Lepik, nimelt selle algelises kujus. Kuna aga Lepikul puudus tarviline kirjanduslik oskus, tundis ta isegi oma töö puudulikkust ja oli laulukese annud H. Kanni teate järele tema vendade kätte läbivaatamiseks ja parandamiseks, mida need ka teinud. (Jüri Kannil oli kaunikeselt kirjanduslikku kalduvust. Mõned ta laulud on ilmunud ajalehtedeski.) Alles Kanni poolt voolituna on laul saanud selle kuju, millena ta rahvasuus ja ärakirjade kaudu sai laialiselt tuttavaks. Väga õieti ütleb Mitt: „Laul levis igale poole“, nimelt Lõuna-Eestis, kus seda ta tartumurdeline kuju tegi rahvale hästi omaseks. Kui kaugele ta on ulatanud tallinnakeelse rahva (üldkirjakeele) piirkonda, on raske ütelda, aga nähtavasti on ta sääligi olnud üsna populaarne, kuna ärakirju on saadetud ajalehtedesse (nagu *V. Maas* sel ajal kirjutati) õige mitmest küljest. Põhja-Eesti versioonis on aga laul saanud arusaadavalt keeliseliselt osalt teise kuju ning on sellele tehtud ka lisandusi, nimelt sellesse põimitud Maltsveti asi, mis originaalis vististi puudus. Ka muidu on laulu kuju muutunud hulgaliselt ärakirjutamistel teissuguseks, võrreldes algupärandiga. Minu kodukohas (Vastseliina kihelkonnas) oli ta hästi tuntud juba mu lapsepõlves (1868-nda a. ümber) — nii üsna pea ta tekkimise järele.

On kõigiti mõistetav, et niisuguse (oma aja kohta „punase“) laulu looja ei soovinud oma nime avalikuks saamist. Ja vististi on ta, nähes, et asi tikub võtma kardetava pöörde, kuna kimbutati neidki inimesi, kelle juurest leiti ärakirju, otse palunud autori teadjaid, et need ta nime saladuses hoiaksid. Aga otse see nähtus, et laulu pärisautorit ei teatud ligemas ümbruskonnaski, on ahvatelnud mõningaid ärakirjategijaid autoriau enestele võtma, nagu seda Mitt kirjutab rätsepp Kotlepi, „kes oli oma nime laulule aila pannud“. See edevus läks talle aga kalliks maksma. Kas ta autori nime, karistusest hoolimata ametivõimudele avaldamata jättis või oli see temalegi teadmata, jääb lahtiseks küsimuseks. Tõeline autor ise on jäänud nähtavasti võimudele teadmatuks ja tundmatuks, kuna teda polegi kimbutatud.

Laulu autoriks hiljem oletati mitmeid tuntudki isikuid, muuseas J. Jungi, isegi C. R. Jakobsoni. Kuid kõik need arvamised läksid märgist mööda. —

Olgu siin vihjatud ka sellele, et mainitud laulus leidub tähelepanav väljendus tuntud Pühajärve sündmuse kohta, millest autor ütleb „Pühajärvel olli sõdda, omma silma näiva sedda“. Kuuldud väljendus annab põhjust arvamiseks, et mainitud „sõda“ oli ikkagi tunduvalt tõsisem ja laiaulatuselisem, kui seda on kirjeldanud dr. phil. H. Kruus oma raamatus *Pühajärve sõda*, ametlike aktide, eriti sillakohtunike aruannete najal. Kuid nendele ükski ei saa toetuda, sest on ju teada, kuidas niisuguseid ametlikke aruandeid vahel kirjutatakse, tõsist asjakäiku selles valguses paista lastes, nagu see kirjutajale tundub tarvilisena. Hiilgavaks näiteks selle kohta on diplomaatide sinised, kollased, punased j. n. e. raamatud. Ja sääraselt võis talitada ka Tartumaa tolle aegne sillakohtunik. Igatahes oleks väga soovitatav, kui nüüd veel inimesed, kelle teadmised ulatuvad kõnesolevasse ajajärku, asja kohta avaldaksid oma mälestusi.

H. Prants

Õiendus. Lk. 201 A. Reinvaldi laulu esimeses reas on trükitud: „Otsatud on mõne riigi väed“. Peab olema: „Vene riigi väed“.

H. P.

sellele mõttele tulnud. Mina aga olen kahekümne aasta jooksul riiki ilusa summa võrra rikastanud...“

Kuna Csizik nii kõneles, täitus ministri süda ääretu kibedusega. Üheks hetkeks ärkas temas isegi viha, ja ta oleks meelsamini tolle viletsa kallale tormanud ning ta põrandale paisanud nagu metslooma, nagu salakavala hääni, kes tabatud pühitsetud kontide närimiselt. Kuid ta taltsutas oma viha ja tundis varsti ainult veel otsatud valu. Sest kahtlemata oli inimene, kes tema ees seisis, halva süsteemi ohver. Selle inimese kahekümneaastane „töö“ ilmutas end talle selle süsteemi tulemusena. Kogu Csiziku teene seisis selles, et ta suutis oma kaaskannatajaid kestvalt mõne penni võrra vaesemaks teha. Csiziku isik näis ministri jaoks äkki kole. Selle mehe hallitanud, viletsusest kuivanud pääajus ei leidunud mingit muud ahaanust kui see, et võia vähehaaval näpistada veidi oma väikepalgalistelt, viletsalt elutsevalt seltsimeestelt, ainult paar penni, ainult saiakeste hinda.

Csizik ootas vaikides. Oma hirmuks nägi ta ministrit muutuvat üha tõsisemaks. Tema Ekstsellents istus tugitooli, toetas pää käele ja vajus mõtteisse. Üsna kauaks. Csizik arvas juba, et ta palve lükatakse lõplikult tagasi. Tähendab, ka sel vägeval mehel ei ole südant! Ka tema pole parem oma eelkäijaist! Samet-tugitool teeb igaihe julmaks, türanniks!

Csizik julgus veel ühe viimse katse:

„Ekstsellents, mul on neli last ja naine...“

Sellesse oma piinatud hinge karjatusse ta pani nii palju valu ja vaeva, et äratas ministri mõtteist.

„Hää küll, Csizik, ma annan teile ametikõrgenduse, kuid arveametisse ei või teie enam kauemaks jääda. See ei ole midagi teie jaoks. Unustage need teatavad „võtted“; nad on halvad ja kahjulikud, väga kahjulikud. Tulevikus teie töö ei puutu enam elavasse kaasinimesisse. Ma viin teid üle arhiivi. Teil tuleb pidada korras akte. Te saate parema palga ja eraldi korteriraha. Nüüd minge...“

Csizik vajus peaaegu põlvili, kogeldes: „Tänu, Ekstsellents, tänu!!... Kõrgema palga ja korteriraha! Tänu!...“

Pooljoostes ruttas ta koju. Tal oli veel 40 penni. Selle eest ostis ta teel õunu ja saia. Kodus jagas ta need maiustused lastele.

Varsti päle seda Csizik siirdus põõningutoast alla, keldritaolisele alumisele korrale. Ja siit, tolmusest, koiatanud aktidearhiivist ta ei saa enam vaadelda oma kaaskannatajaid. Ta ei näe, kuidas nad endale saia ostavad, ja ta ei satu seepärast kiusatusse näpistada neilt 10 penni. Sääli elab ta nüüd, nagu oleks elutute aktide tolm matnud ta enda alla igaveseks.

Ungari keelest J. K.

TALVINE KULLAOTSING IVDELI JÖESÄNGIS P.-UURALIS

Villem Gross

Uurali mägedest ja metsadest

MAAPÕUE VARAKAMBRID

MÖLEMIL pool Euroopa ja Aasia piiri ulatub Uural laia mägestikuna külma ning eluvaese Jäämere piirkonnast kuumade Orenburgi steppideni ja katub umbes kahetuhanda versta ulatuses ligikaudu 200.000 ruutverstaalise pindala.

Mägestik on igivana. Ta murrete alustena on kõige vanemad ajaloolise ajajärgu kihid. Määratu aeg on möödunud ta sünnist. Alatasa „kasvades“ mägede masiivides kujunesid sügavad orud, hõlbustades tungimist varakambritesse, mis peidetud on maa sügavuses. Vesi, uhtudes mägedelt palju sisuta mulda, paljastas siin suuri maapõuevarandusi. Kõiksugused loodusejõud aga tegutsesid edasi ning löid ikka jälle uusi väärtusi juure.

Maapõue hiigla rikkust täiendavad suurepärased metsad kõiksuguste metsloomadega, vanad sügavad turbasood ja tuhanded suuremad ja väiksemad jõed, mis on vägevaiks jõallikaiks ja soodsaiks veeteedeks.

Igivana Uural suikus oma suurepärasuses tuhandeid aastaid. Kuni tulid inimesed. Kütid olid küll esimesed, kes, jälgides metsloomi, tungisid mägedesse ja metsadesse. Säält leiti soola. Siis tuli inimesi rohkem ja rohkem.

Uural vallutati ning järg-järgult avati ta varakambrite uksed.

Kõlab nagu muinasjutt, aga on tõsi, et Uurali rikkus on otsatu suur ega paindu väljaarvamisele ei milgi kombel. Ei leidu ka kogu maailmas enam teist niisugust maanurka, kus nii võrdlemisi väikesel pindalal oleks ühes paigas koos nii palju mitmesugust vara.

Juba viiesaja aasta eest keedeti Uuralis soola. Ja kolmsada aastat kaevetakse rauda ja vaske. Kuld ja plaatina, kalliskivid, kroomrauamaak, kivi- ja pruunsüsi on ammu juba tähtsusega tooted Uuralis. Paljudel kohtadel saadakse mangaanmaaki, väävlit, väävelränni, asbesti, marmorit, kõiksuguseid ehituskive ja veel palju muud. Sääil on hõbedat, elavhõbedat, tina, tsinki, niklit, koo-balti, grafiiti, magnesiiti, merevaiku ja kõiksuguseid mineraale.

Uurali rauamaagitagavarad on määratu suured. Magneetraumäed nagu Blagodatj, Vöjssokaja, Magnitaja j. t., mille maak sisaldab kuni 95% rauda, on kuul-

sad üle kogu maailma. Sellistele magneetrauad lademeile on kohati ehitatud isegi vabrikulinnad ja külad (nagu Nižni-Tagil, Laja, Goroblagodatsk j. t.).

Uurali plaatinarikkus on erakordselt suur. Selle kõige väärtuslikuma metalli toodangust kogu maailmas langes enne enamlaste aega 95% Uurali kaasosale (mis nüüd olevat küll langenud 40 protsendini). Ka kõrgeprotsendiliselt plaatinat sisaldavad maapõhjal asuvad kohati suured vabrikukohad ja külad (nagu Tšeroisto-tšensk, Šaitanka j. t.).

Kohalikud elanikud kaevavad seda kallist metalli enne enamlaste aega vargsi, ilma loa ja kontrollita, oma aedades ning keldrites, ja salakaubandus selle kergelt-peidetava kaubaga õitses.

Veel mõnegi maapõuevara erilise rikkuse kõrval paistab silma üks iseärasus Uuralis. See on mitmetaliliste maapõuevarade otse kõrvutine korrastus. On imelik näha, kuidas mäest lõhutakse magneetrauamaaki, mäejalul aga kaevetakse vaske. Säärased mäed on näit. Nižni-Tageli lähedais kaevandustes Vöjssokaja Gora ja Mednorudjansk. Viimasest kaevandusest on ka pärit need haruldased malahiitkvaadrid, mis on näha ühel Peterburi paleel.

Pillatava maapõuerikkuse juures on iseenesestmõistetav suurejooneline mäetööstus.

Mäetööstus Uuralis on alanud juba kõige vanemal ajal. Sääil leidub kaevanduste jälgi (n. n. „Tšudskija kopi“), kus on töötanud kord elanud rahvas „Tšuudi“, kellest ajalugu teab üsna vähe. Täpsemad ajaloolised teated Uurali mäetööstuse kohta ulatuvad 15-ndasse sajandisse. Nüüd on Uurali mägestiku piirkond juba kasvanud vägevaks tööstusrajooniiks, kus töötavad tuhanded suured ja väikesed kaevandused ja tehased, kõige primitiivsemaid kuni kõige moodsemaini. Aga kui palju ka neid kaevandusi ja tööstusi juba ongi, neid tuleb üha juure. Ikka uuesti avab maapõue oma saladusi, olgu kas põhjalike uurimiste või ootamata juhtumuste tagajärjel. Isegi harilikud loodusjõud ja igapäevased sündmused aitavad kaasa uute kaevanduste ja tööstuste tekkimiseks. Tuulest ümberpaisatud puujuurte, mõne äralõigatud murulapikese või mõne kivimurde all jne. leitakse ootamatult jälle uusi varalademeid ning vanade kaevanduste

ja tehaste naabruses tekkib jällegi uusi, küll suuri, küll väikesi.

Töö kihab alatasa Uurali mägedes, sest inimese tahtmine on loonud neis suursuguse tegevuse. Ei kao enam mägede südameis kaevanduste pumbad, ei kustu enam sulatusahjudes „igavene tuli“ ega vaiki enam tehastes lõpmatu müra.

Ometi ei vasta siiski veel kaugeltki maapõuevarade kasutamise ulatus Uurali varade määratu suurtele tagavaradele. See käib eriti rauamaagi tagavarade kasutamise kohta, mille toodangut saaks kohe mitmekordseks suurendada, kui selleks ei oleks olemas ülesaatuid takistusi. Mõnedes üksikuis kohtades sünnitavad küll kohalikud transportolud tunduvalt raskusi, aga pääsjalikult, nii imelikuna kui see ka paistab, on tööstuse suurendamise takistuseks põletisainete puudus!

Uuralis sünnib rauasulatamine (toorraua ehk malmi tootmine) erandita puusöe abil, sest kohalik kivisüsi on selleks otstarbeks alaväärtuslik ning kõljab vaid kütteeneks. Aga kõrgema hädusega kivisöe juurevedu kaugemaist sõerajoonidest Uuralisse läheb liiga kalliks.

On ju tõsi, et niiviisi päälesunnitud puusöe abil sulatamise tõttu seisab Uurali raud oma häduse poolest kui pehme raud esimesel kohal, kuid produktsiooni ulatus kannatab selle all märksa. Sest kui laialdased Uurali metsad ka on, ei ole ju piiramatud nende tagavarad. Metsi tohib kasutada ainult jäävkäituse piirides, mida aga kohati täielikult ei võigi väga ebasoodsate transportolude tõttu, sest kestva üle normi kasutamise tagajärjeks oleks antud kohal mõne tööstuse seismajäämine või vähimalt selle produktsiooni tunduv langus. Et aga enamjagu tööstustest on kohalike elanike ainsaks elatamisallikaks, siis on metsamajanduse ülesandeks vältida niisuguste tööstuskriiside tekkimist. Seda võimaldab kõikumatu jäävkäitus metsas. Muidugi on iga üksiku metsakorralduse peenus antud majanduste metsade suuremast või väiksemast tagavarast. On olemas Uuralis ka veel korraldamatuid metsi, kuid need on „sääl kuskil“ ja nendeski oli ikkagi olemas enne enamlasti (ja on arvatavasti ka nüüd) ligikaudselt väljaarvatud majandamise aluseks võetud kasutamismäär. See polnud ilialgi kõrge, vaid pigem, suure ettevaatuse tõttu, liiga madal.

Et Uurali piirkonnas on kohati põletisainete puudus suur, siis on tarvilise hädusega kivisöe kohale-hankimine üheks suurimaks Uurali majandusprobleemiks. Selle lahendamise mõttes ehitavad venelased praegusel ajal Lõuna-Uuralis magneetraumäe Magnitnaja juures hiigla mäetööstuse ettevõtet Magnitogorski, mis saab raudteeühenduse Kusnetski-söebasseiniga Kesk-Siberis, Altai mägestiku piirkonnas. Ja venelaste kõmu selle projekti läbiviimise juures on täiesti õigustatud. Magneetraumägi Magnitnaja — kust enamlast põletisainete puuduse tõttu veeti (kuni 90% rauda sisaldavat) rauamaaki sulatamiseks seitsmekümne versta kaugusesse Bjeloretskisse — katab umbes 40-ruutverstalise pindala

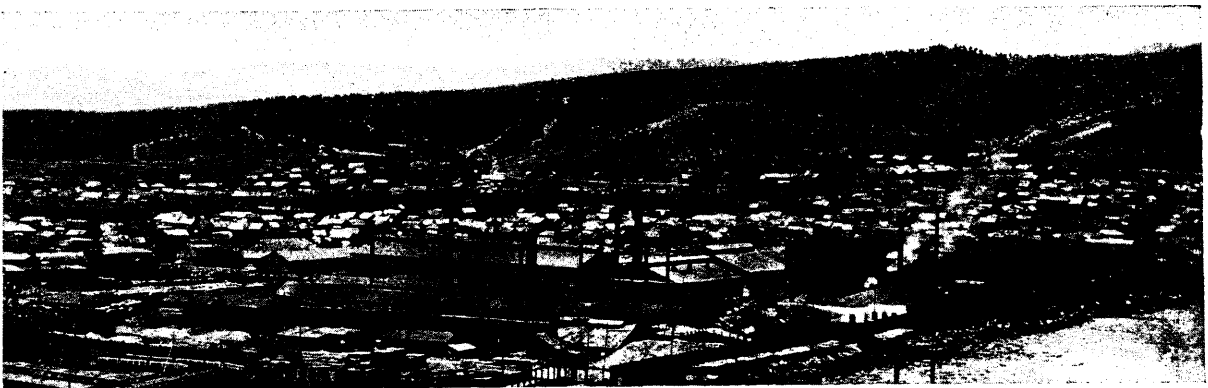

VILLEM GROSS

Sünd. a. 1873 Alatskivi mõisas. Põlvnenb samanimelise perekonnast Sangaste-Laates. Pääle reaalkooli lõpetamist Tartus kodumaal praktiliselt metsaasjandust õppinud. Hiljem töötanud metsaülemana Mohilevi kubernangus. Omandanud kõrgema metsateadusliku hariduse preisi metsaakadeemias Eberswalde, mille lõpet. a. 1897. Töötanud pärast seda Eestis metsanduse ja kultuurtehnikala alal, siirdub uuesti Venemaale, kus töötab metskonna metsaülemana, ringkonna päämetasaülemana jne. Juhib ka pikemat aega Venemaa suuremat mäetööstuse metsamajandust Kesk-Uuralis. Lõppeks komandeeritakse ta adm. Koltšaki poolt eriülesandega Kaugesse Itta — uurima Meripiirkonna metsaolusid ning organiseerima säälsel metsaasjandust. Vladivostokis töötanud Eesti rahvusliku komitee liikmena. Kodumaale India-Inglismaa kaudu jõudnud a. 1920.

Vaevalt keegi teine eestlastest on seisnud metsaasjanduse alal nii kõrgel kohal kui seda V. G. Peaaegu kogu suure Siberi hiiglametsandus on olnud tema juhtida. Loomulikult evib ta erakordseid kogemusi oma alal. Kuulakem, mida vestab meile Villem Gross muinasjutulise Uurali mägedest ja metsadest. Toim.

ja maapinna all on rauamaaki veel mõõtmatu hulk. Magnetogorsk ähvardab tõepoolest varju jätta kõik teised raua- ja terasetootmiskohad kogu maailmas. See suurejooneline projekt ei ole aga mitte venelaste idee. Selle kava on omal ajal välja töötanud (saksa-inglise kapitaliga töötav) „Paškovi raudtootmise tehaste a/s Bjeloretskis“. Aga kava jäi a/s-i poolt teostamata, alul kohtuliku tüli tõttu Uurali kasakatega, kelle maad Magnitnajat ümbritsesid, ja hiljemini maailmasõja tekkimise pärast.

BJELORETSKI RAUASULATAMISE AHJUD JA TEHASED

UURALI PANORAAM KÕRGMAS MÄESTIKUS

Fot. A. Kulevsky

UURALI METSAD

Metsa all on Uurali mägestiku pindalast umbes 80 protsenti.

Uurali metsamajandused olid kuni enamlaste ajani (ja olevat nüüdki veel) oludele vastavalt väga suured. Mäetööstuse ringkonnad 100.000-ndete tiinude suuruse metsapinnaga olid harilikud nähtused. Oli ka ringkondi, mille metsamajanduse alla käis kõiksugustel tingimustel — omanduse, possessiooni ja hariliku rendi alusel — kokku ümber miljon tiinu.

Mäetööstuse ringkonnad olid kas riiklikud või eraettevõtete käes, viimastel omanduse või possessiooni alusel. Possessioon oli riiklik rent, mis iseäraliste tingimuste täitmisel võis lõpmata kesta.

Niisamuti kui kaevandustes ja tehastes, kihiseb töö igal aastaajal ka metsades.

Metsaraiumine sünnib kohalikele oludele vastavalt nii talvel kui ka suvel, sest kõrgeil mägedel on olemas kohti, kuhu pole talvel juurepääsu. Metsatöölised tulevad enamasti väga kaugelt. Nende jaoks on küll olemas alatised suured barakid metsades, kuid suur osa töölistest elab ajutiselt omaehitatud primitiivseis hurtiskuis, mida nad mõistavad soojaks kütta ka kõige kangema külma ajal.

Uurali metsanduse pääproduktiks on puusüsi. Üle 50% kõigest puumassist töötatakse süteks ümber. Kus miiliahjud veel puuduvad, sääli miilitakse kuhjades suvel. Muil paikadel suitsevad kogu aasta läbi tuhanded mitmesüsteemilised miiliahjud ning mustad mäe- ja metsatondid liiguvad nende ümber ööd ja päevad.

Talvistel juurevedudel töötab lugematu hulk hobuseid. Kõiksugused liugrennid aitavad kaasa. Varasel kevadel algavad parvetamised tuhandeile jõgedel ning kestavad mõnedel suurtel terve suve läbi. Mõned parvetamised omandavad suurejoonelise kuju ja mõned on väga iselaadi. Väiksed mäejõekesed, kus muidu niriseb ainult natuke vett, paisuvad kevadel mõne tunni jooksul suuriks veerohkeiks jõgedeks, kuid ainult mõneks päevaks. Neil jõgedel peab olema kõik ettevalmistatud niivõrd, et kõige lühema aja jooksul võiks alla saata suurel arvul materjale. Kui juhtub, et mägedes juba sulab ja orus on jõesäng veel mõnes kohas serva ja põhjani jääs, siis tuleb kiiresti raiuda jäässe veerenne, ja vesi ei paisutaks kaldale juba ujuvaid materjale. See on alati hiiglatöö. Juhtub ka, et parvetamise ajal tõuseb vesi nii järsku ja kõrgele, et ujuvad puumaterjalid

võtavad ühes isegi kõrgeid sildu. Kui aga parvetamise ajal läheb mägedes äkki külmaks, siis kaob korraga jõeketes vesi ning mets jääb poolel teel seisma, kust selle edasi viib alles tulevane suurvesi, kas veel samal või järgneval aastal. Aga need loeteldud juhtumid on ikkagi erakordsed, sest iga jõe vigurid on enam-vähem tuntud. Parvetamissadamad on tihtilugu hiiglasuured veepaisud (tiigid) — tehaste juures, kuhu materjalid kokku ujuvad aukartust-äratavas hulgas. Nende väljatoomisel kaldale töötavad inimesed ja hobused vee sees, ja kõiksugused elevaatorid.

Veepaisude tammid on enamasti suurepärased ehitused, mis veel orjaajast pärit.

Uurali turbatööstused on kohati väga suured. Ei ole haruldased aastaproduktioonid 10—15.000 kantsüllaga. Haruldane nähtus on see, et kõrge hädusega turbasoid leidub isegi kõrgeis mägedes!

Metsaraudteid on Uuralis väga rohkearvuliselt ja kohati töötavad rippuvad üheroopalised ja köisteed. Metsaraudteid on alatisi ja ajutisi. Põhja-Uuralis pannakse kohati (Bogoslovski ringk.) ajutiste raudteede liipreid otse lumele ja ka tee kiinnitampimiseks tarvita- takse liivataoliselt lund.

Teed, mis ühendavad omavahel tööstusi, on enam- jaolt hädad. Nende korrashoid tasub end täielikult.

Tööstus ja metsamajandus Uuralis on seotud teineteisega ligidalt. Peaaegu kõik metsasaadused kõige mitmekesisemal kujul lähevad tööstuse rahuldamiseks ja ainult väike protsent nendest leiab mujal endale turu.

Mäetööstuse ringkondade päävalitsejad ja ringkondade päämetsaülemad olid enne enamlaste aega jumalad Uuralis. Nende tahtmised ja korraldused olid vankumatud seadused, sest nende kanda oli ka vastutus selle eest, mis sündis kaevandustes ja tehastes või jällegi metsades. Sääli puudusid nüüd moodsed töökohta käivad jutuajamised ja tänu sellele ka mõjukad takistused töös. See katkestamatu töötamine oli Uurali igapäevane jumalateenistus. Kes Uuralisse sattus, see pidi töötama; sääli puudusid parasiidid. Kes töötada ei tahtnud või ei tunnud oma asja, see naeruvääristas end ning kadus säält peatselt. Kui aga keegi siin püsis, ükskõik kust ta oli tulnud, siis oli ta varsti „uralets“, s. o. Uurali elanik, kes sellega võis uhkustada.

Et mägede ahel ulatub äärmisest põhjast lõunasse ja on muutliku kõrgusega, siis valitseb mägestiku koguulatuses väga mitmekesine kliima, mis mõjutab taime- ning

Erni Hiir

Vana töömees

*Kuus pikka päeva on ta vedaänd
taas läbi udu, rõskuse ja märja
töön elu, ilma otse edasi,
töön rajand teed — ja elu käind ta järgi.*

*Pikk on see vaevapäeve rida,
kui sirvilauda laubale jäänd tärked,
ta vaiki käind kui määrat rada,
ta teod kiprund kätele on märgit.*

*Nüüd linna äären lāngund majan
all akna istuskleb ta tummalt mõtten,
ta elu kannud enda najal,
nüüd puhkepāeval seirab selle tõttamist!*

*Säält kostab kilkamist või söimu
ja piduhõiru, vihameele kihku —
ta leebe pilk kui lapsel sõimen
ei kellelegi sääal neist jaga vihkamist.*

*Ta samm ju haua ligi jõudnud,
kõik elule ta annud elu pärast,
ja endal nagu poleks nõudmist —
on silmin elust vaid häämeele sära!*

*Kui seltsib kaaslane või ruttav
laps, lapselaps — ta annaks veelgi piskust.
Kas pole ta meil' kõigil' tuttav,
sest taadist kunagi küll vestnud Kristus.*

*Hall habe, juukski hõben — tõesti!
Tend lapsepõlve jutttest tunneks juba!
Et vaiki kannud elutõde —
nüüd Jumal kanda enda nagu luband!*

A. JANSEN

PORTREE
õli

loomariiki ja elamis- ning töötamisolusid igal eri kohal eriti. Kliimaliste vahede tekitajaiks on ka veel puht-kohalised tegurid kitsamas mõttes. Kuid ühes pole kusagil vahet: kogu Uurali mägestikus puuduvad pikad kevadised ja sügisesed muutlikud ülemineku-ajad. Talvine lumi kaob kevadel pikemalt nädala jooksul ning ilus suvi on käes. Ja sügisene külm tuleb äkki, kohe lumega, mis ka jääb.

Maapära on Uuralis väga muutlik ja kõige mitmekesisemad mullaliigid vahelduvad tihtilugu väikesel pindalal. Põlluharimist on Uuralis vähe. Elanike ja loomade varustamine tarvilise toiduga sünnib Siberi abil. Muud kaubad tuuakse mitmelt poolt. Igal kaevandusel ja tehasel ja igas metskonnas on suured varustuslaod ja suurtes tööstuskeskkohtades rahuldased tsaarajal suursugused kaubaärid ka peenimat maitset.

Enne enamlaste aega allus Uurali mägestiku piirkond administratiivselt kolmele kubernerile (Permi, Ufa ja Orenburgi), aga ütelda oli neil sääl vähe. Sest „Uurali päälinnas“ Jekaterinburgis (nüüdses Sverdlovskis) istus „vana Jupiter“ — „glavnõi natšalnik Uraljskavo hrebtä“, Uurali mägestiku pääülem, kelle tahtmisega tuli arvestada kõikidel.

Kultuuri suhtes seisis Uural haruldaselt kõrgel astmel. Suurtes tööstuskeskkohtades said teenijate ja tööliste lapsed tasuta kooliharidust ja paremaile õppiiaile võimaldati ka tasuta eriharidust vastavais õppeasutustes.

Ei puudunud ka teatrid, klubid, muusika ja kõiksugused teisedki lõbustused olid kättesaadavad kõigile. Ja teenistus oli hääl.

Selle elu purustas enamline revolutsioon, mis tabas eriti Uuralit kaks korda kõige rāngemal kujul. A. a. 1918 ja 1919 hukkus palju tööstusi ja inimesi. Siis löikas hullunud mass oma lihasse ning karjus hosiannat enamlusele, kes toitit rahvast lubadustega. Just Uuralis arenes vene revolutsioon kõige hirmsamal kujul. Ega põhjuseta austatud Jekaterinburgi nimetusega „naša krasnaja stolitsa“ — meie punane päälinn. Jah, tol ajal nuttis vana Uural.

Ehk küll kõikjal õnnistust toov kultuur juba ammu oma tööstustega on tunginud Uuralisse, ei ole see siiski kaotanud oma romantilist ilmet.

Kõike elavat tööd ja vägevat võitlemist ümbritseb suurepärase looduse-ilu. Kõrgmetsaga kaetud mägede vahel on sügavaid orge, kus kiiresti jooksevad vulisevad jõed. Jārskudest kaljudest viivad läbi ainult kitsad avused ja nende taga üllatavad jälle uued ilusad maastikupildid. Sügaval-sügaval kivide all vuliseb kuuldavalt vesi, millist inimese silm ialgi ei näe, ja kõrgeil mäetippudel leidub karastavaid allikaid. Kuumal suvisel päeval kõrgelt mäetipult vaadates paistavad kaugemad kui ka vähemad sinetava metsaga kaetud mäed liikumas kuumas õhus merevoogudena. Võimatu on unustada „sinist Uuralit“.

Villem Gross

Richard Roht

Vanglaprobleeme

Kahe vang'i keskustelu

„NO kuulge, te olete mitu aastat vanglas istunud ja sellega juba vana vang — ning tulete säärase jutuga! Arge teeselde naiivset. Ma saan küllaldaselt aru, et te mind ainult narrida tahate, kuid minule ükskõik.“

„Lubage, lubage, kuidas ma narrin...?“

„Muidugi. Arvan, et teie paremini peaksite nägema, mis teie ümber sünnib. Kuid teesklete meelega rumalat. Võib ka olla, et see on teie manööver — tahate mind meelitada suuremale otsekohesusele. Eh, pole tarvis. Olen niikuinii otsekohene küllalt.“

„Jah, ma näen, et need küsimused on teile üsna ligidased.“

„Võib see teisiti olla? Peab suurima imestusega nentima, kui vähe meie „avalik arvamine“ informeeritud on sellest maailmast, milles me elame. Kuid mitte ainult informatsiooni puudusest ei või juttu olla — ka huvi puudus sel alal on peaaegu täielik. See, mis meil roimareist ja nende „elust“ avalikkuse ette kantakse, piirdub ilma eranditeta ajalehtede kirjutustega — õieti kohtureportaažiga, — kus kirjeldatakse ka ainult — päälegi veel väga kõmumaiguliselt — roimarite elukäiku enne nende karistuse kandmist, ja harilikult ei ole reportereil sellest, millest nad kirjutavad, rohkem tõsielulisi materjale kui kuulujutud. Neidki kuulujutte varieeritakse ja serveeritakse kõmuliste päevauudistena, et sellega kõita ja rabada lugejaid, ilma et kirjutajail püüet või tahtmistki oleks asja tõsiselt võtta või üldse tõsielulisi andmeid silmas pidada. Vanglasse, kuhu on koondatud meie kuritegeline maailm, ei ole aga ükski meie „kirjamees“ saanud ega tahtnudki silma heita, samuti ei näi meie n. n. seltskonda või ütleme laiemalt ühiskonda põrmugi huvitavat, kuidas elatakse meie vanglais. On ju selgi alal mõni vale sulemees ajalehes väikesi katseid teinud, kuid ka need kirjutused on harilikult veel pääliskaudsemad, kõmulisemad ja veel rohkem kuulujuttudel põhjenedavad kui kohtuprotsesside kirjeldused. Mõni ajakirjanik on ehk mõne nädala või päeva vanglas arestikaristust kannud, siit enda mõne üksiku kambri nalja- ja kuulujuttude järele varustanud pääliskaudsete andmetega ning siis jäljelonis või veel halvemal kujul lehes teinud üleolevat nalja asjade üle, mida peaks küll palju tõsisemalt võtma, kui meil seda tehakse. Säärastes kirjutustes lõigatakse odavaid loorbereid üksikute vangide isiku kallal ja moonutatakse vanglaelu tõsiasi. Ja see on ka kõik. Ja meie publik loeb seda kui ainust informatsiooni kuritegijate elust, otsegu poleks vang ja vangimaja mitte kõige kurvem ühiskondlik nähtus, vaid nagu oleks see asutus ühes oma elanikega mõni lõbus maja, millest kodanikule tahakse odavat nalja.“

„Nii, nii. Teie jutust saan siis aru, et te vangla korraga päris rahul ei ole.“

„Soo. No muidugi! See on väga iseäralik loogika! Avaldad sa sinse olukorra üle mõne mõtte, siis — ole lahke! — sa pole vangla korraga rahul. Aga kust teie seda võtate? Ei, tänan väga, ma pole harilik iriseja. Ma ei ole nagu need sajad, kes siin aina sellest unistavad, kuidas vangla müürid laiali laguneksid ja vangid kõik härrasmeestena koju pääseksid, igapäev veel aitäh kotiga seljas. Ei, mitte selleks ei räägi ma, et mõttetult kiruda vanglat ja kohut, nagu teevad siin väga paljud, vaid mul oleks mõni kibe sõna lausuda neile, kes nii-ütelda seisavad vangla ja kohtu taga.“

„Ahaa! Ma mõistan. Seltskond... ühiskond...“

„Jaa. Täna väga, et sellest kord aru saite. Meie seltskonnal, ühiskonnal — nimetage teda, kuidas tahate — puudub igasugune inimlik huvi nende vastu siin, kes on siiski liha ta lihast ja veri ta verest. Ütlesin ju, et meie ühiskonna huvi vangidele piirdub ainult kõmute-

gemisega ja irvitamisega vangide saatuse üle, maha arvatud see väikene häätegevus, mis on organiseeritud vangide ainelise seisukorra kergendamiseks. Kuid mitte niivõrd aineliselt ei vaja meie, karistusealused, toetust, kui- võrd hingelist, kõlblist, vaimlist. Ja seda — seda — ma ütlesin ju — pakutakse meile nii-ütelda negatiivselt: mitte kõlblist toetust ei saa me, vaid kõlblisi süljeplarakaid näkku. Ja see, see on ebaõiglane ning ebainimlik.“

„Teil võib õigus olla. Kuid meie seltskond, ühiskond näib arvamiselt olevat, et meiesugused, roimarid ei vääri kaastunnet, hingelist ega kõlblist toetust eeskätt juba sellepärast, et oleme roimarid. Meie ühiskonna seisukoht näib olevat niisugune, et kui meie, vangid, oleme olnud mitte ainult ebaõiglased, mitte ainult ebainimlikud oma kaaskodanike vastu, vaid tihti veel palju halvemad, siis pole meil ka õigust saada ei mingit kaastunnet ega kõlblist toetust oma kaaskodanikelt. Ja kas pole selles loogikas oma tõde?“

„Selles on tõtt — ja karedat tõtt, ma ei salga. See on silm silma ja hammas hamba vastu juhitud loogika. Ehk eestipäraselt: kuidas küla mulle, nii mina külaale. Ainult võiksin küsida: Miks harilikus elus veel siiski maksab vaade, et alati ja igas asjas ei tohi käia silm silma ja hammas hamba vastu? Miks harilikus elus isegi seadus kaitses nõrgemat, vigast? Ma ei räägi enam kristlikust moraalist, mis õpetab kaastunnet, ligemisearmastust ja muid ilusaid asju, mis on meie ajal juba ammu unustatud, — ja roimar, just tõeline, sündinud, elukutseline roimar, on haige, vigane inimene, kes ei vajaks mitte karistust, vaid eeskätt kaastunnet ja abi, ning siis alles, kui see teisiti võimatu, isoleerimist, — mitte iialgi aga karistust.“

„Ah, selline on teie vaade!“

„Jah, ja kindlasti. Kellelgi ei tohikski teissugust olla. Inimkond on veel liialt metsik, sellepärast on ka ta seadused veel liialt metsikud. Karistada — ja veel väga rängalt — inimest sellepärast, et loodus teda on ülekohtuselt kohelnud, et loodus tema on loonud õnnetu maaks kui teised, on suur ülekohtus, rääkimata õiglusest. Säärast õnnetu inimest peaksid õnnelikumad kaaskodanikud esiteks igati katsuma õigeis roopais hoida ja teda selleks kõigiti toetama. Kui see aga võimatu, kui haigus on nii suur, alles siis peaks küsimusse tulema isoleerimisabinõu, aga mitte iialgi karistust! Ja kui siis säärane inimene tõesti peaks suletama vanglasse — nime-tame tema isoleerimiskohta selle nimega, — siis peaks see vangistus olema küll korraks ja distsipliinile rajatud, kuid ta peaks sellisele vangile katsuma elu mugavaks ja ilusaks teha niipalju kui see vähegi võimalik. Jah, just seda. Sest säärane inimene on looduse poolt juba küllalt nuheldud, ta on küllalt nuheldud juba sellega, et ta teiste inimeste moodi ei saa vabalt elada, võib-olla, õnnelik olla. Vangistus peaks olema ta revanšš, mitte aga karistus...“

„Nonoh, küllaltki paradoksaalne idee.“

„Iga julge idee näib paradoksaalsena. Mis ei ole kord paradoksaalne olnud! Kui keskajal, kus vangid istusid keldrites oma rooja sees ja sõid musta leiba ning vett, keegi oleks nõudnud, et vangid peaksid puhtais tubades elama ja valgel linal magama nagu nüüd, siis oleks see äratanud palju suuremat irooniat kui minu praegune jutt. Praegune aeg hakkab, muuseas, jälle väga keskaega meele tuletama, — ei, õigupoolest vanaaega, kus humaansusest ei hoolitud veel midagi. Keskaeg õieti sünnitaski humaansuse ja lõi mitu pärastist ilusat aastasada, kus inimkond, püüdes õilsate ideaalide poole, näis tõesti jõudvat inimlikkuse tipule. Kaheskümmes sajand on

sellele arengule nähtavasti toonud lõpu või vähemalt reaktsiooni ja inimkonna uuesti visanud silm silma ja hammas hamba vastu. Kuid olgu sellega. Mul jäi mõte pooleli. Te ütlete, et meie ühiskond ei anna meile andeks meie süüid ja käib meiega sellekohaselt ümber ja et meie paremat ei või nõudagi. Väga häa. Nüüdisaja mooraali kohaselt ka väga õige. Kuid asjal on oma konks juures, mis minu arvates ühiskonnale sugugi õigust ei anna nii väga vooruslikult silmi taeva poole tõsta, endale aususeõhinas vastu rinda peksa ja meile sülitada..“

„Huvitav, milline konks see oleks?“

„Oodake, kohe ütlen teile. Mul on mõnedki tähelepanekud vangide elust, igatahes küll vist palju õigemad kui mõnelgi neist, kes väljaspool vanglat suure suuga vangidest räägivad ja tarku otsuseid teevad. Te teate isegi väga hästi, et teil väljaspool vanglat õieti hämarat aimugi ei olnud, kuidas siin tegelikult elatakse ja millised on roimarid, kuid kui teil tarvis oli seltskonnas seda küsimust puudutada, siis olite nii pagana autoriteetlik, et ära mine ligigi. Tean. Säärane olin minagi. Kuid alles siin ma nägin roimarite maailma tõelisi olusid ja paar kuud õpetas mind selle maailma suhtes rohkem kui väljaspool vanglat ehk kogu eluaeg. Muide, ei oleks sugugi paha, kui kõik need inimesed, kel roimaritega nii või teisiti tegemist, ise kord oleksid siin sees istunud, aga tingimata süüteo eest! Alles see avaks nende silmad tõelisele elule selles maailmas ja alles siis suudaksid nad olla mitte ainult seaduse täitjad, vaid ka inimlikult õiglased. Igasugused teooriad „vangiteaduse“ alal on üsna kahtlased. Kui teadlased ja uurijad mitmesugustest teadusharudest avaldavad oma uurimusi, siis võivad need usutavad ja õiged olla ikkagi alles siis, kui nemad, uurijad, oma ainet praktiliselt, väga ligidalt on saanud käsitada. Arstiteadlane, kes uurib elavaid inimesi ja laipu, keemik, kes teeb oma tegelikke katseid, astronoom, kes tegutseb kindlate matemaatiliste arvudega, isegi hinge-teadlane, kel vastav „elav materjal“ alati käepärast, on alati usutavamad kui need suurepärased teadusemehed, kes vangide hingeelu üle tulevad otsustama ainult kabineti kirjutuslaua tagant või kohtusaalidest või isegi vangimajast siis, kui nad ise pole roimarid! Mees, kes ilma süüta tuleks vanglasse, „vange uurima“, on nagu preester, kes ei tunne oma usulahu usku. Mõnda gi läheks tal korda tabada, kuid kõige olulisemat, kõige intiimsemat mitte. Harva, kui tõelised roimarid on saanud avaldada oma uurimusi, ja kui nad seda teevadki, siis ei peeta seda soliidseks tööks, sest eeskätt see on šoking ja teiseks üteldakse: jah, muidugi, ta ei suuda olla erapooletu. Seet ühiskonna meelest on iga roimar, olgu ta süütegu kui kitsapiiriline tahes, igal oma vaimu alal autust ja kelmust täis.“

„Jah, see võib, kes teab, vahest õige olla. Aga teie konks?“

„Tuleb, tuleb. Nii siis oma tähelepanekute põhjal eeldan järgmist: umbes 25 protsenti roimareist on sündinud roimareiks; need on haiged, vigased inimesed, kes ei vaja karistust ega parandust — sest ka paranemist neilt oodata on naiivne sentimentaalsus, — vaid eeskujulikkude eestkostmist ja halvemal juhtumil humaanset isoleerimist kogu eluajaks.“

„Hm..“

„Arge urisege midagi. Ma tulen varsti oma konksu juure. Nii siis edasi. Umbes 35 protsenti roimareist on õnnetuse või juhuse ohvrid ja neid poleks tarvis üldse karistada..“

„Ohoo!“

„Ning umbes 15 protsenti on oma iseloomu ohvrid, neile on ka loodus ülekohtu teinud, kuid korraliku käitluse juures võib neid natuke karistada ja siis anda ühiskonna hooldamisele; kui kaaskodanikud nende suhtes ise korrektsed on ega neile paku võimalusi langemiseks, siis võivad nad väga hästi ühiskonnas vabalt elada ja talle kasulikud olla.“

„Väga ilus idüll. Aga — ikkagi — kuhu jäi konks?“

„Veel natuke kannatust! Umbes 25 protsenti on kavalad haid, keda kuritegevusele ei sunni mingi muu

põhjus, kui lihtsalt soov elada ja rikastuda teiste vaevast, kes täie teadmiseaga ilma mingi häda sunnita kombineerivad tüssamist, petmist, liigkasuvõtmist, väljapressimist, võltsimist, vaeste kurnamist, altkäemakse, kes kindla soovi ja kaine arvestamisega löövad üle teiste raha ja vara, röövivad, põletavad, isegi tapavad, et sellest rikastuda ja lõbutseda, kes, lühidalt, ei ole sündinud roimareiks, kes ei satu sellele ka juhuslikult, vaid kes roima kaine arvestamisega kas või ainult ühekordselt kombineerivad oma isiklikuks mõnuks ja rikastumiseks. Kõiki sellelaadseid roimi ei jõua ju loetella. Kuid nende meestega peab toimima karmilt.“

„Siiski?! Tähenab, teiegi ei saa ilma vanglateta läbi! Aga konks?“

„Konks seisab minu vastuhoobis ühiskonna kõlblisele vihale ja kätemaksule: roimareid ei ole; on haiged ja vigased ja on õnnetuste ning ühiskondlikkude pahede ohvrid.“

„See on juba liialt paradoksaalne isegi minule! Te näete, mulle ei jää muud üle kui ainult õlgu kehitada.“

„Kehitage niipalju kui tahate, mina jään oma veendumuste juure. Ja ma tõestan teilegi varsti, et need polegi nii paradoksaalsed ja idüllilised, kui teile näivad. Tarvis ainult natukene ajusid liigutada ja elu tähele panna, mitte aga sõrkida vanaaegse roimarite vihkamise maania sabas, mis anakronismina pesitseb meie kõikide veres.“

„Olen tõesti uudishimuline..“

„Asume asja juure. Kas olete minuga ühel arvamisel esimese kategooria roimarite suhtes?“

„Ah, need on need sündinud... parandamatult haiged?“

„Jah, need — nimetage neid, kuidas tahate, aga mõiste on teile selge.“

„Hüüva. Millega pean ühel arvamisel olema?“

„Ons nad roimarid või haiged?“

„Hm... Ütleme, et nad on haiged...“

„Nad on seda, kuigi teie seda hästi väljendada ei julge, sest te ei julge loobuda šabloonist — vanaaegsest maaniast ning „seltskondlikust kasvatuses“, et iga roimar on metslane. Kuid olgu pääle. Ütelge vähemalt, kas olete nõus selle isoleerimisviisiga — või ütleme minugi pärast teie „tunnetele“ vastavalt — karistusviisiga, mis ma neile leian õiglase olevat?“

„Sellega olen nõus.“

„Ahaa. Samm edasi. Ja sellega kaudselt juba tunnustate mu veendumust, kuigi te seda otseselt ei julge väljendada. Tähenab, nad ikkagi ei ole roimarid sõna otseses mõttes, kuritegevus on ainult nende anormaalne väljendus, kuna nendesse liiga palju kontsentreeritud on seda, mida teistel, n. n. ausatel inimestel on vahest ainult vähem: tapmishimu, vargusehimu, võltsimishimu jne. jne. Noh, ütlege nüüd ise, kas seltskonnal on kõlblist õigust neid inimesi vihata ja neile nende õnnetuse eest kätte maksa — ja mitte vastupidi?“

„Ei ole seda õigust.“

„Bravoo! Tähenab, umbes 25 protsenti (võib-olla ka rohkema) suhtes olen juba ühiskonna loonud. Vaat kus on mu konks. Mis ütlete selle kohta?“

„Paistab tõenäoline olevat.“

„Nii, nii, kants kõigub juba, tal on suur auk sees: 25%. Väga häa, edasi, nüüd tuleb 35 protsenti või nii umbes, — arvude suhe ei mängi siin suurt rolli, pääasi on kõik sada protsenti kokku.“

„Need 35% on aga vist küll kindluse raskeim osa ja ma kahtlen, kas teil korda läheb seda võtta.“

„Eks saame näha. Tõsi aga on, et see on kindluse tugevaim koht, ja ta purustamine nõuab suuremat ettevalmistamist. Asume siis asja juure. Silmitsegem eneste ümber. Kui esimese kategooria mehed kõrvale jätta, torkab meile kohe silma üks klass vange, kes on natuke sarnane esimesele kategooriale, kuid sellest siiski väga erineb..“

„Milliseid te mõtlete?“

„Esimese kategooria mehed on juba maast-madalast ümber käinud roimarlike ideedega, kuid mehed, kelledest nüüd tahan rääkida, on elanud teatava aja oma elust,

mõnikord isegi juba üsna kõrge vanaduseni ausat elu — vähemalt neis piires, mida meil väljaspool vanglat ausaks eluks peetakse. Siis äkki on tulnud krahh — on tulnud midagi, mõni asjaolu, mõni igatahes väline põhjus, mis viis mehe roimale. Väline põhjus — pange seda tähele. Sisemiselt pole säärane roimar oma elus roimarlikult „unistanud“, — vähemalt on ta oma äri- või elukombinatsioonid ikka katsumud läbi viia ausate võtetega — kuni ta sattus säärasesse olukorda, milles ta niiteldada sunnitud oli roimarlikule teele minema, sunnitud nimelt sel määral, et ta tahtis jääda väliselt endiseks inimeseks ja selleks tõi ohvriks oma sisemise puhuse. Kahtlemata on see komistus süütegu ja kahtlemata on komistaja selle eest karistuse ära teeninud. Ära teeninud — ütlen ma, kuid see ei tähenda veel, et ühiskond peaks kohe ruttama teda selle eest karistama. Harilikult on „sissekukkumine“ säärasele seni austasti elanud inimesele isegi küllaldaselt suureks hoobiks ja õigupoolest kõige raskemaks kõlblikeks karistuseks. Ta on diskrediteeritud oma kaaskodanike ees — ja see ongi see kõige valjem karistus. Vangla ei lisa sellele tihtipäele midagi muud juure, kui lõhub inimese elu põhjalikult, diskrediteerib ta päris põhjalikult ses mõttes, et vanglast läbikäinud inimest ühiskond enam miljalgi täisõiguselise liikmena oma hulka ei taha võtta. Selle tulemuseks on tihti, et ükskord komistanud inimene muutub ka „elukutseliseks“ — olude ja kaaskodanike surve, talle ei võimaldata enam endist elu, tihti ei saa ta teenistust, läheb põhja, muutub vanglakodanikuks ja on ühiskondlikult surnud. Muidugi on see küsimus väga laialine ja nõuab pikemat arutamist. Siin on mitmesugused variatsioonid võimalikud. Mina paneksin ette säärased roimareid nende esimese roima puhul karistamata jätta, — anduvad nad aga juba teist korda kuritegevusele, alles siis karistada. Säärased roimarid nagu juba tähendasin, on väliste juhuuste, õnnetuste ja muude sääraste olukordade ohvrid; tihti on need olukorrad väga traagilised, tihti saatuslikud; tihti on sääraste olukordade tekitamises teised inimesed süüdi, sest tihti on säärased roimarid roimareiks saanud oma sõbraliku, inimliku suhtumise pärast kaaskodanikele, tihti langevad nad otse oma häätegevuse või ligemisearmastuse ohvriks. Igatahes on see küsimus väga komplitseeritud, seda peaks võtma väga õrnalt ja ettevaatlikult, kõiki kuritegevusega seotud asjaolusid igakülgelt ja võimalikult inimlikult kaaludes. Võtame näiteks järgmise juhtumi. Keegi ametnik, kel on valitseda oma ametkonna riigiraha, annab sellest väiksema summa laenuks oma kaasaametnikule: viimane palub teda pisarsilmil, kuna tal naine haigemajas raskekujuliselt haige ja selle juure on tarvis kutsuda parim eriteadlane; lubab raha mõne päeva pärast tingimata tagasi maksa. Mis pidi tegema kaasaametnik? Kui „korralik ja aus“ inimene oleks ta pidanud ametvenna palve täitmata ja riigisummad puutumata jätma, kuid kui hääd, kaastundlik ja südamlük inimene tuli ta palvele vastu ja andis raha, muidugi ilma ühegi kviitungita, omavoliliselt, nagu see sõprade vahel kombeks. Juhtus aga, et kaasaametnik raha lubatud ajal tagasi ei maksnud, — kas tal see võimalik ei olnud või ta, lihtsalt, ei tahtnud maksa, kes seda teab. Äkki tuli mingi revideerimine ja raha leiti puudu, kuna asjaolud nii kujunesid, et ametnikul võimalik ei olnud puudujääki ka omast taskust katta. Ametnik võeti kui riigiraha raiskaja vahi alla ja hiljem mõistis kohus ta pikemaks ajaks vangi. Niisuguseid lugusid on palju. Küsime nüüd, kas kõnesolev ametnik oli süüdi? Ja vastame, et oli. Kuid küsime, kas oli inimlik teda selle eest ja päälegi veel pikemaajaliselt karistada? Ja vastame: ei. See karistus oli täieline mõttetus, oli hoolimatu hoop ühiskonna poolt õilsaimale inimhingele. Küllalt oleks olnud, kui säärane süüdlane hoiatuse oleks saanud, — ja see sissekukkumine oleks ta juba isegi arstinud edaspidisest inimlikkusest meie ebainimlikul ajal. Teine asi muidugi oleks, kui juhtuks tal veel midagi seadusevastast, — alles siis võiks temast juba rääkida kui roimarist. Võiks veelgi näiteid tuua. Äriteenija, kes peaaegu iseisvalt juhib omaniku äri, on mõnele kundle krediiti annud ilma omaniku teadmata. Revideerimisel selgub

see, äriteenija võetakse vastutusele võõra vara raiskamise eest, kuna äriomanik tema suhtes hirmus kange õiguseotsija on oma muidu üsna kahtlaste ärioperatsioonide juures. Või veel: kinnitusseltsi agent annab rutulisel äräsõidul raha üle kinnitusseltsi inspektorile, kuna kviitung lubatakse talle järele saata. Öösi joob inspektor raha läbi, järgmisel kokkusaamisel agendiga ütleb rahasaamist üldse mitte mäletavat ja agent võetakse vastutusele ning pannakse vangi. Muidugi pole kohtul paljudel säärastel juhtumitel võimalik tött selgitada, kuid seda enam peaks sääraste süütegude puhul ettevaatlik olema ja seda enam tõestab see minu vaadet, et säärast tüüpi roimarid võiksid esimesel juhtumil üldse karistamata jääda või, kui see liig „humaanne“ tundub, siis karistus võiks olla väga kergekujuline. Kordan, säärased roimad on tihti õnnetustest, paratamatustest, saatuslikest, aga ikka rohkem välistest asjaoludest tingitud. Ka siis, kui inimene lihtsalt isikliku häda sunnil välja on läinud oma seisukorda päästma ebaseadusliku või roimarlikul teel, ei tarvitseks teda esimese roima puhul kuigi raskesti karistada, vaid talle jätta võimalus oma edaspidise eluga näidata, kas ta on roimar või ainult õnnetu inimene. Vahe tõelise roimari ja nii-ütelda kuriteole saatuslikult sattunud inimese vahel on see, et esimene saab roimaga igasuguses olukorras hakkama, et ta ilma roimata ükskõik missuguses olukorras elada ei saa, kuna teine satub roimale ikkagi suuremalt osalt teatava häda sunnil, teatavil asjaoludel, — ja kui neid asjaolusid poleks olnud, poleks olnud ka roima.

Teeme nüüd järelduse teise kategooria kohta ja ma küsin: kas on need inimesed tõelised roimarid või ei?”

„Ei ole.“

„Nii. Aga kui nad pole tõelised roimarid, siis kas on nad karistuse ära teeninud või ei?”

„Olen nõus teie enda sõnadega, et nad on karistuse ära teeninud, kuid nad võiksid jääda karistamata, kui nende roima iseloom seda eeldab, et nad enam edaspidi kuritegevusele ei andu, — või neid võiks karistada väga kergelt.“

„Noh, olgu. Kuid mind huvitab kõige rohkem kokkuvõte: on ühiskonnalt inimlik säärastele roimaritele viha ja põlgust näidata, neid nii-ütelda vande alla panna, neid avalikult teotada, häbistada, nende vastu süd ametu, toores ja ülbe olla, nagu see meil tihti sünnib?”

„Ei ole.“

„Soo. Sellega on pääkants võetud.“

„Paistab küll.“

„Ja nüüd edasi. Tuleb kolmas kategooria. Need on nõrga iseloomuga inimesed, kes nähes enda ümber neid ahvatlusi, mis ühiskondlik elu pakub, satuvad libedale teele lihtsalt sellepärast, et nad end ei suuda tagasi hoida, kuigi nad aru saavad, et see, mis nad teevad, ei ole õige ega seaduslik. Vahe nende ja elukutselistel vahel ongi see, et nad ise oma roimast nii-ütelda sugugi „vaimustatud“ ei ole, tema pärast südames õnnetud on, teda kardavadki, temast püüavad eemale hoida, mõnikord sellepärast raskeid hingelisi võitlusi läbi teevad, kuid ometi enestest üle ei saa. Mis ütelda nende inimeste kohta? Ons nad tõelised roimarid?”

„Ei ole.“

„Mis on nad siis teie meelest?”

„Raske ütelda. Nad on lihtsalt õnnetud inimesed.“

„On ühiskonnalt õigus neid needa ja põlata?”

„Põlata ju võib, nagu igat vastumeelset nähtust. Kuid irvitada nende üle ja neile kive pilduda on ülekohtus.“

„Niisiis on ühiskonna kants võetud. Ülejäänud neljandat kategooriat ma ei kaitse. Annan ta täielikult ühiskonna omakohtu alla, kuid — pange tähele! — sellele kategooriale on ühiskond, vähemalt üks osa temast, tihti kõige sõbralikum, selle kategooria meestest ta tihti peab lugugi, austab isegi neid, isegi kumardab, eriti kui need roimarid terve nahaga ja eriti terve rahakotiga pääsevad. Siis on nad kõige ausamad ja auväärsemad ühiskonna liikmed! Sellest võtke õpetust, et kui te ei kuulu neljanda kategooria hulka, teil häbi ja raske võib olla oma roima pärast oma südames, kuid mitte

Tartu ülikooli õppejõude

FEODOR KORSSAKOV (†)
Avaliku õiguse dotsent 1926—1932

DR. PHIL. WALTER FREYMANN
Filosoofia eradotsent, alates a. 1919

PROF. DR. PHIL. LUCIEN
RÜDRAUF
Prantsuse keele ja kirjanduse era-
korraline õppejõud, alates a. 1922

ühiskonna ees! See andku teile julgust teie edaspidises elus.“

„See kõik on väga ilus. Aga lubage küsida lõpuks, miks te seda ühiskonda nii manate? Ega ühiskond süüdi ole, et teie siin istute.“

„Lubage...“

„Te ise olete selles süüdi, sest teie olete teinud vastava süüteo, mitte ühiskond. Ja teid siia on saatnud seadus, mitte ühiskond, ja hoiab teid siin kinni jälle seadus, mitte ühiskond.“

„Lubage! See kõik on, julgen teile ütelda, teie selge naiivsus. Mina ei räägi selleks, et end pesta puhtaks. Mina räägin üldasja pärast ja selle kasuks. Meie isikud ja süüteo jätame jutust üldse välja. Ja kuulge: kuigi ma olen korda saatnud teatava roima, on mul siiski õigus mõelda ja näha, — seda õigust ei saa minult keegi võtta, isegi mu süü mitte, sest vaatamata mu süüle, jääb mulle mu isik täielikult, nii-ütelda kogu oma koosseisus alles, järelikult ka mu süda ja aju. Ning mina ütlen: jah, mina olen süüdi, mina kannan oma karistust, kuid kas võtab see minult võime näha ka ühiskonna vigu? Kas leiate selle olevat ebasünda, et üks vang, üks roimar julgeb ka mõtelda ja avaldada oma mõtteid? Noh, siis pole teie parem kui need teised sääl väljas — ühiskonnas, kes ei pea vangi enam inimeseks. Sellepärast rahustuge, te eksite: mina ei manaa ühiskonda, vaid avaldan ainult oma mõtteid oma praegusest olukorrast saadud kogemuste põhjal. Kas ühiskond siis isegi nii kitsarinnaline on, et ei tahaks neid mõtteid kuulda, kui ma tahaksin neid näit. avaldada. Ja ainult sellepärast, et ma ühiskonnagi vigu arvan taipavat? Ma võin ju väga palju ka eksida, kuid kas ühiskonnal siiski nii vähe 'närve' on, et ta ei suudaks ära kuulata ka ühe roimari, ühe vangi arvamisi üldtähtsast asjast, kuigi need arvamised nii-ütelda aine aktuaalsuse ja vaadete väga suure erinevuse pärast paistavad — nagu teie ütlete — 'manavatena'. Nii kitsarinnaliseks

ma ühiskonda siiski ei pea. Ning asjata segate siia minu isikut. Mina isiklikult — ja veel päälegi omas asjas — ei nurise ega mana, mina vaid mõtlen ja näen, kordan teile seda veelgi. Ning räägin kui mõtleja inime, mitte kui vang. Mis puutub aga sellesse teie väitesse, et roimareid karistab seadus ja mitte ühiskond — midagi niisugust te tahtsite, eriti minu isiklikul arvel, väljendada, — siis te unustate lihtse tõsiasja, et seadus on ühiskonna tehtud või tema poolt vastu võetud, järelikult karistab meid ühiskond, mitte seadus. Te võtate seda asja nii-ütelda ainult kõlaltselt, ilma ligema vaatlemiseta. Ühiskonnal on seaduseandlik võim, mitte kohut, mida nii tihti 'manavad' siin paljudki vangid. Kohus peab ainult käima selle seaduse järele, mis ühiskond talle on annud, ta on ainult ühiskonna tahte täitja, nii nagu vangla on ainult kohtuotsuse täitja. Teiegi olete laskunud nende naiivsete vangide tasemele, kes kiruvad kohut ja vanglat, resonanceerides väga mitmesuguste asjaoludega, millede tõsiolu me muidugi ei tea. Asjatu vaev! Kohus ja vangla täidavad ainult oma kohust, muud ei midagi; nad peavad olema säärased, nagu ühiskond tahab, vastasel korral ei oleks nad seda, mis nad olema peavad.“

„Saar aru. Aga olen juba kaotanud niidi — milleks õigupoolest teie jutt. Mida te õigupoolest taotlete?“

„Ma ei taotle rohkem midagi, kui avaldan oma mõtteid. Asi seegi ühele vangile — need eneseavaldused. Midagi neis ikkagi tõepärast on. Need on ühe vangi 'vagad soovid', mida teil ei maksa võtta 'teaduslike teooriatena', kuid mis tulevad tähelepanekuist ja pikkadest vanglamõtetest. Nii. Olen natuke oma aega viitnud, tänu hää jutuseltsi eest ja ärge pahandage, kui mõnes vastuväites olin ehk terav. Vangi närvid ei ole need, mis välistel inimestel. Nüüd lõpetame jutu, kuulete — see on rahuvile, mis käsib minna magama. Tuleb vangla-öö, pikk ja unetu.“

Richard Roht

Richard Patzner

Inimese vaimu varakambrid

Maa ilma suurimad raamatukogud

TERAVMEELNE filosoof ja mitmekülgne teadlane Leibnitz avaldas 17. sajandi 90-ndail aastail mõtteid raamatukogude korraldamise üle, mida praegugi moodse raamatukogu korralduse lähtepunktiks peetakse. Kord jälle selle küsimuse alal tegutsedes, nimetas ta raamatukogusid „inimese vaimu varakambriteks“.

Üks tuntud bibliotekaar lisab sellele tabavale ütlu- sele: „Mitte varakambrid, mis hirmunult oma uksi ahnete võoraste eest sulevad, vaid varakambrid, mis meeldi oma vara jagavad, sest mida rohkem nendest võetakse, seda rikkamaks nad muutuvad. Sääli, kus nad mõistliku, hoolitseva käe all võrsuvad ja kasvavad, tõuseb nendest vaikselt leegitsev tuli, mil väljavalitud oma tõrvikuid süütavad, et neid siis pimedusse kanda.“

Kirjakogumise tähtsust mõisteti vanalgi ajal. Nii näiteks moodustus Aleksandrias kuulus Ptolemäose biblioteek, mis koosnes mitmest sajast tuhandest kirjarul- list. Keskajal oli kirjakogumine eriti suur auahnete vürstide õukondades ja teadusehimuliste munkade kloost- rites. Sajandite kestel on kõigis kultuuriikides rikkaid raamatuvärskeid kokku kantud, mida vanasti vaid piiratud ringkonnas õpetatud magnaadid ja tähelepanu äratavad õpetlased kasutada said.

Inimese vaimu varakambri avamine igale vaimutõ- tegijale on uue-aja väärtuslikemaid teeneid. Väärtusli- keks ja kasulikeks kultuurtegevuseks uuel ajal on suurte teaduseraamatukogude kõrval ka tihedalt üle maa levi- nud rahvaraamatukogud ja lugemislauad.*)

Inimest saadab ta tööpõllul alatine püüe suuruse ja arenemise poole. Samasuuruse auahnus on ka kõigil kogumise aladel tõukejõuks, olgu see raha, raamatute või kunstiväärtuste kogumisel. Kuna Ameerika dollar- miljonäride arv tõuseb 40.000-ni, millele lisaks tuleb veel hulk Euroopa ja teiste mandrite miljonäre, peab selle- vastu maailma suurimaid raamatukogusid sootuks teise mõõdupuuga mõõtma. Maailmas on vaid 26 raamatu- kogu, mille köidete arv miljonisse ulatub; nendest ainult 9, milles köidete arv üle 2 miljoni.

Asukoht	Raamatukogu nimetus	Asutamise aasta	Köidete arv (milj.)
Paris	Bibliothèque Nationale	1367	4,5
Leningrad	Avalik Riigi raamatukogu	1814	üle 4
Leningrad	Teaduste Akadeemia bibl.	1728	4
Washington	Kongress-biblioteek	1800	3,56
Moskva	Avalik Lenininim. raamatuk.	1828	3,5
London	British Museum'i biblioteek	1753	3,15
New-York	Avalik raamatukogu	1895	2,97
Cambridge	Harvardi ülikooli biblioteek	1638	2,5
Berliin	Preisi Riigiraamatukogu	1661	2,2

Eelseisvast 9 suurima raamatukogude nimestikust selgub, et Pariisi *Bibliothèque Nationale* on maailma suurim ja tähtsaim raamatukogu, mis tänapäevani maa- ilmaakuulsuses püsinud. Selle juhtkohal seisva kogu võistlejaks on aga mõlemad nimestikus järgnevad raa-

matukogud: Leningradi ja Moskva avalik Lenini-nime- line biblioteek, mis alles pärast sõda praeguste Vene- maa valitsejate poolt eraisikult raamatukogude konfis- keerimise tagajärjel säärasele hiigla dimensioonile on jõudnud. See arvurikas ja ebaõigel teel saadud juure- kasv ei ole veel lõplikult loetud ja õieti katalogeeritud. Kolmes nimetatud Venemaa suurimas raamatukogus leidub praegu kahtlemata duplikaate, mida veel tarvis välja sõeluda. Ei ole võimatu, et bibliograafiliste ük- suste õigel loetlusel Venemaa hiigla raamatukogud märksalt kahanevad, nii et neljandal kohal toodud Washingtoni Kongressbiblioteek ja kuuendal — Lon- doni British Museum'i Raamatukogu tähtsama koha evi- vad. Ülaltoodud nimestikus mainitud 3 Ameerika mil- jonraamatukogu kujutavad väga suure väärtuse. Raa- matukoguasjandus seisab Ameerikas kõrgel, jäljenda- mist väärival õitsemel. Talle otse voolavad raha- summad nii riigilt kui eraisikult, nii et Ameerika vai- muvarakambri suurenemine on täiesti kindlustatud. Saksa suurim raamatukogu, Preisi Riigibiblioteek, 2,2 miljoni köitega seisab toodud nimestikus viimsel kohal. Kuid Saksamaal on selle vastu hulk kesksuurusega vää- rtuslikke ja hästikorraldatud raamatukogusid.

Nüüd järgneb 17 raamatumiljonäri. Nad jagunevad üheksasse riiki. Esimesel kohal on Ameerika Ühend- riigid (Boston, New Haven Conn. Chicago, Cleve- land ja New-York) 5 raamatukoguga, kus üksiku raa- matukogu köidete arv 1,1 milj. ja 1,4 miljoni vahel kõigub, ja mille köidete üldarv 6,5 miljonini ulatub. Nii Prant- susmaal (Pariis ja Strasburg) kui Austrias (Viin), Inglismaal (Oxford ja Cambridge) ja Venemaal (Kiiev ja Moskva) on 2 raamatukogu vähemalt 1 miljoni raa- matutega, kuna Saksamaa (München), Hispaania (Mad- rid), Itaalia (Neapel) ja Madalmaade (Haag) raamatu- kogude hulgas üks miljonär on.

Eeltoodud andmed käivad trükitud raamatute kohta. On vahest raske neid arve üksteisega võrrelda, sest raamatuasjanduse lugemises ei ole kõigis riikides veel ühtlust loodud. Eraldi nimetatakse 15-nda sajandi va- ratrükke, n. n. *incunabula*, hulk suuremais ja väiksemis raamatukogudes leiduvaid käsikirju, siis maakaarte, plaane, *musikalia*'id jne. Mõned kogud arvestavad köi- teid, teised bibliograafilisi üksusi. Dissertatsioonid ja väiksed brošüürid loevad vahel täisiüksusena, kuna vahel neid jälle erinimestikus nimetatakse. Seepärast oleks väga soovitav, et suuremaid raamatukogusid evivate riikide bibliotekaarid kokku tuleksid, et ühist raamatu- lugemise korda välja töötada ja seda siis igal pool maksma panna.

Viimasel ajal on tihti üles kerkinud küsimus, kas mitte hulk vanemaist sajandeist pärit-olevaid raamatuid praegu oma väärtust niivõrd pole kaotanud, et need tu- leks raamatukogudest kõrvaldada. Selleläbi lahenduks tihti esilekerkiv ruumipuuduse küsimus uutele kogudele. Nüüd, kus rohkem kui 10 aastat maailmasõjast on möö- dunud ja kus tihti teaduseharudele ajalooliselt tagasi vaadatakse, hakatakse sellest mõttest loobuma. Ja kui kirjeldatud suurtes raamatukogudes hakataksegi eral- dama vähetarvitatud eelmiste sajandite raamatuid, siis ei tohi eraldatavaid raamatuid hävitada ega niiskeis keldriruumes pakituna hoida, vaid neid koguma uude, tsentraalselt asuvasse kohta ja sääl uuesti üles seadma. Tarviduse korral peavad huvitatuile ju ka vähe tarvita- tud ja vähem aktuaalsed raamatud kergesti kättesaad- vad olema, sest kui tihti ei saa kõrvalepandud ja unune- nud raamatust vajalikku informatsiooni, kolletanud leh- tedest uurijaile väärtuslikke näpunäiteid.

R. Patzner

*) Eesti rahvaraamatukogude ja lugemislauade sei- sukorrast loodame edaspidi avaldada võivat erikirjutuse. Toim.

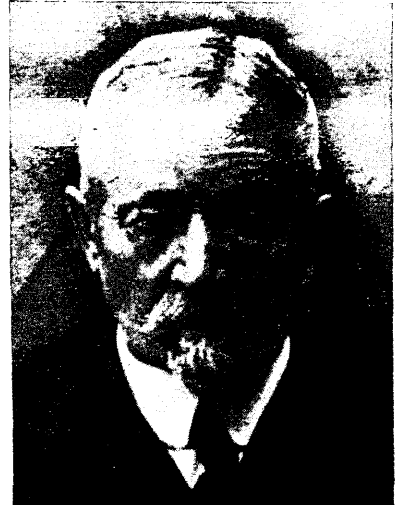
Tartu ülikooli õppejõude

DR. MED. ALFRED FLEISCH
Füsioloogia prof. 1926—1932.
Valiti Lausanne'i ülik. füsioloogia professoriks

DR. MED. ALEKSANDER RAMMUL
Tervishoiu professor, alates a. 1920

DR. MED. JOHN BLUMBERG
Operatiivse ja üldkirurgia dotsent
1921—1931; † 13. X. 1932

Mag. zool. Juhan Aul

Andekus ja ristamine

TALLINNA keskkooliõpilaste tõuliste andmete lehitsemisel sattusin üllatavale leiule: segarahvusest-õpilaste andekus osutus suuremaks kui puhteestlastest-õpilaste oma. Arvutamine selgitas, et esimeste edasijõudmise aritmeetiline keskmine oli (arvatud 5-pallilise hindamisastriku järgi, kusjuures „—“ resp. „+“ arvestasin 0,25-ks) 3,51, kuna ta viimaseil võrdus 3,18.

Käesoleva aasta kevadel, mil mul võimalus oli Saaremaal maailmasõja aegseid õpilasi tõuliselt uurida, pidasin seda asjaolu silmas ja varustusin samuti asjaomaste andekuse-andmetega. Nende andmete kokkuvõtte järgi on sääsete „segavereliste“ keskmine pall 3,30 (69 õpilast), puhtsaarlaste oma aga 3,28 (201 õpilast). Kuna Tallinna-andmete puhul ei ole kahtlust, et meil on puht- ja segarahvusest õpilaste andekuses vahe tõeliselt olemas, ei saa seda Saaremaa-andmete puhul mitte ütelda: selleks on vahe liiga väike. Mis aga tähtis ja mõtlemapanev, on see, et vahe on siiski segarahvuste kasuks, vähemalt ta ei ole mitte nende kahjuks, nagu seda oleks võinud oletada. Sest Saaremaa „segaverelised“ on peaaegu kõik vallasemate lapsed ja nende isade-galerii on väga kirev, — siin on venelasi (päämiselt), poolakaid, tatarlasi, juute, soomlasi, leedulasi, sakslasi jne.

Ehkki kõnealuste nähtuste mõistmisel tuleb esmajoones arvestada individuaal-pärivuslikke ja sotsiaalseid asjaolusid, ei saa siin päris vaikides mööduda ka rahvaste ristamisest kui niisugusest. Viimane on rahvaste kultuuraktiivsuse ja -võimelisuse kujunemisel küllalt tähtsaks teguriks, et tema juures siin mõne reaga peatuda.

Olgu kohe tähendatud, et väga erinevaise tõugudesse kuuluvate rahvaste ristamise tulemused on peaaegu alati ja kõikjal olnud negatiivsed. Vanade helleenide sulamine hilisemal ajal idarahvastesse tähendas nende kultuurile kadu; põhja-ameeriklaste segunemine neegritega ja indiaanlastega mulatideks, resp. metiitsideks, kus see toimub, viib nende kultuurivõimelisust alla; samuti ei too ei hispaanlaste, ei inglaste, ei hollandlaste, ei

prantslaste ristumine nende asumaalastega muud kaasa kui ainult „verekaost“. Meil ei ole juhusst olnud selliste grandioossete ristamislavastuste osaliseks olla ega ei ole põhjust neid nähtusi siin lähemalt valgustada.

Küll on meil aga juba hallist minevikust saadik olnud tegemist ristumisega valgetõuliste rahvastega, ja niisugusest saab juttu olla praeguselgi korral. Lähedast tõugu rahvaste segunemine on tavaliseks nähtuseks kogu Euroopagi rahvaste peres — mitmed rahvad, nagu inglased, prantslased, itaallased jne. on otse rahvaste liitumise produktid. Ja milline on selle kultuurbioloogiline tulemus? Vaatlused näitavad, et rahvaste andekus selle all kannatanud ei ole, sageli aga küll võitnud. Vana Hellas ja keskaja Florents on selleks otse klassilisteks näideteks! Kindlasti võlgnevad ka vanemad kultuurrahvad — egiptlased, assüürlased ja babüloomlased oma kauase kultuuri mitmekordse taasõitsengu korduvaile ristamisile. Samuti on ammu avastatud tõsiasi, et mitmete rahvaste piirialad, kus omal ajal toimus intensiivne ristumine — Madalmaad, Saksimaa, Austria jne. sammuvad geeniuste rohkuselt kultuurliikumiste esirindel. Kõige kultuursem element Euroopas asetseb Hollandis, Kesk- ja Lõuna-Saksamaal, Austrias, Põhja-Itaalias, Prantsusmaal, Flandrias jne. ja ometi on need alad tõuliselt kõige ebaühtlasemad (päämiselt põhja-, vahemere- ja alpi-tõu segud). Vastupidi, tõuliselt ühtlased ja isoleeritud rahvad, nagu vanad lakedemoolased, hiinlased j. t. langevad vaimlisesse tardumusse, ühetoonilisusse ega paista enam ei milleltki välja. Saksamaal näit. on Hessen ja Loode-Saksamaa tõuliselt kõige ühtlasemad maa-alad, ja ometi on need kõige vähem annud silmapaistvaid kultuurtegelasi. „Geeniuste produktsioon on umbes vastuproportsionaalne rahvaste tõulisele puhtusele ja paigalisusele“ (E. Kretschmer).

Miks see on nii? Kuidas mõjub ristamine? Need on küsimused, mille vastamist võimaldavad päriivusteoreetilised kaalutlused.

Nagu teada, on ju igal tõuliselt ühtlasel organismide rühmal oma erilaad ja, nagu üteldakse, varieeruvuse ula-

Kontsertide ülevaade

MÖÖDUNUD suve Vanemuise aiamuusika tähtsaimaks kontserdiks osutus 1. sept. toimunud juubelkontsert, mis tähistas kahekümneviiendat aastat sümfoonilise muusika arendamises laulujumala Vanemuise suvipõues. Juubelkontserdiks oli orkester tublisti suurendatud, nii et esines peaaegu säärasena, nagu ta oli endistel hülgeaegadel. Juhatasid vaheldamisi kauaaegsed aiamuusika maestrod Juhan Aavik, Juhan Simm ja möödunud hooaja alaline juht Voldeemar Tago. Päevakohase kõnega esines dir. Ants Simm. Kava sisaldas ka eesti helitöid (Aavikult ja Kullilt).

Talvise kontsertide hooaja avas koloratuur-sopran Miliza Korjus 16. sept. Vanemuises. Laulja evib pääle muusikalise talendi ilusa ja sümpaatse hääle. Üllatas pääasjalikult oma imekerge ja vabalt kõlava koloratuurilauluga. Klaveril saatis osavasti P. Lüdig.

Pühapä. 2. okt. (kell 6 õht.) oli ülikooli kirikus Ada Juurupi ja Ina Sultsoni esimene kontsert. Laulja Ada Juurup on omandanud muusikalise hariduse Budapesti riiklikus muusika-akadeemias. Viiulimängija Ina Sultson on alles õpilane samas õppeasutuses. Debütantidega võis rahule jääda. V. Blaubrükki orelisoolo ja -saade oli väga hääd.

Erilise menukusega toimus Juhan Simmi au-

õhtu, mis oli korraldatud 2. okt. õhtul Vanemuises juubilari 25-aastase tegevuse mälestuseks Vanemuise muusikajuhina. Õhtu kava koosnes juubilari väga mitmesugustest muusikateostest, andes huvitava läbilõike helilooja loomingust. Esinesid — Vanemuise lavatrupp ja solistid (Nander, Põlde ja Lipp), Vanemuise muusika Osakonna segakoor, Vanemuise orkester, Tartu Mees-*telaulu Selts* ja külalissolistina prof. Th. Lemba. Juhatas juubilar. Palju lilli, kinke, südamlikke õnnesoove ja südanhaaravaid silmapilke.

Hiljuti peetud Chopin'i konkursi esimene laureaat Aleksander Uninsky esines 5. okt. Vanemuises (ammugaitsetud uuel klaveril), pakkudes kontsertpublikule ilusat ja hästitõlgitsetud tehnikakerget klaverimängu. Kunstnikul oli hääd menu.

Noore organisatsiooni — Tartu Akadeemilise Helikunsti Seltsi korraldusel oli 10. okt. Vanemuises kamermuusika-õhtu, kus esines Eesti Akadeemilise Helikunsti Seltsi keelpilli kvartett (R. Palm, H. Laan, A. Saat ja A. Karjus) ja solistina R. Jõks. Kvartett ilmutas hääd koosmängu, eriti aga Debussy teose ettekandes. Solist laulis Donizetti, Leoncavallo ja Merikanto laule. Klaveril saatis O. Root. Esinejailt nõuti rohkesti lisapalu. R. Heliste

tus, kindlasuunaline ja piiratud! Iga tõuarendaja teab, et juhtumil kui tahetakse suurendada organismi varieeruvuse ulatust, kui tahetakse mingile liita teise tõu tunnuseid ja omadusi, siis tuleb teda selle viimasega ristata. Järglaste teisest põlvkonnast alates esineb nüüd üha jälle indiviide, kel esialgsete tõugude omadused on summeerunud ja kelle võimete ulatus on seega tõesti suurem. Vähemalt kogu järeltulijaskonna mitmekesisus on tublisti suurenenud.

Inimene ei ole siin erandiks. Iga e. v. puhtatõulise rahva looduslikud kalduvused ja võimed võivad alles siis kvalitatiivselt suurenedada, kui neile lisandub teist tõugu rahvaste erilisi sugemeid. Uute ja erisuguste tüüpide tekkimiseks on nüüd palju rohkem eeldusi kui varemalt.

Individuaal-päriuslikud asjaolud teevad seda veelgi mõistetavamaks. Kahe erisuguse päriusmassi kokkusattumisel suureneb indiviidi vaimne pinevus, mitmekulgistades tema tegutsemist, luues selle labiilse tasakaalu, mis sunnib teda otsima ja looma — nähtused, mis on nii iseloomulikud geniaalseile isikuile. Ristamine suurendab sisemisi vastolusid, tõhustab vaimset liikuvust ja ärksust. Ta killustab küll iseloomu, kuid muudab vaimu aktiivseks ja tugevaks. Kindlasti ei oleks Lydia Jannsen saanud Koidulaks, kui tema isa oleks abiellunud sama vaimulaadiga eestlannaga, nagu ta seda oli ise...

Veel võiksime rahvaste ristamise tulemuste käsitlemisel arvestada sellega, et sageli on erisuguste tõugude järglased suuremad, tugevamad ja võimekamad kui nende vanemad, juba esimeses põlves. See nähtus kannab luksureerumise nime ja seda tuleb mõista kui mõlema tõu domineerivate ehk valitsevate tunnuste ja eriomaduste kuhjumist. Arusaadav, et see ilmneb ainult esimeses põlvkonnas ega avaldu hiljemalt enam. Loomakasvatavad seepärast luksureeruvaid indiviide kasutavadki ainult — kasutusloomadena. Endastmõistetavalt on luksureerimisnähtused inimestegi juures mööduvad, ja kui nende varal katsutakse seletada näit. rahvaste kasvu pidevat tõusu (Lundborg), siis on see küll enam kui vaieldav.

Kui nüüd andekuse tõus ristamise tulemusena tahab olla tõestatud ja põhjendatud fakt, siis ei tohi teda ometigi ülehinnata. Kõigepäält tuleb teadlik olla sellest, et

ristumise positiivne mõju on massistatistiline tõik. Oleks otse naiivne, kui keegi tuleks teda „ümber lükkama“ selle tõiasja põhjal, et tema lapsed, kes teistest rahvustest abikaasalt, on andevaesed... Peab arvestama seda, et ristumine on kui kaheterane mõök, sest luues kõige väärtuslikumaile kombinatsioonidele esinemisvõimalusi, loob ta neid ka — kõige halvamaile! Ja kuna andekad ei ole päriusbioloogiliselt sugugi mitte need kõige tublimad (füüsilised ja vaimsed defektid, laste vähesus või puudumine), siis on selge, et „suurejooneline“ ristamine võib isegi hädaohtlikuks kujuneda, eriti siis, kui ta ähvardab masendada rahvuse kui loodusliku kultuurühiku ühtlust ja omapärasust.

Edasi me teame ka küllalt tõiku, mil ristamise hääd küljed ei näi isegi massistatistiliselt esile tulevat. Tunname näit. küllalt sadamalinnu (eriti Lõuna-Euroopast), teame suurlinnu, teame mitmeid maidki (Balkan, Põhja-Ameerika), kus rahva relatiivne geniaalsus ei ole tõusnud, vaatamata erakordsele ristamisele! Ei saa neid nähtusi kohe ja lõplikult „seletada“, nad on selleks liiga keerukad. Ristamise positiivse mõju vastu nad ei tarvitse aga seepärast veel kõnelda. Mis puutub näit. suurlinnadesse, siis laseks ehk see asjaolu, et nad ei ole annud kuigi palju kultuurtegelasi, vahest sellega seletada, et siin tsivilisatsioon neelab andekamad jõud, rakendab nad oma alale, mistõttu kultuuriline looming võib kannatada... Paljude „liitrahvaste“ allajäämise või seisumajäämise põhjusi tuleb aga küll otsida sellest, et ristamine ju kui niisugune midagi ei loo, ta ainult võimaldab tublide päriustegurite kombinatsioonide, kuid ei mildestki pole ju midagi kombineerida...

Milline on ristamise mõju meil? Me seda ei tea. Sest need vähesed andmed, mis allkirjutatuna käesolevas kirjutuses esitas, viitavad vaid sellele võimalikule suunale, ei lahenda aga seda küsimust kaugeltki mitte. Millised ristamised, kus ja kui suure ulatusega on meil olnud varemalt aegadel ning millised on nende tõenäolised tulemused? Me ei tea sellest kuigi palju. Ent ometi on need küsimused küllalt huvitavad ja tähtsad, et neile rohkem tähelepanu pühendada.

Juhan Aul

Kohvik „Heinmann“ Tallinnas

Pikas tän. endisid Diskonto-panga ruumes

on meie pälinna mugavamaid ning meeldivamaid kohvikuid. Endised pangaruumid on sisemuselt uuendatud, ehitatud ümber arhit. Ostrati poolt. On seatud sisse moodne, painduv ja pehme valgustus. Seinad on dekoreerinud kunstnik R. Nyman oma õpilastega.

Kohvikus on 4 eriruumi, millised piiritletud teravasti seinte dekoratsioonides, koloriidis ja ka mustreis. Suur tuba sissekäigus, siis tõusva trepistiku järele paremal sinine tuba, keskel kollane, taga suur valge tuba. Dekoratsioon on viidud läbi „pritsimise“ tehnikas, mis silmale meeldiv oma pehmete, uduste üleminekute tõttu.

Suure virtuositeediga on seintele rikkalikult kantud igasuguseid ornamente ja kaunistusi. Lahtiste pindadele on R. Nyman maalinud dekoratiivseid maalingsid.

Mööbel on A. Elkeni ja Kivistiku mööblitööstusest, parimat võrreldes meie kohvikute-mööbliga. Kõige selle tõttu võib Heinmanni kohvikusse tuua nõudlikumaidki külalisi.

Välismaa suuremate kohvikute eeskujul on Heinmanni kohvikus konsert, nimelt kella 8—10 öht. Harilik muusika kella 1/26—1/211 öht.

MIHKEL ANDREESEN

Rätsepmeister Tallinnas, Rätsepmeistrite Ühingu esimees, üleriikliku kesk-, väike- ja käsitöösturmeistrite keskkoonduuse asutaja ja kauaaegne juhatuses esimees

„Olion“ 1933-ndal a. uuel kujul

Paljude Olioni lugejate soovile vastu tulles muudetakse järgmisest nrist alates Olioni kausta vastavalt väiksemaks. Praktilised nõuded näitavadki, et ajakirja väiksem kuju on eesti oludele vastuvõetavam. Praeguses kaustas saab nr. postil kergesti kannatada, ta murdub ja kaotab iluliselt. Sama hädahoht varitseb suurema-kaustalist ajakirja meie kirjakastide näol, mis on harilikult sedavõrd väikesed, et sinna saab mahutada ka Olioni üksnes kokkumurtuna. Ka on tülikas suureformaadilist ajakirja osta koju kaasavõtmiseks või reisile minnes jne., jne. Seda kõike silmas pidades ning evide pikka aastate kogemusi ilmubki välismail suur osa ajakirjadest väiksemas formaadis kui meil, kus töötatakse vana harjumuse alusel, nagu seda on seni teinud ka Olion, vaatamata ta teistele tehnilistele uuendustele. Meie aja elule on vastuvõetavam raamat-ajakiri.

Ühtlasi tahame vastu tulla ka neile Olioni lugejaile, kellele tundub Olioni senine kiri liig väikseks, silmale valusana: uuest aastast alates trükime Olioni corpus-, s. o. suuremas kirjas, nii et iga kirjanudusesõber, nii noor kui vana võib Olioni lugeda mõnuga.

Ka sisuliselt tahab Olion muutuda rohkem raamat-ajakirja nõuetele vastavamaks, jäädes seejuures endisele soliidsele tasapinnale ka illustratiivselt küljelt. Vastavalt kausta vähenemisele sisaldab Olioni iga number uuel kujul vähemalt 32—48 lehekülge. Paber jääb ka endiseks, nii et Olioni valitud piltide trükiseltus on kindlustatud.

Kuna kausta muutmisele üleminek nõuab ettevalmistusi, siis oleme sunnitud lõpetama käesoleva nriga s. a.

Olioni aastakäigu. Uue-aasta esimene number ilmub loodetavasti juba jõuluks.

Lõpetades seega kolmandat ning astudes nüüd juba oma neljandasse ilmutumisaastasse, soovitab Olion oma lugupeetud sõprade-lugejaile kriisi aegadest hoolimata ka oma vaimse toidu kindlustamiseks kõrvale panna väike summa Olioni tellimisrahaks, et ei oleks takistusi uue Olioni saamisel.

OLIONI TELLIMISHIND 1933. A. ON:

Tellides: aastaks (12 nrit)	Kr. 6.—	Üksik. ostes: Kr. 9.—
11 kuu p.	5.85	8.25
10	5.75	7.50
9	5.50	6.75
8	5.—	6.—
7	4.25	5.25
6	3.75	4.50
5	3.40	3.75
4	2.75	3.—
3	2.—	2.25
2	1.40	1.50
1	0.70	0.75

Austavalt

OLIONI TOIM. JA TALITUS

DRAAMASTUUDIO-TEATRI etenduste arvustus ühes vastavate lavasteeniliste näidetega-illustratsioonidega ilmub ruumipuudusel järgmisest nrist. Toim.

KAUBA PANK

Tartus, Suurturg 12, omas majas

Telefoni numbrid 9 ja 2-09

Võtab raha hoiule ja maksab 4—6%. Annab laene 7½—8%

Inkasso, transferdid, garantiid ja muud pangaoperatsioonid

Telefon nr. 1-83

KINNITUS A./S. „EESTI LLOIDI“ PÄÄAGENTUUR

Telefon nr. 1-83

Teatrikongressi otsused

Järg

6. Suuremad teatrid peavad panema suuremat rõhku repertuaari küsimuse kavakindlamale lahendusele, suurendades tarbekorral väljaminekuid dramaturgi palkamise arvel, mis toob kahtlematult ka suuremaid sissetulekuid teatrikassale. 7. Repertuaaris olevate tähtsamate teoste lavastamise eel koostagu teatri dramaturg pikemad kirjanduslikud ülevaated etendusele tuleva teose kohta, mis saadetakse kohalikkudele ajalehtedele avaldamiseks seniste mitte midagi ütlevate teatribüroo reklaamkirjutuste asemel, samaks otstarbeks tuleb kasutada eeskava lehega praegu kaasaantavat kuulutuste brošüüri, milles peaks leiduma ülevaade mängitavast näidendist, selle autorist ja muid teatriküsimusi käsitlevaid kirjutusi.

IV. TEATRITEGELASTE KUTSELISE ETTEVALMISTUSE KÜSIMUSES

1. Tuleb hakata senisest suuremat tähelepanu pöörama teatritegelaste kutsele ettevalmistamisele ja üldisele lavategelaste vaimlise tasapinna tõstmisele. Selleks tuleb luua kõigi teatrite toetusele ja kindlale ainelisele alusele rajatud lavakunsti kool, mille ülesandeks oleks käsitleda võimalikult kõiki lavakunstilisi nähtusi (näitlemine, režii, tants, ooper). Kooli ülesandeks peab olema, pöörduda lavategelaste ettevalmistamise, anda teatrikunsti harrastavatele seltskonnategelastele enese täiendamise võimalusi, teatrikunsti propaganda ja teatri mõtte levitamine tegelaste kaudu massidesse, katsed ja uurimused lavakunsti alal üldse ja eesti rahvusliku lavakunsti alal eriti. Ühise lavakunsti kooli teostamisel kasutada praegu selle sihiga töötavaid asutusi ja jõude ning ette valmistada uusi jõude, milliseid peaks tarvis olema õppekava teostamiseks. Küsimuse tegelikult algatamiseks moodustada teatritevaheline komisjon. 2. Näitejuhtidele ja näitlejatele võimaldada täiendusstipendiume välismaile vaid tingimusega, et nende õppereisidel oleks kindel enesearendamise eesmärk ja nad lubavad oma teadmisi tööle rakendada meie teatritegelaste arenemise huvides. 3. Provintsiteatrite näitlejatele ja näitejuhtidele tuleb võimaldada õppereise suurteatrite juure. 4. Arvesse võttes, et õpetajaskond maal harrastab näitekunsti, sellega suuresti teatripropagandale kaasa aidates, tuleks mõelda, et õpetajate seminarides võetaks õppekavasse ka lavakunsti käsitlevaid aineid.

V. TEATRITEGELASTE MAJANDUSLIKU JUHTIMISE JA AINELISE TOETUSE KÜSIMUSED

1. Kuna teatrid saavad tegutseda edukalt ainult siis, kui nad on rajatud majanduslikult kindlale alusele, mis meie rahva kehvuse ja linnade väiksuse juures on võimalik ainult riigi ja omavalitsuste toetuste abil, siis: a) teatritele peab olema seaduseandlikult kindlustatud küllaldane toetus pikemaks ajaks vastavalt iga üksiku teatri ülesannetele; b) teatritel lasuvaist võlgadest vabaneamiseks peab riik abiks tulema; c) uutest võlgadest hoidumiseks peab teatrite majanduslik tegevus sündima ainult reaalsetele võimalustele rajatud eelarve piirides; d) suuremad teatrid tuleb muuta omavalitsuste või riiklikeks teatriteks. 2. Need teatrid, kes saavad toetusi omavalitsustelt ja riigilt, peavad eraldama opereti kulud draama ja ooperi kuludest ega tohi kasutada abirahasid avalikult ega maskeeritult väljaminekuiks opereti alal. 3. Sihtkapitali valitsus töötab välja ja esitagu Vabariigi Valitsusele seaduse-elnõu kinode maksustamiseks teatrite kasuks. 4. Pöörduda kõigi teatrite juhatuse poole, et pandaks uuesti maksma kord, mille järgi kõikide teatrite lepinguosalistele kunstilistele tegelastele ja teatrikoolide õpilastele võimaldataks vastastikune hinnata sissepääs kõigile teatrietendustele.

VI. MAANÄITELAVADE KULTUURI TÕSTMISE KÜSIMUSES

1. Tuleb seaduseandlikul teel läbi viia, et lavalistelt ettekannetelt võetavast lõbustusmaksust kohaline omavalitsus saaks ainult minimaalse osa, kuna muu läheks maalavade toetusfondi. 2. Luua „maalavade toetusfond“, kust antakse maalavade arendamiseks tarvilikke toetusi eeskätt näitelavade korraldamiseks ja repertuaari soetamiseks, samuti aga ka auhindadeks või tootajateks aasta jooksul ilmunud paremate lavateoste eest. Nimetatud fond moodustub a) riiklikest toetustest, b) maavalitsuste poolt lavalistelt etendustelt võetavast lõbustusmaksust, c) vabatahtlikest toetustest. 3. On soovitatav, et Eesti Haridusliit maanäitelavade repertuaari ja tegevuse üksikajalikuks läbiarutamiseks kutsuks kokku juba kõige lähemal ajal vastavate tegelaste nõupidamise ja jatkaks enda pääle võetud maalavade alatise korraldustöö juhtimist. 4. Maalavadele näitekursusi korraldavad asutused peavad panema rõhku juhatuse ja õpetuse andmisele mitte üksi näitlemises, vaid ka olemasoleva väikelavadele sobiva repertuaari tundmaõppimisel, näitekunsti instruktorite kõrval tuleb ametisse kutsuda vähemalt üks näitekirjanduse instruktor (dramaturg). 5. On soovitatav, et väikelinnade teatrid võimalust mööda annaksid ka etendusi oma maakonna piires asuvas aleveis ja teistes rahvamajades (valdades), olles ühtlasi ka kohapäälseks nõuandjaks ümberkaudsete maa-väikelavade tegelastele. 6. Abirahade määramisel arvestatagu maakonna linna tunnustatud teatri tööd ja tegevust ning ärge killustatagu kultuurkapitali summasid väikeste näiteringide vahel.

VII. LAVATEGELASTE HAIGEKASSA JA ORGANISEERIMISE KÜSIMUSES

1. On soovitatav, et lavategelaste kutseühing samme astuks lavategelaste sotsiaalse kindlustuse korraldamiseks üldise kõigi töötavate kihtide sotsiaalkindlustuse korras. 2. Kuni selle teostamiseni tuleb ellu kutsuda eri-haigekassa lavategelaste kindlustamiseks haiguste puhul. 3. Tuleb nõuda teatri ülalpidajailt lavategelaste palgalepingute täiendamist kohustusega astuda lavategelaste haigekassa liikmeks. 4. Tuleb nõuda kultuurkapitali ja riigi eelarve korras teatritele määratavast toetustest teatrite eelarvetes lavategelaste palkadeks määratud summast 2% kinnipidamist ja üleandmist lavategelaste haigekassale. 5. Nõuda, et lavategelaste haiguste puhul teater neile lepingu põhjal kohustuks palka edasi maksma 6 kuu jooksul. 6. Tuleb ellu kutsuda Eesti kutseliste lavategelaste koondus — Eesti Näitlejate Liit, eesmärgiga koondada kõik Eestis tegutsevad kutselised näitlejad oma majandusliku olukorra parandamiseks, kutseoskuse ja üldise teatrikultuurilise tasapinna tõstmiseks. Liidu põhikirja koostamisel aluseks võtta referendi F. Põldroosi poolt esitatud põhimõtted. 7. Haigekassa ja kutseühingu organiseerimise eeltöödeks valitud komisjonidele teha ülesandeks: koostada põhikirja kavand, selleks ära kasutades kongressile esitatud materjale, saata need näitlejaskondadele tutvumiseks ja kuu hiljem kutsuda kokku näitlejaskondade esindajate koosolek, kes lõplikult haigekassa ja ühingu põhikirjad redigeerib ja samme astub organisatsioonide ellukutsumiseks.

VIII. BERNI KONVENTSIOONI ASJUS

Arvesse võttes, et Berni konventsioon kirjandus- ja kunstiteoste kaitseks on Eestile kui väikerahvale nii majanduslikult kui kultuuriliselt väga kahjulik leping:

1. Esitada Vabariigi Valitsusele märgukiri ühes üksikasjaliste andmetega majanduslike ja kultuuriliste kahjude ning raskuste kohta, mida Berni konventsioon Eestile on toonud ja toob, ja paluda Vabariigi Valitsust võtta kaalumisega Berni konventsiooni ülesütlemine ning selleks ka nende kaubalepingute uuendamine, mis seovad Eestit Berni konventsiooniga. 2. Paluda Vaba-

HELLA VUOLIJOE-MURNIKU „KOIDULA“ VANEMUISE LAVAL

Pildil M. Türk ja L. Reimann Koidula osas ning E. Türk Michelsonina

Hella Murnik sünd. a. 1886 Helme kihelkonnas. Õppis Tartus Puškini gümnn. ning siis rahvaluulet, ajalugu ja esteetikat Helsingi ülikoolis, mille lõpetas a. 1908. Abiellus samal aastal mag. Sulo Vuolijoeaga, kellest aga a. 1922 lahkus. Avaldas juba a. 1912 näidendi „Talulapsed“ ning a. 1914 romaani „Udutagused“, mis äratasid teenitud tähelepanu. Draama „Koidula“, mis asjasel näidendite võistlusel sai Eesti Haridusliidu poolt määratud erilise kirjandusliku auhinna ja mis nüüd on suure menuga lavastatud Tallinnas „Estonias“ ning „Vanemuises“ Tartus, on tekitanud elavaid vaidlusi — poolt ja vastu. Üldiselt aga jääb tõsiasiaks, et „Koidula“ väärib suurt tähelepanu: ta on parimat, mis meie näitekirjanikud loonud. Õigusega võib ütelda: „keset poliitilise sõgeduse väänlemise virr-varri ometigi on midagi, kus vaim tuleb ja toob valgust“.

riigi Valitsust, et uute välislepingute sõlmimisel või vanade uuendamisel Valitsus ei seoks end kohustustega Berni konventsiooniga liitumiseks. 3. Küsimuse lahendamise teha ülesandeks Kultuurkapitali Näitekunsti Sihtkapitali Valitsusele.

IX. ASJAARMATAJATE TEEAATRITEST

Kuna asjaarmatajate teaatril on oma iseseisvad ülesanded meie teatrielus, on sarnased organisatsioonid õigustatud soodustuste ja toetuste saamiseks teatri-ruumide, kostüümide ja igasugu muu lavasisustuste näol.

X. TEEAATRI ARHIIVI ASJUS

1. Teaatri keskarhiivi ja muuseumi asutamiseks ja ülalpidamiseks on soovitatav võtta Kultuurkapitali Näitekunsti Sihtkapitali ja Haridusliidu eelarvesse järjekindlalt toetussumme. Pidada soovitavaks, et käesoleval hooajal kõik seitse tunnustatud teatrit annaksid ühe etenduse sissetuleku teatri-muuseumi korraldamiseks.

XI. TEEAATRI KIRJANDUSE SOETAMISE KÜSIMUSES

1. Teatreil tuleb asuda aastaraamatute väljaandmisele. 2. Tunnistada vajaliseks esseede-monograafiade il-

mumise lavategelaste üle, mille väljaandmise korralduse võtaks oma algatuseks Näitekunsti Sihtkapitali Valitsus. 3. Tuleb asuda teatrilhe ilmumise võimaluste soetamisele.

XII. JÄRGMISTE TEEAATRI KONGRESSIDE KÜSIMUSES

1. Teaatri kongressist võtavad hääleõigusega osa: a) kõigi tunnustatud teatrite kunsti alal tegutsevad tegelased ja teaatri juhid, b) teatriseltside esindajad, c) maa-väikelavade juhid, d) ajalehtede teatariarvustajad, e) üksikud teatarihuvilased — Näitek. Sihtkapitali Valitsuse kutsel. 2. Teaatri kongressi kokkukutsujaks on Näitekunsti Sihtkapitali Valitsus, kes määrab kindlaks teaatri kongressi tähtaja, asukoha, koostab päevakorra ja saadab välja kutsed. 3. Teaatri kongress kutsutakse kokku iga aasta, kalendri esimesel poolaastal. 4. Teaatri kongressi kokkukutsumise kulud katavad Näitekunsti Sihtkapitali Valitsus ja need teatrid, kes saavad riiklikku toetust.

XIII

Näitekunsti Sihtkapitali Valitsus korraldab kogu kongressi materjali (referaadid, läbirääkimiste stenogrammide jne.) ja saadab kõigile kongressi liikmetele.

Krematooriumi hoone kavand

Valmistanud P. Illep Tallinnas

EHKKI krematooriumi küsimus Eestis olude sunnil tulevikku ootama on jäetud, ei ole ülearune vastava kavaga tutvumine, sest kahtlemata varem või hiljem saab krematoorium tõigaks ka meil ja kui mitte meie ei teosta seda, siis teostab järeltulev põlv. Olgu tähendatud, et paljusid saaks huvitama mitte laipade tuhastamine, vaid selle eelne matusetalitus. Kuid viimane on võimalik vaid siis, kui hoone välimus, sissesead ja dekoratsioon vastab sellele asutusele — kunstiteosena. Käesoleva kavandi järele kirst tuuakse hoonesse hoovi kaudu. Sääli pannakse ta kas sokkelkorral asetsevasse surnukambri või tõstetakse kohe kunstlikus hauas oleva hüdraulise lihviga ülemisele korrale matusesaali. Siis avatakse rullidel liikuvad ooteruumi hiigeluksed ja lastakse sisse matuselised, samuti ka tseremooniast huvitatud publik. Kui talitus on läbi, hakkab kirst automaatselt, kuid aeglaselt vajuma ühes pürgade ja lilledega kunstlikku hauda. Sel ajal mängib orkester või orel leinamotiivi ja sel ajal kustub ka tähthaaval kadunu nimi, mis illuminatsioonina rõdu barjääri kaunistas. Ühes kirstu langeemisega suleb end automaatselt ka haa avaus.

Krematsioonitalituse jaoks on ette nähtud järgmised ruumid: matusesaal (mille keskel asetseb ka kunstlik haud ja kõnetool); ooteruum järgmistele matuseliste; krematsiooniahju ruum; surnukamber, viie kirstu eraldi paigutamise võimalusega; urnide ladu ja kapslite kinnivalamise ruum; krematsiooni küttematerjali — kookusüte ruum; keskkütte katlaruum; täidetud urnide ja nende kuuluvate pürgade ajutine hoiuruum; kontor; asutuse juhataja-teenri korter; tööliste puhketuba; kolikamber; klosetid. Kokku 13 ruumi.

Peaaegu ukse võlvi kohal võiks olla kirjutus: Mis on läinud, ei tule enam tagasi, aga kelle põrm langes loitvalt läbi tule, jääb veel kauaks loitma. Sissekäik hoonesse on ainult paremalt poolt uksest.

Märkus: Krematsiooni korsten, mis ühtlasi on ka küttekorsten, on peidetud torni. Tornis asetsevad ümber korstna viivad keerdtrepid, üks rõdule, teine alla tuhastamise ruumi. Viimane on ainult teenijate jaoks ja peab olema suletud kõrvalistele isikutele.

P. Illep

Villem Reimani mälestamisele!

Saatke materjale Villem Reimani eluloo ja tegevuse kohta

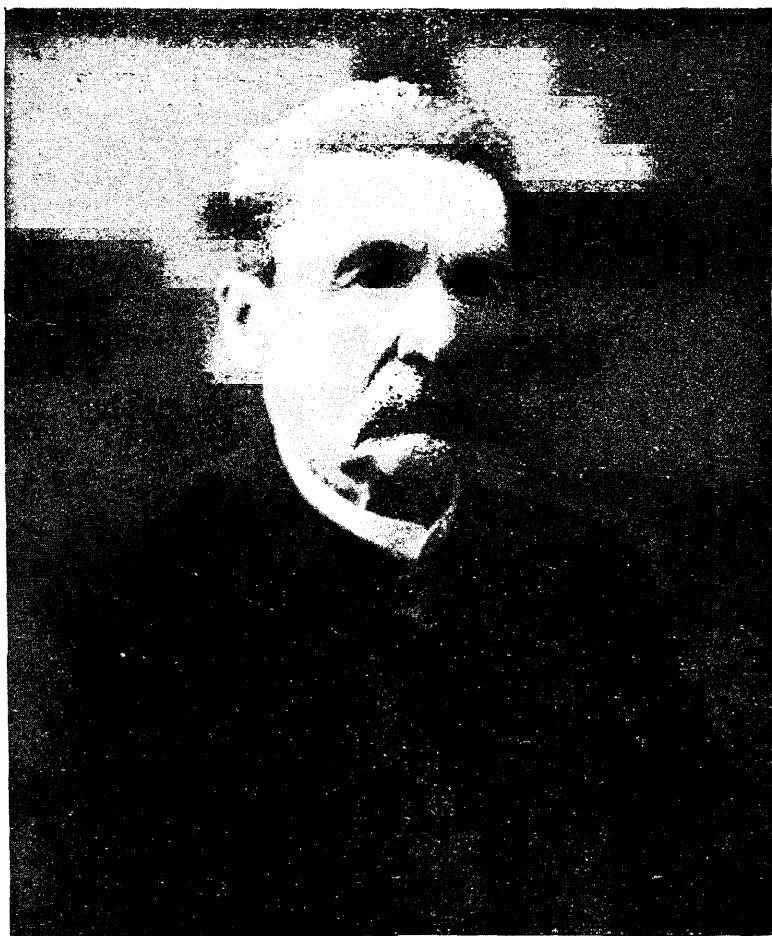
Keskse ja juhtiva tegelasena Eesti avalikus elus jättis Villem Reiman oma üle kolme aastakümne kestnud rahvusliku tööga sügavad ja jäädavad jäljed meie rahva kultuurilosesse. Poliitilise tegelasena korraldas ja õhutas ta laiajoonelist ja tahtekindlalt võitlust kogu eesti rahvusliku edasipüüdmise ja enesekaitse rindel. Kultuurtegelasena oli ta hulga vastavate ürituste juhiks ja teostajaks. Eesti karskusliikumise juhina lõi ta selles uue ajajärgu. Õpetlase ja uurijana oli ta eesti ajaloo-teaduse sihikindlamaid rajajaid. Kõike seda suutis ta teha oma kutsetöö kõrval.

Eesti Kirjanduse Seltsil on erilist põhjust mälestada tänumeeles V. Reimani kui üht oma asutajat, kaua-aegset juhti ja kohusetruud töomeest. Sellepärast on selts otsustanud hoolitseda tema põhjaliku eluloo ja elutöö uurimise koostamise eest. Selleks vajalike andmete saamiseks pöörduki selts kõigi asjaosaliste poole pal-

vega saata igasuguseid materjale V. Reimani eluloo ja tegevuse kohta. Nende materjalidena tuleksid arvesse kirjavahetused, pävikulised märkmed, igasugused käsikirjad, ülesvõtted, märkmetega raamatud, teiste isikute poolt kirjalikult fikseeritud märkmed V. Reimani kohta jne. Eri-line tähtsus on mälestistel, mis valgustavad V. Reimani isikut ja tegevust selle rohkeis eriharudes. Lootes, et see üleskutse leiab sooja vastukaja, palutakse vastavad andmed saata Eesti Kirjanduse Seltsile Tartus.

Eesti Kirjanduse Selts

TARTU EESTI LOOMAKAITSE ÜHING kavatses muretseda materjali, mis iseloomustaks loomade kohtlemist Eestis ja mida võib kasutada loomakaitse mõtte levitamiseks, ning korraldab seks päevapiltnike-asjaarmastajaile auhindadega võistluse. Võistluse tingimused on maksuta saada Tartu Eesti Loomakaitse Ühingu keskkohast, Ülikooli (Jaani) tän, 8, K. Unger'i ärist.

DR. MED. VET. H. C. VOLDEMAR GUTMANN

Loomade kirurgia, oftalmoloogia ja sünnitusabi professor Tartu ülikoolis 1919—1928

Uusi, huvitavaid raamatuid

ALFRED VAGA: EESTI KUNSTI AJALUGU. Esimene osa: Keskaeg. 357 lk., 153 illustratsiooniga häälpaberil. Hind 9 kr. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.

Alfr. Vaga äsjailmunud „Eesti kunsti ajaloo“ esimene osa annab üksikasjalise ülevaate kunstide arengust Eestis 13. sajandi algusest kuni 16. sajandi keskpaigani. Raamatus on käsitletud kõik kunstialad ja nende eriharud kõigis tähtsamais ja tüüpilisemais avaldustes: ehituskunstist ordu- ja piiskopilinnused (lossid) linnakindlustused, kirikud, kloostrid ning ühiskondlikud ja erahooned, skulptuuri alalt raidkunst, puuskulptuur ja nikerduskunst, edasi maalikunst ning lõpuks metallplastika alad — kullasepa-, pronksi-, vase- ja medalikunst. Kui senised uurijad on Eesti ja üldse Baltimaade kesk-aegset kunsti käsitlenud peamiselt saksa, mõnes juhtumis ka rootsi kunstiekspansiooni seisukohalt, siis vaadeldakse seda käesolevas teoses otseselt kui oma maa kunsti, ühtlasi esile tõstes ka eestlaste osa selle kujunemises ja arengus, mis — nagu tõendab autor — ei olnud kaugeltki tähtsusetu.

Teose käsitus on üldse rajatud uudsele alusele. Sest autor astub kategooriliselt vastu senisele balti kunstiajaloolisele orientatsioonile, mis on eesti ja üldse Ida-Baltimaade keskaegses kunstis näha püüdnud peamiselt saksa koloniaalkunsti, ning väidab eesti keskaegse kunsti otsest kuuluvust Põhjamaade kunsti hulka. Raamat avaldab ka üksikküsimustes rea uusi seisukohti ning põhjeneb suurelt osalt autori isiklikel, pikemat aega

kestnud uurimustel. Teksti täiendavad 153 hästi valitud pildistust. Pääleselle on raamatule juure lisatud võrdlemisi ulatuslik saksakeelne kokkuvõte. Kauniste väljaannete harrastajate jaoks on osa eksemplare trükitud kriitpaberile.

MARTIN LIPP: KARELLIDE SUGUVÕSA. Haridus- ja perekonnaloosid uurimused. Eesti suguvõsade uurimused II. Täiendanud ja redigeerinud Aadu Lüüsi. A. Annuk'i kirjastus, Tartus, 1932. Lk. 114. Hind 3 kr.

Prof. Aadu Lüüsi poolt täiendatud ja redigeeritud „Karellide suguvõsa“ on raamat, mis köidab lugejat oma väärtuslikult sisult ja huvitavalt käsitluselt. See on neid väheseid raamatuid, mis ei tohiks jääda lugemata nii lihtinimese kui õpilase ja eesti haritlase poolt. Eriti rahvuslane loeb selle raamatu läbi lakkamatu huvi ja põnevusega.

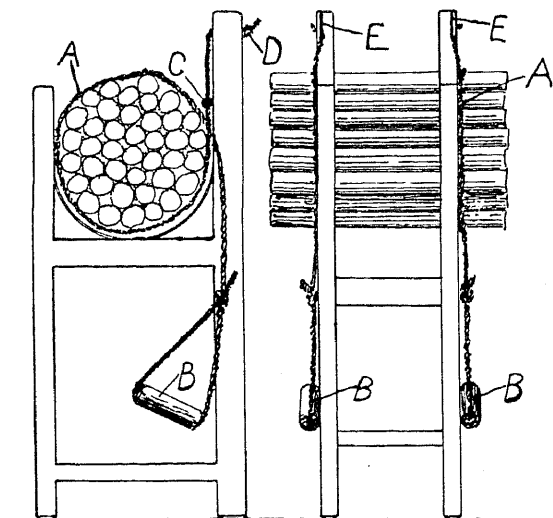
TEIE austavale osavõtule Café Mascotte'i avangust 12. nov. 1932. a. kell 5 p. l. ja meie lahkele külastamisele ka edaspidi loodab

suurima austusega

GAFÉ MASCOTTE

Tartu, Ülikooli tän. 34, telef. 3-58

Väikseid uudiseid tehnikas ja töös

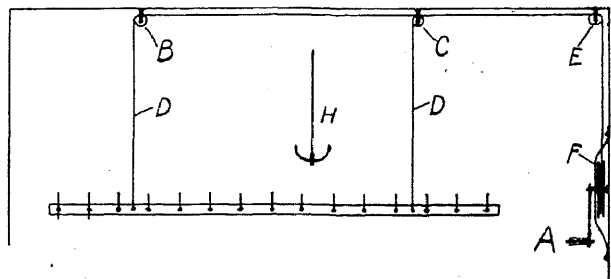

TAPEEDI-RULLIDE JNE. SIDUJA

Nöörid *A* pannakse ümber tapeedi-rullide ning surutakse nendega viimased jalaga kõvasti kokku, kusjuures jalg seni klopile *B* jääb, kuni sidumise nöör on käega pandud rullide ümber. Kui soovitakse, et töö kiiresti läheb ja abi jätkub, võib kaks inimest korraga töötada. Umbes 25 rulli sidumise juures pannakse nöörid *A* sõlme *C* taha, aga 50 juures tarvitatakse sõlme *D*. Nöörid *A* pannakse lõigete *E* sisse.

Kuna kätega on raske kokku tõmmata suuremat pakki, siis on kirjeldatud kunstlik abinõu väga otstarbekohane. Sidumisriista võib muidugi tarvitada ka teissuguste pakkide valmistamisel.

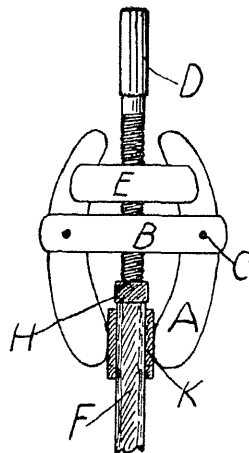
Kirjeldatud konstruktsiooni on Eestis juba teostanud Tallinnas S.-Tatari tänavas asuv tapeedi engros-äri, ja edukalt.

LAE-NAGI ÄRIDELE

Lae-nagi võimaldab kiiresti suure kaubakogu korraga ülesriputamist ning tarvitajaskonnale terve nagitäie artiklite korraga näitamist. Joonistusel toodud nagi kujutab nagi allakeeratuna, mis vända *A* kaudu sünnib. Rullide *B* ja *C* pääl jookseb, kummalgi üks, traat *D*, rullil *E* aga kaks traati korraga. Mõlemad traadid mahivad ennast vändaga ühenduses oleva suurema rulli *F* pääle. Nagi tuleb teha rauast, säärase konksudega, nagu *H* all näidatud.

Välismaal on sellised nagid tarvitusel paljudes ärides. Kuna meilgi tempo on kiiremaks muutunud, ei ole säärase riistapuu olemasolu vastavas äris üleliigne.

TOPELTSURVEGA KLAMBER

Konstrueeritud laudplaatidele liistude ümber liimimiseks. Tarvilik mööblitiisleritele. Harilikult liimitakse liistud pikkade klambrite abil, mis peavad küündima plaadi pikkuseni. Kuid see toiming on tülikas ja aegaviitev. Pääleselle on juhtumeid, kus suure klambriga on täiesti võimatu plaati ümber haarata. Siin soovitatud klambrit võib teha kas rauast või puust. Joonistusel on see mõeldud puust valmistatuna.

Klambri pääosad (kummagil pool) *A* on ühendatud sidesaga *B*, raud pulkade *C* läbi. Side osast *B* läheb kruvi *D* vabalt läbi, s. o. ilma vindita. Kuid liikuv klots *F* on varustatud vindiga, mis kruvi kinnikeeramise juures ülespoole tõuseb ja seeläbi pääosad *A* viimaste koonuse tõttu alt vastu plaadi *F* külgi surub, nii et klamber enam ülespoole liikuda ei saa. Sel ajal surub korraga kruvi alumine ots ka liimitava liistu *H* ligi. Tähe *K* all on märgitud ajutiselt vahelepardud puuklotsikesed.

P. Illep

Uusi sõnu

hällitama — hädalärmi tegema, hädalärmiga kokku kutsuma, alarmeerima; *hällin(a)* ehk *hällitus* — hädalärm; alarm. See sõna on tarviline, selleks et sellest tähendusest vabastada sõna „häire“, millele see valesti antakse, sest „häire“ õige tähendus on „segadus, takistus“.

mõrv [-a] — mõrtsukatöö, tapmine; *mõrvama* — mõrtsuka kombel tappa, mõrtsukatööd tegema. Paljud on hakanud „mõrva“ tähenduses tarvitama „roima“, aga see on viga, sest „roim“ tähendab üldiselt igasugust kuritööd, ka näit. vargust.

heistama — tagasi peegeldama, reflekteerima; *heistust* — (tagasi) peegeldus, vastuhelk.

Joh. Aavik

Rätsepa-äri

M. Andreesen

Tallinna, Rataskaevu 14

Telefon 430-54

*

*Töötab puht inglise materjalist, millest
omal laos suured tagavarad ja moodsad
mustrid*

H.F. FEISCHNER

KOHVIK TALLINNAS

Harju tänav 45 ● Vanemaid kohvi-
kuid sel alal, 15 a. töötanud ● 1899. a.
asutati H. Feischneri poolt konditorei

KÄIB PAREM PUBLIKUM

Soodsaim kuld- ja hõbeasjade ostu-
koht on

V. TIIDO kullasepaäri

TARTUS, UUETURU TÄNAV NR. 7
(Uueturu ja Aleksandri tänava nurgal)

Tellimised täidetakse asjatundlikult ja
märksa alandatud hindadega

Kõige austusega

V. TIIDO — KULLASEPPMEISTER

**Kohane
kink igale**

on ilus

peegel

mille ostate

PEEGLITÖÖSTUSEST
E. LODERAUD

Tartus, Uueturu 11
Telef. 501

A. VALDSON

TARTUS, KAUBA 15.

Kõige
odavam
Eesti
valmisriiete
ostukoht.

Meeste, naiste ja laste
riietuse osakonnad

TELLIMISED

täidetakse täpselt ja kii-
relt vilunud meistrite poolt

A. VALDSON
TARTUS
Kauba tän. 15

Elegantseid jalanõusid

tuntud hääduses
ja kõige soodsama-
mate hindadega
soovitab

H. VESTER

Tartus, Riia tän. 22-a

Äri asub K-S. „Oma“ vastu

Ühisus

„Lõuna-Eesti Eksporttööstajad“

Tartus, Teguri tän. — Telef. 11-24 ja 11-64

Soovitame oma kauplustest Tartus

Ülikooli tän. 11
Telef. 12-59

Narva tän. 9

Tähe tän. 72
Ringpoed II

vasika-, looma- ja sealiha, seapäid, -jalgu, -südameid, filee, keelesid, maksa, lihaga konte, peekonlõikeid, I sordi sulatatud sea ploomirasva, vaheliha jne. Igasuguseid delikatesse, nagu sprotte, kilusid, lihakonserve. Iiri meetodi järele suitsetatud liha. Oma tööstuse igat liiki vorste j. n. e.

Kaup värsked ja kõrgeväärtuslikud

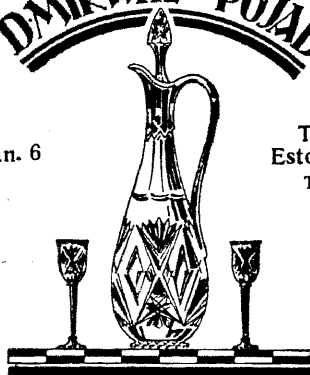
Hinnad võistlemata odavad

EESTI KAUB.-TÖÖST. A.-S.

DMIRWITZ ja POJAD

Tartus,
Raekoja tän. 6
Tel. 3-83

Tallinnas,
Estonia pst. 13
Tel. 46-102

RIKKALIKUS VALIKUS:

portselan- alumiinium-
kristall- alpakka-
fajanss- nikkel-
klaas- lambi-
email- ilu-

maja-, köögi- ja valgustustarbeid

Teie tuju on võrratu,

kui varustate end hästivalmistatud maitsevate piparkookidega, küpsistega jne. Peale selle alati saadaval värsked ja kõige maitsevamaid torte, kooke, kohvisaiu, pirukaid jne. Tellimised täidetakse kiirelt ja korralikult.

Aug. Univer,

Tartus, Rüütli tän. 16. Telefon 10-69.

Hind 1 kroon.